

VÆRDIEN AF ANVENDT FILOSOFI

af Anna Bonnevie & Isabella M. Andersen

Kandidatspeciale
2021
Aalborg Universitet

Kandidatspeciale

7. juni 2021

Aalborg Universitet

Anvendt Filosofi – 10. semester

§ 22 Modul 25 "Kandidatspeciale"

Opgaven er ikke fortrolig

Opgavetype: Speciale

Vejleder: Jens Damgaard Thaysen

Opgaven må maks. fylde antal tegn: 336.000

Denne opgave fylder antal tegn: 311.196

Underskrift:

Anna Bonnevie

- Studienummer: 20167451

Isabella Mery-Ann Andersen

- Studienummer: 20166173

Jeg/vi bekræfter hermed, at dette er mit/vores originale arbejde, og at jeg/vi alene er ansvarlige for indholdet. Alle anvendte referencer er tydeligt anført. Jeg/vi er informeret om, at plagiering ikke er lovligt og medfører sanktioner. Regler om disciplinære foranstaltninger over for studerende ved Aalborg Universitet (plagiatregler): <http://www.plagiat.aau.dk/regler/>

Abstract	4
Indledning	6
Kapitel 1.0 Introduktion til anvendt filosofi	8
1.1. Historisk introduktion	8
1.2. Forholdet mellem ren og anvendt filosofi	10
1.3 Anvendt filosofi som et kontinuum	12
1.4 Anvendt filosofi som uddannelse	15
1.5 Anvendt filosofi som felt og uddannelse	18
Kapitel 2.0 Værditeori	21
2.2 George Edward Moore	23
2.4 Christine Korsgaard	25
2.5 The Buck-Passing Account	29
Afrunding	32
Kapitel 3.0 Anvendt filosofi og værdi	33
3.1 Anvendt filosofi har værdi i sig selv	34
3.1.1 <i>Det er det indre, der tæller</i>	34
Opsummering	39
3.1.2 <i>En passende attitude til anvendt filosofi</i>	40
Opsummering	45
3.1.3 <i>Uddannelse som mål</i>	46
Opsummering	51
3.2 Anvendt filosofi har værdi, når det samarbejder på tværs af fagligheder	52
3.2.1 <i>Anvendt filosofi som noget tværfagligt</i>	53
Opsummering	57
3.2.2 <i>Anvendt filosofi bør være tilgængelig for ikke-filosoffer</i>	58
Opsummering	60
3.3 Anvendt filosofi har værdi som aktivitet	60
3.3.1 <i>At leve filosofisk (har værdi)</i>	64
Opsummering	69
3.4 Anvendt filosofi får værdi på grund af sine instrumentelle egenskaber	69
3.4.1 <i>Arendt om den private, offentlige og sociale sfære</i>	72
<i>Afskrivningen af den politiske sfære</i>	75
Opsummering	80

3.4.2. Anvendt filosofi-uddannelsen har værdi som et middel	81
Opsummering	85
3.5 Afrunding og vurdering af værdianalyse	86
4.0 Diskussion af, hvad der legitimerer værdien af anvendt filosofi	88
4.1. Den kritiske indvending og filosofi-uddannelsernes udfordring	89
4.2 Behøver vi filosofi-uddannelser?	95
Konklusion	107
Litteratur	110

Abstract

The purpose of this thesis is to examine the value of the education in applied philosophy at Aalborg University, and how the given value can legitimize why Danish taxpayers should pay for the education. The background for our research derives from a desire to link our five-year study to the society we now must work in. Applied philosophy as a field and as an education is for some a relatively new phenomenon, which is largely reflected in the outside world's attitudes to applied philosophy. The majority of those outside the field and education doubt what it is we as applied philosophers can do. Through this thesis we want to present the value of what applied philosophy as an education can do, which contributes to the discussion whether Danish taxpayers should pay for the education.

The thesis is divided into four chapters, through which we conclude the value of applied philosophy as a field and as an education. The first part of Chapter 1 views applied philosophy as a field with which we include the historical background. We also conclude that applied philosophy is something that is relevant because it contributes to what values the citizens ought to have. In addition, we find that the field of applied philosophy can be regarded as a continuum consisting of an academic and a practice-oriented focus. We end the chapter by presenting that the education is rooted in the field, but that the field is not conditioned by the framework to which the education is subject. The capacity of the field is constantly being expanded because of contemporary current issues.

In Chapter 2, we deal with various value theories, including teleology, fitting attitude, and buck-passing account. These three positions are represented by G.E. Moore, Christine Korsgaard and Tim Scanlon. The three philosophers have their own way of looking at value from the mentioned philosophical positions. We use the three positions to form a theoretical basis for the upcoming analysis of the value of applied philosophy as a field and as an education.

In Chapter 3, we use the three positions in value theory with which we derive that the value of applied philosophy as a field is conditioned by the knowledge it contains. The knowledge applied philosophy imparts in itself has intrinsic value. The education itself has instrumental value because it becomes a means of obtaining this knowledge. In addition, we conclude that applied philosophy as a field and an education has extrinsic value when it assists other disciplines with its knowledge. The very relationship between applied philosophy and other disciplines can be said to have intrinsic value, where applied philosophy is a constitutive part of this intrinsically valuable relationship. Finally, we use the theoretical basis from Hannah Arendt to problematize the narrow instrumental approach to education that Socialdemokraterne present in their education reform – by which education only has value when it leads to work. We use Arendt to object to this option. We end the chapter by presenting the instrumental properties that applied philosophy has which does not only consist of being able to

lead to work but is shown in the fact that the education manages to promote democratic abilities in the student.

In Chapter 4, we present a critique of applied philosophy as an education because philosophizing is something all people can do. We deal with this critique with the theoretical involvement of John Dewey, Martha Nussbaum and Hannah Arendt. Here we conclude that not everyone can philosophize competently, as it requires skills and talents. We also emphasize that there is a need for philosophical educations to create a basis for democratically thinking citizens who, in addition, can be critical of political initiatives and thus be someone who can contribute to a more constructive democracy. We conclude that applied philosophy as education has value because it provides students with abilities that promote democracy – which is something the Danish taxpayers should value and thereby pay for.

Keywords: Value, Applied Philosophy, the value of applied philosophy, democracy, Hannah Arendt, Martha Nussbaum, John Dewey

Indledning

Anvendt filosofi er for nogen en gren af filosofien, som vandt frem i 1970'erne (Cohen & O'Hear 1984), mens andre er af den opfattelse, at det at anvende filosofi kan spores tilbage til det antikke Grækenland (Megone 2017: 586). I 2013 åbnede Anvendt Filosofi som bachelor- og kandidatuddannelse på Aalborg Universitet med håb om at være en middelev mellem to poler; at kunne bidrage til økonomisk vækst og at være et klassisk sted for dannelse i en ramme af humaniora (Thøgersen 2013: 7-8). Denne udmelding danner grundlag for to præmisser: 1) At anvendt filosofi skal kunne bidrage til noget uden for det selv – navnlig i form af at bistå samfundet med økonomisk vækst, hvilket alt andet lige må betyde at få dimittender i arbejde. 2) Anvendt filosofi skal ikke vende sig væk fra sine traditionelle rødder, som lige såvel *danner* mennesker som *uddanner* mennesker. Ud fra de to poler må anvendt filosofi indeholde aspekter, der bidrager til det fælles gode såvel som individuel dannelse. I dette speciale ønsker vi at rumme begge præmisser gennem følgende problemstilling:

Hvad er værdien af anvendt filosofi, der legitimerer, at skatteyderne skal betale for uddannelsen?

Som afslutning på et fem-årigt studie oplever vi et behov for at undersøge anvendt filosofi i et metaperspektiv. Formålet med dette speciale er at diskutere feltet og uddannelsen i relation til det samfund, som vi, om kort tid, skal ud at virke i. Værdi er et begreb, som anvendes i mange forskellige kontekster, og de fleste vil sandsynligvis tænke værdi i forbindelse med den finansielle verden. Det er dog ikke den type værdi, vi vil arbejde med. Værdi-teoretikere arbejder typisk med de typer af værdi, som betegner *intrinsisk* værdi og *instrumentel* værdi. Derudover inddrager vi *ekstrinsisk* værdi og *endegyldig* værdi, for som vi har opdaget, er værdi-diskussionen af høj kompleksitet, hvilket derfor kræver nuancering i forsøget på at placere en given værdi. Vi undrer os over, hvordan disse typer værdi kan sættes i forbindelse med anvendt filosofi, og hvordan anvendt filosofi kan bidrage til det fælles gode såvel som individuel dannelse. Interessen for dette speciale udspringer af en umiddelbar arbejdshypotese om, at anvendt filosofi *har* værdi med baggrund i, at vi selv er sådan nogle, der har valgt at studere anvendt filosofi på Aalborg Universitet. Dog har vi også et behov for at udfordre denne arbejdshypotese og være åbne for, at det modsatte kan vise sig at være tilfældet. Vi inddrager filosoffer undervejs, som er behjælpelige med argumenter, der understøtter vores undersøgelse samt bidrager med kritiske perspektiver, som vi anser for nødvendige for at udarbejde en velbegrunnet diskussion af værdien af anvendt filosofi. Det skal ikke forstås sådan, at vi ønsker at være kritiske, kun, overfor anvendt filosofi og dens egenskaber, men at det er et behov for at give diskussionen nuancer. Det er ikke nok for os at diskutere, hvorvidt anvendt filosofi har værdi for den enkelte, eksempelvis den, der studerer anvendt filosofi på Aalborg Universitet. Vi ønsker at brede diskussionen ud, så vi kan

sige noget bredere og mere samfundsrelevant om, hvorvidt det er godt, at der er nogen i samfundet, der beskæftiger sig med anvendt filosofi.

Specialet er inddelt i fire kapitler og har følgende struktur:

I kapitel 1 introducerer vi læseren for anvendt filosofi som felt og uddannelse. Efter en historisk introduktion ser vi nærmere på, hvordan vi kan forstå den filosofiske gren 'anvendt filosofi', som noget for sig selv. Vi kommer med perspektiver på, hvordan anvendt filosofi kan forstås, og hvordan det kan fungere i praksis. Dertil kommenterer vi på anvendt filosofis relation til 'ren' filosofi. Herefter præsenterer vi anvendt filosofi som uddannelse på Aalborg Universitet og sætter den op mod feltet anvendt filosofi.

I kapitel 2 præsenterer vi den værditeori, som kommer til at være bærende for vores værdianalyse i kapitel 3. I kapitel 2 redegør vi for *teleologien* og *the fitting attitude account*, herunder også *the buck-passing account*. Vi introducerer generelt til teorierne, hvorefter vi har udvalgt filosoffer, som repræsenterer hver deres position. Vi inddrager G.E. Moore som repræsentant for teleologien, Christine Korsgaard som repræsentant for fitting attitude og slutteligt repræsenterer Tim Scanlon buck-passing account.

Ud fra disse teorier kan vi i kapitel 3 analysere hvilken type værdi, vi kan tillægge anvendt filosofi som felt og uddannelse og hvorfor. I analysen arbejder vi med fire typer af værdi; *intrinsisk*, *ekstrinsisk*, *instrumentel* og *endegyldig* værdi. Formålet med analysen er at blive i stand til at svare på første del af vores problemstilling, som spørger: *hvad er værdien af anvendt filosofi*.

I kapitel 4 diskuterer vi den sidste del af vores problemstilling; *hvad er det, der legitimerer, at skatteyderne skal betale for uddannelsen anvendt filosofi*. Vi ønsker her at diskutere, hvad anvendt filosofi som uddannelse bibringer og/eller bidrager til, som den danske stat bør opfatte som værdifuldt. Heri inddrager vi økonomiske såvel som sociale og individuelle aspekter. I den forbindelse giver det mening at diskutere hvilke værdier, som anvendt filosofi bibringer eller bidrager til, der kan siges at være en statslig opgave at fremme. Med andre ord kan vi spørge, om uddannelsen i anvendt filosofi er noget, som den danske stat *bør* gå ind for at støtte givet de forhold, som den anvendt filosofi-studerende kommer til at tilføje det danske samfund.

Kapitel 1.0

Introduktion til anvendt filosofi

Feltet anvendt filosofi er som sådan ikke nyopfundet. Nogen vil mene at anvendt filosofi altid har været og altid vil være en del af det at begå sig indenfor filosofien. Vi vil i dette kapitel fremlægge forskellige perspektiver, hvorudfra man kan anskue anvendt filosofi som felt og som uddannelse. Først vil vi præsentere en historisk ramme for anvendt filosofi som felt med henblik på at få en dybere forståelse for dets ophav. Vi vil trække på kapitlet *Ancient Applied Philosophy* (2017) af Chris Megone i bogen *A Companion to Applied Philosophy*, som giver et indblik i, at filosofi – lige så længe vi kan spore tilbage – har haft en indflydelse på det miljø, det udvikledes i. Det vil nogen kalde at *anvende filosofi*, hvilket kan have værdi på forskellige måder – det vil vi komme nærmere ind på i kapitel 3. Vi vil ydermere inddrage begrebsliggørelsen af anvendt filosofi som felt, hvilket kom til efter Leslie Stevenson skrev artiklen *Applied Philosophy* (1970). Her vil vi udfolde Stevensons pointer om, at anvendt filosofi er relevant i den forstand, at det bevæger sig ud over sin snæverhed og orienterer sig mere mod praksis, end den har gjort i den filosofi vi eksempelvis finder hos Kant – som er en mere a priori-orienteret filosofi. Her vil vi inddrage indvendinger fra filosof Kasper Lippert-Rasmussen, som i kapitlet *The Nature of Applied Philosophy* i bogen *A Companion to Applied Philosophy* (2017) stiller spørgsmålstejn til Stevensons tanker om det at være relevant. Efter dette vil vi inddrage Suzanne Uniacke, som betragter feltet anvendt filosofi som et kontinuum bestående af to yderligheder, heraf et akademisk fokus og et praksisorienteret fokus. Dernæst vil vi udfolde, hvad anvendt filosofi er som uddannelse med inddragelse af studieordningen for at give et indblik i uddannelsens indhold. Afslutningsvist ønsker vi at udpege de foreneligheder, der findes mellem felt og uddannelse – for på samme tid at skille dem ad.

1.1. Historisk introduktion

Den historiske ramme for det at anvende filosofi strækker sig tilbage til det gamle Grækenland, hvor Sokrates, Platon og Aristoteles på forskellig vis bedrev filosofi (Megone 2017: 585). Dét, man kan udpege som 'anvendt' i deres måde at bedrive filosofi, er deres forståelse af, at filosofi er en levevej: "in the light of ideas which stem from Socrates but are developed by later writers, it will be suggested that for the ancients philosophy was "applied" in one sense because philosophy was, or ought to be, a way of life" (ibid.: 586). Filosofi blev i samme henseende betragtet som en måde at praktisere terapi, hvorved filosofien ligeledes blev anvendt som en del af en type terapeutisk praksis (ibid.). Her kan man

tale om, at filosofi er en *aktivitet*, der bedrives ud fra en overbevisning om, at det bidrager til et mere vist liv. Vi vil i afsnit 3.3. komme ind på, at filosofi kan betragtes som en aktivitet, der gør filosofien til noget der ikke alene er forankret i den akademiske sfære, men ligeledes kan bedrives af dem udenfor fagfilosofien. Megone ser denne oldgræske form for anvendt filosofi som en anakronisme, da begrebet *anvendt filosofi* ikke dengang 'fandtes', men blot lå implicit i 'filosofi' (Megone 2018: 586). Det leder os videre til skellet mellem 'ren'¹- og anvendt filosofi, hvilket er et skel, som disse gamle filosoffer, ifølge Megone, ville så tvivl om, hvis begreberne blev præsenteret for dem. Fælles for dem alle, ifølge Megone, er, at de vil betragte anvendt filosofi som "relevant, specific, and practical" (ibid.). Det vil generelt være sådan, at en skarp skillelinje mellem 'ren'- og anvendt filosofi vil stride imod deres interdisciplinære tag på filosofien. Eksempelvis vil det stride imod den systemtænkning, der udgør Aristoteles' arbejde med biologiske opdagelser og disses grundlag for det metafysiske system (ibid.: 591). Man kan i den sammenhæng så tvivl om, hvorvidt anvendt filosofi er et nyt fænomen – eller om det 'nye' egentlig er ren filosofi?

Selvom det at anvende filosofi er noget, der er praktiseret i flere tusinde år, så er begrebet *anvendt filosofi* ikke noget, der tidligt kan spores som et anvendt begreb om feltet. Begrebsliggørelsen af 'anvendt filosofi' som felt var noget, der fandt sted i 70'erne af blandt andre Leslie Stevenson med sin artikel *Applied Philosophy* (1970), som lagde vægt på, at anvendt filosofi er anvendt, når det er relevant for dagligdagens spørgsmål. Det vil sige, at anvendt filosofi skal orientere sig mod verden. Senere indledte Cohen og O'Hear deres artikel *Editorial: a note on policy* (1984), som blev brugt som forord til det akademiske tidsskrift *Journal of Applied Philosophy*, hvilket blev optakten til anvendt filosofi som felt. Tidsskriftet håndterer en bred vifte af forskelligartede artikler, som berører eksempelvis social- eller samfundsrelaterede relevante emner, som bliver taget op i en filosofisk kontekst. Det læner sig op ad præmissen, som anvendt filosofis virke har ifølge Stevenson.

Vi ved nu, at anvendt filosofi er noget, der ser ud til at være bedrevet siden grundlæggelsen af de første filosofiske skrifter uden at være begrebsliggjort som et felt. Det rejser spørgsmålet om, hvad filosofi – og nok særligt – hvad anvendt filosofi er. Vi ønsker ikke at definere de to felter, men nærmere fokusere på, hvad uddannelsen anvendt filosofi har af værdi for den verden, den er forankret og skal virke i. Inden vi når dertil, vil vi eksemplificere feltets virken i verden ved brug af Stevenson og Lippert-Rasmussen, da de bidrager til, at vi senere kan forbinde feltet med uddannelsens indhold. Det vil vi senere behandle som et led i at indsnævre uddannelsens virke og dermed den værdi, uddannelsen skaber for de omgivelser, den udfolder sig i.

¹ Ren filosofi kan siges at være en tradition, der kom med Kants a priori relaterede filosofi, som vi ser i *Kritik af den Rene Fornuft* (1781).

1.2. Forholdet mellem ren og anvendt filosofi

Som vi har nævnt i foregående afsnit, var Stevenson en af dem, som var først til at begrebsliggøre anvendt filosofi, hvor han understreger, at for at filosofi kan siges at være anvendt, må der indgå en vis relevans:

although philosophy has its own specialised concerns which are not necessarily of wider interest or relevance (those of pure philosophy) it is also true that philosophy can, and should, be relevant to “the important questions of everyday life” (applied philosophy).
(Stevenson 1970: 263)

Anvendt filosofi skiller sig dermed fra en mere generel filosofi i kraft af dens orientering mod “important questions of everyday life” (ibid.). Her skelner Stevenson skarpt mellem ren og anvendt filosofi, og som han selv skriver, betegner han ren filosofi som noget, der inkluderer:

most of what is now studied as philosophy in the universities, viz. Mathematical and philosophical logic, metaphysics, epistemology, philosophy of mind, philosophy of science, *and* most of the questions now discussed by professional philosophers about ethics, politics and aesthetics. (ibid.: 258-259)

Stevenson formår at liste de grene af filosofien, som orienterer sig mod det, han betegner som *ikke-relevant* til vores hverdagsliv. Han skriver desuden, at ren filosofi er noget, der dyrkes på baggrund af en interesse af intrinsisk karakter, hvorimod anvendt filosofi bistår som en nødvendighed for at besvare relevante spørgsmål – som i højere grad berører mennesker i en mere generel forstand (ibid.: 259). Stevensons orientering mod anvendt filosofi som noget relevant er et koncept inden for filosofien, der bliver kaldt *The Relevance Conception* (Lippert-Rasmussen 2017: 4).

Lippert-Rasmussen indvender imod præmissen om, at anvendt filosofi skal orientere sig mod relevante elementer, og at disse kan agere indikator på, om noget er ren filosofi, hvis ikke det opfylder ‘kravet’ om relevans. Stevensons fokus på relevante spørgsmål fra hverdagslivet er med henblik på at tage udgangspunkt i de problemstillinger, som gør sig gældende for mennesket på nuværende tidspunkt: ”by “important question,” Stevenson had in mind questions that were actually on people’s minds” (ibid.: 6). Lippert-Rasmussen indvender imod dette, da han nærmere ser anvendt filosofi som noget, der er nogle skridt foran det, som er aktuelt lige nu. Han mener, at anvendt filosofi nærmere orienterer sig mod det, vi *bør* have på sinde (ibid.). Han bruger et eksempel med diskrimination af

mennesker med et handicap, hvilket er et problem, som – indtil 2018² – ikke har fået nok opmærksomhed. Dermed kan problemet *ikke* siges at være en del af dagligdagsrelevante spørgsmål – hvis vi tager udgangspunkt i Stevensons definition af at være relevant i dagligdagsregi. Med andre ord får den anvendte filosofi øje på diskrimination som noget, der er dagligdagsrelevant og noget, borgere 'bør' have på sinde – for at opråbe dem, som kan finde en løsning (Lippert-Rasmussen 2017: 6). Eftersom det ved lov blev vedtaget, at mennesker med et handicap ikke må forskelsbehandles, bliver det klart, at Lippert-Rasmussens koncept om relevans, handler om, at anvendt filosofi kan påpege de problemer, som endnu ikke er blevet taget alvorligt. Det som defineres som dagligdagsrelevant, handler – ud fra Lippert-Rasmussens argument – ikke *blot* om de spørgsmål, der optager plads i borgernes bevidsthed lige nu, men nærmere spørgsmål, som bør optage plads i den enkeltes bevidsthed.

I forhold til at klassificere ren filosofi, som noget, der ikke er relevant og dermed ikke kan kategoriseres som anvendt filosofi – ud fra Stevensons distinktioner – indvender Lippert-Rasmussen med argumentet om variation (ibid.: 5). Han skriver, at det kan variere afhængigt af den pågældende persons 'dagligdags-fokus', hvis der er tale om mennesker, der er optaget af større, 'rene' filosofiske spørgsmål, der relaterer sig til eksempelvis naturen, vil disse da kategoriseres som 'dagligdagsrelevante spørgsmål' (ibid.). Vi undrer os ligeledes over, om man kan adskille 'rene' filosofiske spørgsmål fra hverdagsproblemer, da spørgsmål såsom forurening af naturen kan rejse metafysiske spørgsmål om natur, hvilket leder os videre over i en mere 'anvendt' filosofisk diskussion om menneskets indgriben i naturens orden. Lippert-Rasmussen understreger, at man ikke kan tilskrive ren filosofi, og de spørgsmål den rejser, en særlig 'intrinsisk interesse', men at anvendt og ren filosofi hver især rejser spørgsmål, som påvirker og dermed har relevans for dagligdagen (ibid.). Det ser ud til at de to felter ikke kan skilles ad gennem skarpe distinktioner, for som Stevenson selv skriver: "'applied" problems will raise "pure" questions" (Stevenson 1970: 262).

Vi ved nu, at Stevenson definerer anvendt filosofi som noget, der er relevant for menneskets hverdagsliv. Lippert-Rasmussen er uenig i, at man i filosofi kun orienterer sig mod de problemer, som er presserende nu og her. Han tilføjer, at man nærmere må se filosofien som noget, der rejser de spørgsmål, som ikke allerede er rejst og dermed kan komme på tale. Definitionen af ren filosofi fremlægges af Stevenson som det, der ikke er 'relevant' for hverdagens problemer. Om noget fylder i et menneskets bevidsthed og derfor er relevant, kan ikke defineres generelt, ifølge Lippert-Rasmussen, der mener, at det er spørgsmål om, at det kan variere afhængigt af menneskets interesser. Vi vil i det næste afsnit udfolde fagfilosof Suzanne Uniackes tanker om anvendt filosofi som et kontinuum, hvilket giver en dybere forståelse for, hvordan man kan betragte anvendt filosofi.

² Lov om forbud mod forskelsbehandling på grund af handicap vedtaget d. 31. Maj 2018 (Mercado 2018).

1.3 Anvendt filosofi som et kontinuum

Suzanne Uniacke skriver om anvendt filosofi som et kontinuum, som består af to yderligheder, der repræsenterer to tilstande, som den anvendte filosof kan bevæge sig imellem. Uniacke understreger gennem sin artikel, at den anvendte filosof må finde et midtpunkt på kontinuummet, således at vedkommende ikke bliver for snæver i sin måde at bedrive anvendt filosofi. Man kan dermed betragte Unaickes analyse, som den måde, den anvendte filosof bør anvende filosofien. Vi vil ud fra hendes udlægning af feltet fremlægge en mere kritisk vinkel på aktiviteten anvendt filosofi og de fokusområder, der er forankret i anvendt filosofi-feltet.

Ifølge Uniacke repræsenterer feltet anvendt filosofi to tilstande – heraf “academic focus” og “out-reach mode” (Uniacke 2017: 34). Begge tilstande orienterer sig mod praksis, men særligt out-reach tilstanden gør brug af mere konkrete problemstillinger, som samtiden fremlægger for os. Uniacke skelner de to tilstande fra hinanden gennem følgende eksempler – men understreger alligevel, at man ikke kan skelne skarpt mellem de to:

Applied philosophy’s “outreach” mode includes direct participation by philosophers in policy making and on committees where they bring their philosophical expertise to bear on the subject matter of the policy or committee; consultancy work for professional bodies; and submissions to public boards of inquiry. (ibid.: 35)

Overfor:

Academically focused applied philosophy includes both teaching and research. Paradigmatic examples of research in applied philosophy are books and journal articles and conference presentations and discussions, the content of which ranges from inquiry at a relatively high level of abstraction, such as discussions of the procreation asymmetry problem (e.g., McMahan 2009; Roberts 2011), to much closer engagement with concrete issues or problems such as organ donation (e.g., Knowles 2002), randomized controlled trials (e.g., Cartwright 2012), or forensic DNA profiling (e.g., Kopec 2014). (ibid.)

Baggrunden for, at de to tilstande alligevel ikke kan skelnes skarpt, vil vi komme ind på gennem en udfoldelse af de styrker og svagheder, tilstandene bærer på. Begge dele placeres som den helhed, der

udgør anvendt filosofi-feltet, hvorfor der kan udpeges ligheder mellem de to yderligheder, som forbinder dem. Uniacke skriver i den forbindelse at på trods af, at der findes flere koncepter inden for anvendt filosofi, må vi alligevel se koncepterne som en enhed, når vi forsøger at undersøge værdien af feltet (Uniacke 2017: 37). Uniacke mener ikke, at vi kan undersøge værdien af anvendt filosofi ved at fragmentere feltets dele og undersøge hver enkelt dels værdi. Nærmere ser hun fragmenterne som noget, der har en fællesnævner, der består af *philosophical inquiry*³ (ibid.). Det lyder umiddelbart ikke kontroversielt – som hun selv skriver – men det er en fællesnævner, der gør sig gældende på trods af, at de to tilstande er hinandens modpoler. Hun skriver, at på trods af denne polarisering må begge fokusområder have et filosofisk undersøgelses-fokus, der orienterer sig mod de grundlæggende spørgsmål om, hvad vi bør gøre i verden (practical issues):

The conception of applied philosophy as a field of philosophical inquiry implies that all applied philosophy involves the application of philosophical principles, concepts, methods, and arguments in making a critical or creative, distinctively philosophical engagement with the practical issues it addresses. (ibid.)

Uanset hvilket fokus man har, må den, som karakteriserer sit arbejde som anvendt filosofi, orientere sig mod *practical issues* ved at inddrage filosofiske koncepter i disse praksisrelaterede problemstillinger. På trods af denne fællesnævner, så har de to tilstande forskelligt fokus. Man kan illustrere de to yderligheder på et kontinuum, hvor kontinuummet repræsenterer anvendt filosofi-feltet (ibid.: 41). Hver ende af kontinuummet tillægger adjektivet *anvendt* i anvendt filosofi en forskellig tyngde og forståelse (ibid.).

Out-reach tilstanden kan repræsentere den ene yderlighed af kontinuummet. Det problematiske ved denne er, at når den anvendte filosof lukker sig om denne tilstand, formår vedkommende ikke at bidrage til den filosofiske undersøgelse, men assisterer primært andre fagligheder. Det er et af kritikpunkterne ved denne del af anvendt filosofi, da den grundet sit interdisciplinære fokus så at sige 'glemmer' filosofiens faglighed, som bliver negligeret i det udadvendte, praksis-orienterede fokus. Hvis den anvendte filosof bevæger sig langt nok væk fra den mere akademiske del af anvendt filosofi, vil en tilbøjelighed til at oversimplificere problemstillinger forekomme, idet en mangel på nuancering og kritisk tænkning – som koncepterne indenfor den mere akademiske anvendte filosofi i høj grad præsenterer – vil gøre sig gældende (ibid.).

I den anden ende af kontinuummet er den del af anvendt filosofi – som har en høj grad af akademisk fokus – placeret. Et kritikpunkt ved denne yderlighed er, at det kan skabe en uforståelig

³ Philosophical inquiry skal her forstås som den kritiske, filosofiske undersøgelse, som filosofien bidrager med.

diskurs, hvis bidrag bliver utilgængeligt for dets 'publikum' (Uniacke 2017: 41). Det vil sige de ikke-filosoffer, som har en given problemstilling, hvorved den anvendte filosofi skal virke hos (ibid.). Det kan skabe en praktisk løsrivelse, hvor relationen til praksis formindsket eller helt udelukkes. Hvis man i sit arbejde som anvendt filosof slutter sig om den ene eller den anden pol, påpeger Uniacke, at man vil miste forbindelsen til den anden pol. De to poler skal betragtes som en konstitutiv del af en helhed, hvorfor man vil miste en del af som anvendt filosofi-feltet, hvis kun man arbejder ud fra den ene ende af kontinuummet (ibid.). Det kan man betragte som et usundt forhold, da det mister den værdi, som anvendt filosofi kan have. Det er vigtigt at understrege, at Uniackes adressering af de to modpoler og følgende kritikpunkter ikke afskriver dem værdi. Det arbejde, som den anvendte filosof gør – med enten et esoterisk, utilgængeligt udgangspunkt eller et tilgængeligt, men oversimplificeret udgangspunkt – har værdi for nogen. Begge poler har værdi og er alt andet lige stadigvæk noget, vi kan betragte som anvendt filosofi, afhængigt af hvilket perspektiv, vi har. Eksempelvis vil *the relevance conception* være noget, der taler for, at anvendt filosofi bidrager, når man – som vi har nævnt – orienterer sig mod og bidrager til *practical issues*. Omvendt vil de fagfilosoffer, som arbejder ud fra et akademisk fokus (Uniackes terminologi), måske være tilbøjelige til at værdsætte den mere rene, grundlæggende anvende filosofis bidrag. Med andre ord handler det om, *hvor* man placerer sig selv, som anvendt filosof, i kontinuummet. Uniackes pointe er, at der skal være en balance i, når man bedriver anvendt filosofi, da det ifølge hende skaber en *disvalue*, når man lukker sig om den ene eller den anden pol (ibid.: 36).

Vi har indtil nu fremlagt, at anvendt filosofi-feltet kan bedrives med udgangspunkt i forskellige fokus, som kontinuummet illustrerer. Det gør sig ligeledes gældende på anvendt filosofi-uddannelsen, som består af forskelligartede fag og linjer, der bedrives af forskellige undervisere, der alle sammen har deres eget særlige tag på det at bedrive anvendt filosofi. Det gør sig eksempelvis gældende i linjerne dialog- og organisationsfilosofi og politisk og økonomisk filosofi, som undertegnede hver især har valgt og er blevet undervist i. Underviserne har henholdsvis et fokus på undringsdrevet livsfilosofi, som i høj grad adskiller sig fra den politiske, økonomifokuserede filosofi. Hvis man placerede de to på det nævnte kontinuum, vil førstnævnte blive placeret tættere på outreach tilstanden og andennævnte tættere på det akademiske fokus. Det er grundet, at førstnævnte har meget fokus på praksis såsom sygepleje, innovation, dialog mm., hvorimod andennævnte trækker mere på grundlæggende filosofisk litteratur, hvis fokus er orienteret mod det, som Uniacke adresserer som *practical issues*. Det vil med andre ord sige, at begge linjer er anvendt filosofi, men er et eksempel på, hvordan anvendt filosofi kan bedrives forskelligt. Placeringen er afgørende for hvilket bidrag, de hver især giver. Vi vil understrege, at koncepterne indenfor anvendt filosofi vil være godt for noget. Man kan tale om, at de to linjer bidrager på forskellige niveauer. Når et anvendt filosofi-koncept har et

akademisk fokus, bidrager det med relevans på et 'højere plan'. Med andre ord bidrager det praksis i en mere overordnet forstand, hvilket betyder, at man er knap så fokuseret på den enkelte praksis, men nærmere fokuseret på det vi *bør gøre* i verden. Hvorimod når et anvendt filosofi-koncept befinder sig i out-reach tilstanden vil det bidrage til og fokusere på den enkelte praksis, som eksempelvis sygepleje. Det grundlæggende for begge poler på kontinuummet er, at de begge bidrager til praksis på forskellig vis og dermed indgår i the relevance conception, som vi kender fra Stevenson. Problemet opstår, hvis underviseren eller den studerende på eksempelvis organisations- og dialogfilosofi-linjen udelukkende fokuserer på praksis og 'glemmer' fagfilosofien, som bør være grundelementet for vedkommendes analyse af og virke i praksis. Hvis man omvendt forestiller sig, at underviseren eller den studerende på politisk og økonomisk filosofi-linjen fortaber sig i fagfilosofisk teori, som kun bevæger sig indenfor en akademisk og esoterisk dimension, vil dennes bidrag til ikke-filosoffer gå til grunde. Det er eksempler, som illustrerer, hvordan kontinuummet bør og ikke bør virke. Kontinuummets yderligheder må 'samarbejde', hvilket vil sige, at når man bedriver anvendt filosofi, som primært er placeret tæt på out-reach tilstanden eller akademisk fokus, må man anvende egenskaber fra begge modpoler. Dette samarbejde gør anvendt filosofi til et felt, der bister som relevant for verden. Man kan forestille sig kontinuummet som en relation, der forbinder anvendt filosofi-feltets koncepter, som når alt kommer til alt, bidrager til den verden det findes i.

Vi har nu fremlagt en måde at betragte anvendt filosofi, som alt andet lige bidrager til den samtid, den er en del af. Vi har understreget at anvendt filosofi findes i forskellige former, både hvad angår positioner og hvad angår anvendt filosofi som uddannelse. Vi ønsker at udfolde det sidste yderligere, da det vil bidrage til en forståelse for, hvordan anvendt filosofi kan være en uddannelse.

1.4 Anvendt filosofi som uddannelse

I et tidligere afsnit beskrev vi med Stevenson og Lippert-Rasmussens præmisser for, hvad der karakteriserer feltet anvendt filosofi som noget, der tager sig af praksisorienterede – og dermed relevante – spørgsmål. Derudover fik vi en forståelse for, i hvilken forstand man kan sige at anvendt filosofi er praksisorienteret. Vi indsnævrer nu fokuset yderligere og ser på, hvorledes anvendt filosofi er til stede som uddannelse på Aalborg Universitet. Formålet er at konkretisere, hvordan uddannelsen ønsker at forvalte anvendt filosofi, for som vi fremlagde i forrige afsnit, så er der ikke helt enighed om, hvad anvendt filosofi betyder, og hvad det skal kunne.

I studieordning til bacheloruddannelsen i anvendt filosofi står der:

Det overordnede formål med bacheloruddannelsen i anvendt filosofi er, at den studerende skal erhverve sig viden, færdigheder og kompetencer til at beherske filosofisk argumentation og til ved hjælp af filosofiske arbejdsmetoder at kunne bidrage til løsning af konkrete, praktiske problemstillinger i relation til forskellige arbejdskontekster og fagområder. Den studerende skal opnå en grundlæggende viden om og indsigt i den filosofiske fagtradition ved hjælp af fagets metoder. (Studieordning (a) 2020)

Der præsenteres en profil af en studerende, som arbejder med og ud fra filosofiske traditioner og metoder med henblik på at virke i tværfaglige kontekster i praksis. På den måde er anvendt filosofi et felt, der rækker ud til miljøet omkring sig og mødet med dets mennesker. Dermed også sagt kræves det af uddannelsen, at man som studerende bliver tilbudt et læringsrum, der både rummer det traditionelle, akademiske liv samtidig med, at det forbereder den studerende på den dialogiske relation til praksisfelter. Som Ulla Thøgersen beskriver det, tilrettelægges uddannelsen på Aalborg Universitet således, at det er en blanding af praksisorienterede, pædagogiske tiltag sammenlagt med mere traditionelle moduler (Thøgersen 2013: 14). Eksempler på de praksisorienterede tiltag er problemorienteret projektarbejde og casearbejde, hvor praksisorienterede moduler kan være dialogfilosofi og organisations- og ledelsesfilosofi. Dette ses i modsætning til de mere traditionelle moduler, som indeholder erkendelsesfilosofi og metafysik. Thøgersen understreger, at "Der er ikke tale om en helt ny og anden filosofi end den, vi allerede kender, men der er tale om at betone bestemte aspekter [...] Det vil også sige, at forståelsen af anvendt filosofi ikke bygger på et skarpt skel mellem anvendt filosofi og ikke-anvendt (klassisk eller ren) filosofi" (ibid.). Uddannelsens opbygning illustrerer meget godt, hvordan den anvendte og den rene filosofi ikke sættes imod hinanden, men at der er et ønske om at forbinde de to og erkende de kvaliteter, som de to positioner har – samtidig kan de bidrage til hinandens svagheder og derfor finde samlet styrke. Thøgersen, Ziethen og andre i filosofimiljøet på Aalborg Universitet taler ind i en dialogisk form, som er det, der karakteriserer anvendt filosofi (ibid.). 'Anvendt' er en måde at markere det dialogiske og tværfaglige i filosofien, hvor denne type filosofi åbner sig op og rækker ud efter eksterne partnere i praksisfeltet. Det betyder dog ikke, at der i filosofimiljøet på Aalborg Universitet er fuld enighed om, hvad man bliver kandidat i, når man fuldender sin uddannelse: "thi ligesom i ethvert andet filosofimiljø er der også i Aalborg en løbende og levende diskussion af, hvad (anvendt) filosofi er og bør være" (Ziethen 2017: 7).

Humaniora, herunder filosofifaget, har stået på mål for en større mængde kritik udefra såvel

som indefra. Siden afskaffelsen af filosofikum på de danske universiteter i 1971 har de kritiske røster taget til, hvorpå der spørges ind til, hvad fagfilosofien gør godt for, og om den overhovedet har nogen betydning uden for sit eget felt (Thøgersen 2013: 16). Der ligger heri en udsældthed i, at filosofien slutter for meget om sig selv og derfor bliver uforståelig for den almindelige borger. Det er vigtigt, at filosofifaget tager denne kritik til sig og herfra formår at tilpasse sig således, at faget netop ikke bliver for virkelighedsfjernt for de fleste. Uddannelse i anvendt filosofi på Aalborg Universitet er én måde at forvalte filosofifaget på, og den er samtidig et bud på, hvordan filosofifaget igen møder borgeren "på torvet" som i Aristoteles' tid. Anvendt filosofi skal ikke kun lade sig styre af den økonomiske bundlinje, men den må søge "at bidrage til en vellykket udvikling af konkrete praksisfelter" (ibid.: 17). Det vil naturligvis være til diskussion, hvad der helt præcist ligger i ordet 'vellykket', men om ikke andet er det en diskussion, som filosofien kan rumme.

Ifølge Thøgersen er tilføjelsen af 'anvendt' en betegnelse, der skal vise, at den ydre legitimering af filosofien har stor betydning for filosofifaget (ibid.: 18), hvilket er med til at betone den eksterne relevans filosofiens arbejde og virke har. Anvendt filosofi handler her om at skabe sammenslutning mellem filosofisk dannelse og en udadvendt dialogisk orientering, som retter sig mod samfundets borgere, deres livsomstændigheder og konkrete praksisfelter i samfundet (ibid.). Uddannelsen på Aalborg Universitet læner sig op ad Lippert-Rasmussens koncept 'The Methodology Conception', der mener, at: "Philosophy is applied if, and only if, it involves the use of specifically philosophical methods to explore issues outside the narrow set of philosophical problems" (Lippert-Rasmussen 2017: 11). Det 'anvendte' i anvendt filosofi er det, som vi brugte Thøgersen til at belyse, der rækker ud til verden og gerne skal signalere, at filosofien ønsker at være i kontakt med miljøet omkring sig. Uddannelsen i anvendt filosofi bliver en respons til den kritik, der kommer udefra og anfægter, at filosofifaget har en tendens til at lukke sig om sig selv. Ifølge præmissen i 'The Methodology Conception' bliver det en inkarneret del af anvendt filosofi, at den er bevidst om de fagtraditionelle rødder samtidig med, at den ønsker at udforske verden udenfor fagfilosofien. Som uddraget fra studieordningen ovenfor beskriver, så er det *ud fra* traditionelle filosofiske metoder, at filosofien *bidrager* til løsninger i konkrete praksisfelter. Dualismen mellem den indre fagfilosofi og det ydre praksisfelt må alt andet lige være det, der konkretiserer, hvad uddannelsen i anvendt filosofi fremhæver. Dualismen er kernen, og denne kan komme til udtryk på forskellige måder.

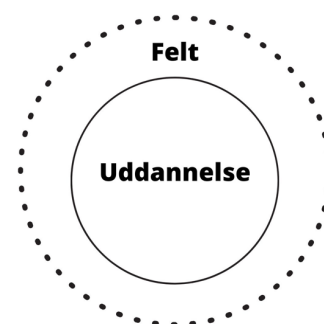
1.5 Anvendt filosofi som felt og uddannelse

Vi er nu bekendte med, at selvom anvendt filosofi er et felt, som oprindeligt strækker sig tilbage til den oldgræske tid, blev det først begrebsliggjort i 1970'erne – og dermed gjort til et konkret felt. Om anvendt filosofi kan reduceres til blot *filosofi*, fordi det implicit ligger i filosofi som felt, er misvisende, da man gennem 1970'erne blev bevidst om, at filosofien gennem historien har taget mange drejninger. Det har betydet, at man har opdaget nye grene af filosofi, som for nogen kan opdeles i a priori-orienteret filosofi og en filosofi, som er mere orienteret mod den empiriske, praksis-orienterede filosofi. Sidstnævnte har været et bærende grundlag for, at man i 2011 stiftede anvendt filosofi som uddannelse. I dette afsnit ønsker vi at udfolde forholdet mellem felt og uddannelse, som alt andet lige har en relation til hinanden omend, de ikke er lig med hinanden.

Vi har gennem undersøgelse af anvendt filosofi-feltet fundet ud af, at feltet bærer på en bredde, som uddannelsen ikke alene kan omfavne. Vi vender forholdet om og lader feltet omfavne uddannelsens indhold, hvilket vi illustrerer gennem figur 1 på næste side. Vi bruger figuren til at vise, at forholdet mellem de to ikke kan siges at være to identiske enheder, men at feltet rummer mere end hvad uddannelsens grænser kan favne. Afsnittet leder op til en afgrænsning af vores fokus, da vi i specialet ikke ønsker at begribe hele feltets omfang, men nærmere de fragmenter, som udgør uddannelsens indhold. Dette er et led i at skabe informativt indhold, der kan favne værdien af anvendt filosofi-uddannelsen. Vi ønsker ikke at analysere det enkelte fragment, men betragte feltets bidrag til uddannelsen som en helhed, der gjorde, at uddannelsen i sin tid blev realiseret.

Felt og uddannelse er en omskiftelig størrelse, som henholdsvis er betinget af tidslige og miljømæssige omstændigheder. Som vi ved fra Stevenson og Lippert-Rasmussen, handler det tidslige aspekt handler om, at anvendt filosofi (som felt) må have en vis nutidig relevans og samfundsmæssig orientering. Med andre ord er feltet relateret til den tid, som det er placeret i. Der ligger en vis grad af aktualitet, som skal mødes af feltet, og som feltet må bruge, når det gennem sin fagfilosofiske discipliner anvender disse på noget konkret. Det sker når teori- og praksisfladerne mødes. Samtiden er en betingelse for, at anvendt filosofi kan eksistere som felt, idet samspillet mellem tid og felt – så at sige – skaber rammerne for, at filosofien kan anvendes *på noget*. At anvende filosofi på et forældet problem, vil ikke længere siges at være relevant for borgeren. Det vil med andre ord sige, at feltet rummer de potentielle relevante problemer, der (bør) tages op og fremstilles for samtidens mennesker.

Til højre ser vi figur 1, hvor vi har tegnet en stiptet linje omkring feltet for at understrege, at feltet kan udvides og forandre sig i takt med fremtidige, relevante problemstillinger. Feltet skal derfor ses som noget åbent og relativt omskifteligt⁴, der bliver formet af de omstændigheder, som samtiden repræsenterer. Det kan eksempelvis være eksemplet fra afsnit 1.2 omhandlende en manglende lov, der skulle beskytte mennesker med et handicap imod diskrimination. Den der begår sig indenfor feltet, orienterer sig i samtidens problemstillinger og forholder sig til eksempelvis

Figur 1

de etiske dimensioner, der findes i en given problemstilling. Derfor kan man sige, at feltet er omskifteligt, fordi de problemstillinger, som tages op, afhænger af den tid, vi er i.

Feltet former uddannelsens indhold, men rammerne for uddannelsen kan ikke rumme alt, der findes i feltet. Dele af feltet bliver fragmenteret og placeret som en del af uddannelsens indhold. Uddannelsens indhold og struktur er betinget af et miljømæssigt aspekt, hvilket med andre ord vil sige, at det bliver påvirket af dem, som har deres dagligdag på uddannelsen. I et interview med en af stifterne af uddannelsen anvendt filosofi, Mogens Pahuus, bliver vi bevidste om, at den oprindelige tanke med uddannelsen var, at den måtte have en omskiftelig karakter i forhold til at lade sig forme af undervisere og studerende, som løbende reviderer og forbedrer uddannelsen efter deres erfaringer under uddannelsen (bilag 1: 5). Det vil sige, at kommende studerendes oplevelse af uddannelsens indhold og struktur vil være underlagt den formning, som ansatte og tidligere studerende har gjort løbende. Uddannelsen bliver et konkret bud på noget af det indhold, som feltet repræsenterer.

I interviewet fortalte Pahuus om det, anvendt filosofi som felt kan. Han lægger særlig vægt på, at essensen i at bedrive filosofi helt generelt, er, at: "at afklare grundlaget for vores antagelser om virkeligheden og vores antagelser om erkendelse og vores antagelse om værdier" (ibid.: 6). Dette kalder han en kritisk undersøgelse, som bidrager til den anvendte filosofi, som handler om: "at gøre praksisformer bedre. Sådan at de lykkes bedre. Sådan at mennesker bliver – groft sagt – mere lykkelige, får et mere vellykket liv. Det vil sige, at det er til syvende og sidst en forbedring af praksisformer" (ibid.: 6). Vi har tidligere inddraget et uddrag fra studieordningen, som fremlægger, at den studerende må anvende filosofiske arbejdsmetoder for at: "kunne bidrage til løsning af konkrete, praktiske problemstillinger i relation til forskellige arbejds kontekster og fagområder" (Studieordningen (a) 2020). I sammenligning med Pahuus' udtalelser om feltet, bliver det først og fremmest tydeligt, at hans position har en livsfilosofisk karakter, hvilket han ej heller lægger skjul på. Det forhindrer os ikke i at se ligheder mellem hans udtalelser om forbedring af praksisformer gennem kritisk undersøgelse og studieordningens fokus på at bidrage til løsninger gennem filosofiske

⁴ Vi vil understrege, at feltet har en kerne, men at feltets indhold bliver påvirket af samtidens problemstillinger.

arbejdsmetoder. Denne relation mellem feltet og uddannelsens formål kan siges at være en lighed, der ikke er identisk, da man på grund af bredden inden for filosofien kan tolke arbejdsmetoder og kritisk undersøgelse på forskellig vis. Noget af det Pahuus desuden lægger vægt på, er, at man i filosofien finder forskellige positioner, som sommetider er meget langt fra hinanden – sågar: “de betragtede hinanden med hovedrysten” fortalte Pahuus (bilag 1: 12). Han nævner samtidig, at indenfor anvendt filosofi-feltet finder man trods alt ikke samme tyngde af uenighed, men at der findes en vis afstand mellem den enkelte position. Det er med til at påpege, at anvendt filosofi som felt bliver defineret forskelligt af den, som bedriver det, hvilket repræsenterer en form for pluralisme⁵ indenfor feltet. Det leder os tilbage til figuren, som, med sin stiplede linjer, illustrerer mulighed for drejninger indenfor feltet. Drejninger i feltet afhænger af – som vi har nævnt – samtiden, men også af den enkeltes tag på feltet, som vi kategoriserer som en miljømæssig betingelse. En lighed mellem felt og uddannelse viser sig i den pluralisme, som begge dele repræsenterer. En pluralisme som gør det muligt at forme feltet således, at det bevarer en relevans i sin samtid.

Pahuus lægger vægt på, at feltet anvendt filosofi adskiller sig fra feltet ren filosofi på den måde, at ren filosofi bærer en vis snæverhed: “vi følte, at der var noget begrænset og noget hæmmende i den rene filosofi. Den rene filosofi kunne gå sine egne veje, som blev temmelige irrelevante i forhold til menneskers liv og det samfundsmæssige” (bilag 1: 8). Formålet med at stifte uddannelsen var at fremme en relevant filosofi, som kunne sættes i relation til det menneskelige og samfundsmæssige liv. Det læner sig op af det, Stevenson og Lippert-Rasmussen lægger vægt på i deres forsøg på at begribe feltet og dets formål – at orientere sig mod samtiden og det, som vi bør have på sinde. Felt og uddannelse er nært beslægtede, men forskellen er, at det er to forskellige størrelser. Uddannelsen er en præsentation af og indgang til feltet og dets virke, som er underlagt universitets rammer for uddannelse i mere generel forstand. Uddannelsens formål er at uddanne studerende således, at de kan bidrage til løsninger – som studieordningen påpeger – for og i samfundet. Vi har valgt en fuldt optrukket linje omkring uddannelse for at illustrere, at uddannelsen er en mere lukket enhed, da denne er underlagt en bestemt struktur og dagsorden. Derudover er uddannelsens eksistens betinget af den studerendes valg af denne, hvorimod feltet er en mere uafhængig størrelse.

Felt og uddannelse er to enheder, hvor feltet kan placeres som det, uddannelsens eksistens og indhold kommer fra. Ligheden mellem de to enheder er relationen til praksis, som begge enheder kredser om. Det er med særlig fokus på målsætningen om at bidrage med en vis grad af relevans på et samfundsmæssigt plan. Det er i den forbindelse, at man kan tale om overlapning mellem felt og

⁵ Vi bruger begrebet til at understrege, at feltet bærer en mangfoldighed, dog er vi bevidste om, at pluralisme på samme tid repræsenterer en teori. Denne vil vi ikke komme videre ind på i dette speciale.

uddannelse, hvor forskellen i høj grad kan siges at være omfanget eller rammen. Feltets ramme er åben og omskiftelig, fordi feltet er forankret i den samtid, vi lever i. Uddannelsens ramme er mere lukket, fordi en uddannelse er underlagt en bestemt struktur, som gør, at den er afhængig af en bestemt tidsramme. Vi har nævnt, at Pahuus siger, at uddannelsen bør formes og revideres af undervisere og studerende gennem tiden. Det understøtter den bredde, som feltet repræsenterer, som kan siges at være en lighed nærmere end en identisk sammenligning på grund af den nævnte ramme, som uddannelsen er underlagt. Endeligt vil vi udlede, at ligheden mellem de to felter i høj grad er, at de orienterer sig mod samtiden og den praksis, vi omgives af. Det betyder, at enhederne er betinget af den praksis, der puster liv i den anvendte filosofis virke og bidrag. Det leder os videre til den værdi, som uddannelsen har. Inden vi analyserer værdien af anvendt filosofi-uddannelsen, vil vi først give et dybdegående indblik i relevant teori om værdi i næste kapitel.

Kapitel 2.0

Værditeori

Værditeori handler om spørgsmålet om værdi og det gode i forskellige variationer. I dette kapitel vil vi udfolde, hvordan disse diskussioner af værditeori kommer til udtryk som to modpoler – henholdsvis *Teleologi* og *The Fitting Attitude Account*. Grundlæggende rejses diskussionen på baggrund af, hvad vi bør værdsætte som værdifuldt samt, hvordan forholdet mellem *det rette* og *det gode* skal se ud. Altså er der tale om en værdidiskussion i forhold til, hvad vi bør gøre. Det er værd at have in mente, at teleologien er strengt objektiv i sin værdianskuelse, hvorimod fitting attitude er mere åben for det subjektive perspektiv – dog ikke på en måde, hvor fitting attitude kan reduceres til at handle om, hvad vi synes har værdi, men den tager højde for det subjektive perspektiv.

Vi vil opbygge kapitlet således, at vi tager udgangspunkt i en mere generel beskrivelse af teleologi, hvorefter vi vil præsentere G.E. Moore, hvis teori hviler på den traditionelle, konsekventalistiske position. Herefter vil vi komme omkring en generel beskrivelse af fitting attitude, der efterfølgende vil blive eksemplificeret gennem Christine Korsgaards kantianske tilgang samt Tim Scanlons moderne fitting attitude position – heraf *The Buck-Passing Account*. De valgte teoretikere udgør grundlag for en bred og nuanceret diskussion om, hvad der kan, og hvad der bør, anses for at være værdifuldt.

2.1 Teleologi

Den første position vi vil præsentere, er *teleologi*. Det er først og fremmest på sin plads at nævne, at teleologi, helt firkantet set, ikke er en paraply for teorier om værdi. Det er nærmere teorier om, hvad den enkelte *bør gøre*, altså hvad der er den rigtige handling. De har dog forbindelse til værditeori på den måde, at de er forpligtet til påstande om værdi gennem deres appel til evaluerende fakta (det gode) som en forklarende faktor for deontiske kategorier (det rette, fornuften, grunde og 'bør'). Sagt med andre ord, så går *det gode* forud for *det rette* (Schroeder 2021). Med det sagt, så kan vi ifølge teleologien opstille en værdianskuelse således, at *vi vælger en ting fordi, den er god* – og ikke, at en ting er god, fordi vi vælger den. Det er det gode, der er i fokus, og dermed er det gode en betingelse for, at vi vælger det. Tim Scanlon skriver om teleologi, at: "The primary bearer of value are states of affairs or, over time, ways the world might go" (Scanlon 1998: 79). Fokusset er altså på bestemte tilstande, og at det er disse, der tillægges værdi. Som agenter har vi det forhold til tilstande, at det er nogle, vi enten er i stand til at realisere, fremme eller forhindre i at opstå. Den teleologiske struktur bliver ofte betragtet som formel på den måde, at vi i sidste ende handler således, at vi vil fremme og realisere de tilstande, der er bedst – altså dem, der har størst værdi (ibid.: 79-80). Det, som kendetegner den teleologiske position, er idéen om, at det kun er tilstande, der har værdi. Såfremt handlinger har intrinsisk værdi, så er det fordi, de er et element i en tilstand, som er god, fordi den sker. Intrinsisk værdi i dette syn er derved noget, der skal fremmes; "To be (intrinsically), valuable, on such a view, is "to be promoted."" (ibid.: 80). Herudfra kan vi sige, at alle agenter har samme grunde til at gøre noget, da det, ifølge det teleologiske perspektiv, er målet at maksimere de tilstande, der har værdi. Det er således noget, vi alle kan være fælles om at mene. Den teleologiske tanke bliver, at det rette bliver forklaret ud fra det gode; altså, at vi handler på og agere ud fra det, som er godt. Vi er således tilbage til tidligere pointe om, at det gode går forud for det rette.

Klassisk konsekventialisme er en teori, som hører under teleologiens paraply. Ifølge den klassiske konsekventialismen lyder det, at man bør vælge den handling, ud af alle mulige handlinger på det tidspunkt, som, hvis man gjorde det, ville være den bedste (Schroeder 2021). Det er dog værd at indvende, at ikke alle fortalere for konsekventialismen nødvendigvis støtter op om netop denne formulering, men de har derimod deres fokus på motiver og regler. I forhold til ovennævnte opstilling vil det sige, at vi ifølge konsekventialismen skal fremme de valg, der er gode, og i dette ligger, at vi skal fremme valget af det gode og derved maksimere det gode. Et eksempel på dette perspektiv vil vi komme ind på i følgende afsnit, hvor vi præsenterer G.E. Moore.

2.2 George Edward Moore

I dette afsnit vil vi fokusere på George Edward Moore (G.E. Moore) og hans værditeori. Som nævnt i introduktionen klassificeres Moore som konsekventalist, men placeres også inden for den teleologiske position qua sit store fokus på værdi, og særligt intrinsisk værdi. Vi vil komme ind på, hvordan Moores teleologisk/konsekventalistiske position kommer til udtryk, og hvorfor han afviser fitting attitude.

Moore var en indflydelsesrig filosof i starten af det 20. århundrede, og han er en central karakter at nævne i en værditeoretisk gennemgang. I Moores centrale værk *Principia Ethica* (2016) er udgangspunktet at undersøge begrebet 'god', og hvordan det kan defineres. Moores pointe er, at 'god' ikke kan defineres. Han sammenligner 'god' med begrebet 'gul', hvor det for begge begreber gælder, at de ikke kan forklares – de er bare, hvad de er: "My point is that good is a simple notion, just as yellow is a simple notion; that, just as you cannot, by any manner of means, explain to anyone who does not already know it, what yellow is, so you cannot explain what good is" (Moore 2016: 7). Dermed menes dog ikke, at *det gode* ikke kan defineres, men blot at 'godt' i sig selv ikke kan defineres. 'Godt' er et adjektiv, og 'det gode' er substantivet hvortil, 'god' vil tillægge sig (ibid.: 9). Og hvorfor er dette relevant i forhold til værdidiskussionen? Jo, at kunne skelne mellem god og det gode er vigtigt for Moore, fordi der er mange filosoffer, som mener, at når de kan beskrive de andre egenskaber, der tilhører en ting, der er god, så har de dermed også defineret 'god'. Hertil skulle disse filosoffer ligeledes mene, at disse egenskaber ikke er 'andre', men at de absolut og helt og aldeles er det samme som 'goodness'. Dette vælger Moore at kalde *den naturalistiske fejlslutning* (ibid.: 10).

Det, som Moore ønsker at undersøge, er et objekts natur (ibid.: 4), og det er denne baggrund, der leder ham til at have et stort fokus på *intrinsisk værdi*: "To say that a kind of value is "intrinsic" means merely that the question whether a thing possesses it, and in what degree it possesses it depends solely on the intrinsic nature of the thing in question" (Moore 1922: 260). En tings intrinsiske værdi afhænger af dets intrinsiske natur. Med andre ord betyder det, at tingens intrinsiske natur er afgørende for, hvorvidt vi tillægger tingen intrinsisk værdi. Vi kan uddybe Moores position ved at beskrive, at det for det første er umuligt for en ting på et tidspunkt at have den type værdi og ikke have den på et andet tidspunkt, og det er lige så umuligt for en ting på et tidspunkt at indeholde værdien til en grad for så at indeholde værdien til en anden grad på et andet tidspunkt. For det andet er det også umuligt for to identiske ting, at den ene skulle besidde intrinsisk værdi og den anden ikke gør eller, at den ene besidder værdien til en grad og den anden gør det til en anden grad (ibid.: 261). Sagt med andre ord, så må tingen indeholde den samme værdi altid samt have den samme *grad* af værdi altid. Dertil må to identiske ting også kunne siges at have intrinsisk værdi altid og i samme grad.

I et senere værk bliver Moores definition af intrinsisk værdi dog lidt anderledes. Her handler det nu om, hvorledes vi kan forestille os en verden, hvor kun denne ene ting eksisterede. For at tingen har intrinsisk værdi, så må vi fortsat mene, at tingen er god selvom, at den eksisterede i absolut isolation. Med andre ord, dømmes vi dens eksistens til at være god altid – også hvis tingen eksisterer i absolut isolation. Metoden refereres til som "the method of isolation" (Korsgaard 1983: 176). Det er også denne metode, som de fleste i dag vil henvise til, når de skal definere Moores idé om intrinsisk værdi. En ting har altså intrinsisk værdi, hvis vi kan forestille os et univers, hvori denne ting er god selvom, at kun denne ene ting eksisterer. The method of isolation demonstrerer meget godt, hvordan intrinsisk værdi i Moores øjne handler om tingens intrinsiske natur, hvorved den netop kan eksistere i isolation og stadig være god – for det ligger jo i dens natur. Samtidig viser det også, at intrinsisk værdi er ikke-relationel, hvilket betyder, at en tingens værdi ikke er afhængig af andre faktorer.

Det er nu tydeligt, at når det er bestemte tilstande, og kun bestemte tilstande, der kan have intrinsisk værdi ifølge Moore, så vil vi påstå, at man dermed også må mene, at *handlers* værdi må afhænge af deres evne til at fremme disse tilstande. Det konsekventalistiske præg kommer hermed til syne ved, at en handling- eller en tilstands værdi afgøres af dens konsekvenser. Samtidig må de tilstande, der har intrinsisk værdi, fremmes gennem vores handlinger. Altså må vi handle på sådan en måde, der maksimerer de ting eller de tilstande, der har intrinsisk værdi. Det bliver også klart for os, at Moore hermed afviser *The Fitting Attitude Account*, da værdi og gode ting for Moore intet har med vores mentale attituder at gøre. Eller nærmere, det gode har ikke noget at gøre med, om der er ting eller tilstande, som vi bør have en positiv attitude til. Som konsekventalist mener Moore, at vi må maksimere de bestemte tilstande, der har intrinsisk værdi, og disse tilstande har intrinsisk værdi uagtet, hvad ens mentale attituder er over for denne.

2.3 The Fitting Attitude Account

Den anden position vi vil præsentere, er *The Fitting Attitude Account*. Der synes at være bred mening om, at det er Franz Brentano (1838-1917) og Henry Sidgwick (1838-1900), der er ophavsmændene bag fitting attitude (Rønnow-Rasmussen 2011: 21) (Rabinowicz 2013: 4). Sidgwick definerer det ultimative gode som: "that of which we should desire the existence if our desire were in harmony with reason" (ibid.). Brentanos definition af det gode lyder, "[i]n the broadest sense of the term, the good is that which is worthy of love [*das Liebwerte*], that which can be loved with a love that is correct [*das mit richtiger Liebe zu Liebende*]" (ibid.). For Sidgwick var tanken, at fornuften allerede har en idé om, hvad det gode er, hvorved at vores lyst eller begær efter noget må være i harmoni med fornuften. For Brentanos handler det gode om, hvad der er vores kærlighed værd. Dét, der altså er vores kærlighed

værd, er godt. Derved gælder det for både Sidgwick og Brentanos, at vores attitude til noget ikke er direkte rettet mod selve det gode, men derimod noget andet – eksempelvis fornuft eller kærlighed. De to filosoffer blev udgangspunktet for fitting attitude, som grundlæggende er en teori, som, tro mod dets navn, siger: “to be valuable is to be a fitting object of a pro-attitude” (ibid.: 1). Vi har med en teori at gøre, hvor et spørgsmål om værdi handler om, hvorvidt noget er *passende* at have, om der er noget, vi *bør* have eller, om der er noget, vi har *grunde til* at adoptere (Rønnow-Rasmussen 2011: 24). Sagt med andre ord, så kan værdi forklares ud fra den holdning, vi *bør* have til et objekt eller en tilstand; at det er passende at have en for-attitude (eng.: pro-attitude) overfor det.

Eksempelvis er respekt en ting, som vi vil mene kan karakteriseres som en positiv attitude. Det, der afføder respekt, får derfor værdi i kraft af den positive attitude, vi tillægger det – at det er *det rette* at have en positiv attitude over for tilstanden respekt, hvorved det bliver *værdifuldt* eller *godt*. Det siger ikke nødvendigvis så meget om selve genstanden, men derimod hviler argumentet på, om det er passende at have en positiv attitude over for den. På den måde tillader positionen også, at mange forskellige ting kan være såkaldte værdi-bærere, da det netop ikke handler om selve tingen, men altså derimod om vi har en passende for-attitude til tingen. Det er her værd at påpege, at fitting attitude har en relation til *værtdipluralisme*, som, kort sagt, mener, at der findes mange forskellige etiske værdier – dermed, at der eksisterer flere værdi-bærere (Mason 2018). Idéen er, at der findes mange ting, som grundlæggende har lige meget værdi, og derfor er der ikke én korrekt værdi (eksempelvis den gode vilje, nydelse, lykke). Korsgaards teori – som vi kommer til om lidt – er dog et eksempel på, at en fitting attitude-teori ikke er lig med værtdipluralisme. Dét, som teoretikere indenfor fitting attitude har gjort, er, at de har givet fordelene til *det rette* (såsom det passende, det korrekte, bør og grunde til) fremfor at give fordelene til *det gode*. Hermed ser vi det omvendte end hos teleologien, da det rette, ifølge fitting attitude teorier, går forud for det gode.

Vi har nu gennemgået en generel beskrivelse af, hvad henholdsvis teleologi og fitting attitude er for nogle positioner. Vi vil nu præsentere tre teoretikere, hvorigennem vi får en dybere forståelse af de to positioner.

2.4 Christine Korsgaard

I de følgende afsnit vil vi præsentere artiklen *Two Distinctions in Goodness* (1983) af Christine Korsgaard, som er et eksempel på en fagfilosof, der arbejder indenfor fitting attitude-teorien. Korsgaard arbejder ud fra to distinktioner af ‘goodness’, hvori hun placerer fire forskellige værdi-typer

– heraf intrinsisk, ekstrinsisk, instrumentel og endegyldig⁶ værdi. Intentionen med hendes artikel er at beskrive to distinktioner af værdi, som ofte bliver sammenblandet. Korsgaard forsøger gennem sin artikel at vise vigtigheden i at holde dem adskilt. Vi vil med Korsgaard udfolde en indvending til Moores konsekventialistiske position og ud fra dette fremlægge en måde at betragte værdibegrebet ud fra et fitting attitude perspektiv.

Inden for filosofien har man traditionelt set haft fokus på værdi-distinktionen intrinsisk-/instrumentel værdi (Korsgaard 1983: 169). Et af Korsgaards hovedargumenter er at gøre op med denne 'klassiske' distinktion mellem instrumentel og intrinsisk værdi som noget, der udgør hinanden i kraft af at være hinandens modsætninger. Grunden til dette er, at man med en polarisering af intrinsisk og instrumentel værdi, vil ligestille endegyldig værdi med intrinsisk værdi og instrumentel værdi med ekstrinsisk værdi. Korsgaard indvender mod denne distinktion, idet hun siger, at intrinsisk værdi rent faktisk ikke kan stå i kontrast til instrumentel værdi (ibid.: 170). Det betyder ifølge Korsgaard, at der findes fire værdityper – intrinsisk, ekstrinsisk, instrumentel og endegyldig – og at disse kan deles op i to distinktioner – intrinsisk-/ekstrinsisk værdi og instrumentel-/endegyldig værdi (ibid.). De to nye distinktioner er nødvendige, da man ellers misforstår, hvad intrinsisk værdi er, såfremt man sætter det i kontrast til instrumentel værdi. Intrinsisk og ekstrinsisk værdi handler om *kilden* til værdi, og kilden kan enten være placeret i tingen selv eller uden for tingen selv. Instrumentel og endegyldig værdi derimod handler om *måden*, vi værdsætter noget på (ibid.). Vi vil nu komme nærmere ind på de fire værdityper.

"To say that something is intrinsically good is not by definition to say that it is valued for its own sake: it is to say that it has its goodness in itself. It refers, one might say, to the location or source of the goodness rather than the way we value the thing" (ibid.). Vi ser her, at for at noget kan betragtes som havende intrinsisk værdi, da må det have kilden til værdi *i* sig selv. Der er dermed noget ved tingen, der gør, at vi opfatter denne som at have værdi i sig selv. Intrinsisk værdi handler derfor ikke om, hvordan jeg værdsætter denne, og den er heller ikke afhængig af min attitude til den. Intrinsisk værdi har hermed ikke værdi i kraft af måden, vi værdsætter noget på, da den er uafhængig af andre faktorer og bærer altid på kilden til dens værdi. Hvis kilden til at anse noget for at have værdi omvendt ligger uden for tingen selv, da taler vi om *ekstrinsisk* værdi: "The natural contrast to intrinsic goodness – the value a thing has "in itself" – is *extrinsic* goodness – the value a thing gets from some other source" (ibid.). Vi bliver bekendt med, at intrinsisk og ekstrinsisk værdi kan skelnes mellem, hvor kilden til værdien er placeret – om den kommer indefra eller udefra. Med ekstrinsisk værdi er vi bevidste om,

⁶ Oprindelig betegnelse er 'final value', men vi oversætter termen til 'endegyldig værdi'.

at der må være en relation mellem A, en given genstand, og B, den ydre kilde, som A får værdi fra. Relationen mellem A og B er derfor essentiel i dette tilfælde, da A ikke kan stå alene og ikke har værdi i sig selv – den får netop værdi i relationen til B og er derved afhængig af B. I den anden distinktion har vi instrumentel og endegyldig værdi: "The natural contrast to a thing that is valued instrumentally or as a means is a thing that is valued for its own sake or as an end" (Korsgaard 1983: 170). Vi ser i denne distinktion, at det her handler om måden, vi værdsætter en ting på – enten som middel eller som noget endeligt. Begge værdityper er, ligesom ekstrinsisk værdi, afhængig af andre faktorer. Endegyldig værdi er afhængig af omstændighederne på den måde, at hvis X har endegyldig værdi, er det afhængig af, at Y værdsætter X, som noget endegyldigt. Det samme er gældende for instrumentel værdi. Her er X afhængig af, at Y værdsætter X som et middel og dermed som noget instrumentelt.

Vi har i gennemgangen værdi-typerne nævnt, at intrinsisk værdi er uafhængig af andre faktorer, hvorimod ekstrinsisk, instrumentel og endegyldig værdi er afhængig af andre faktorer. Korsgaard taler også om disse forhold som værende *betinget* og *ubetinget*. Korsgaard definerer ubetinget værdi således: "A thing is unconditionally good if it is good under any and all conditions, if it is good no matter what the context [...] a thing must obviously carry its own value with it – have its goodness in itself" (ibid.: 178). Ubetinget værdi er uafhængig af relationer og kan derfor sættes i forbindelse med den definition af intrinsisk værdi, som Korsgaard fremlægger. Betinget værdi bliver derimod defineret som: "a thing is conditionally valuable if it is good only when certain conditions are met; if it is good sometimes and not others" (ibid.: 179). Det vil sige, at ekstrinsisk, instrumentel og endegyldig værdi er betingede af deres relation til andre faktorer. Det indebærer også, at X kan have værdi nogle gange, men ikke andre gange. Med andre ord kan vi sige, at noget har betinget værdi såfremt, dets betingelser for værdi opnås – opnås betingelserne ikke, så har X ikke værdi (ibid.). Korsgaards teori er langt hen ad vejen inspireret af Kant⁷, og i den forbindelse er der kun én ting, der kan tilskrives intrinsisk (ubetinget) værdi, nemlig *den gode vilje*. Dermed bliver vi også hurtigt kloge på, at alt andet end den gode vilje kan tilskrives betinget værdi ud fra enten den ekstrinsiske, instrumentelle eller endegyldige værditype. Ud fra dette bliver vi samtidig også opmærksom på, at Korsgaard ikke er værdipluralist, da der er én ting, heraf den gode vilje, der så at sige "underskriver" alle andre værdier. Dette altomskyggende forhold vender vi tilbage til.

For at forstå de to distinktioner vil vi gennemgå et af Korsgaards egne eksempler. Korsgaard bruger selv et eksempel med en luksuriøs stegepande som noget, der har endegyldig værdi (ibid.: 185). Det har den, fordi den er luksuriøs og dermed adskiller sig fra en almindelig stegepande. I det øjeblik jeg vælger den luksuriøse stegepande over en almindelig stegepande, kan man *ikke* tilskrive mit valg instrumentel værdi. Det luksuriøse faktum gør stegepanden til et symbol (på noget luksuriøst) og

⁷ Vi oplyser blot om dette forhold, men vi ønsker ikke at uddybe Kants teori yderligere.

dermed transcenderer stegepandens instrumentelle værdi til at være noget, der er et mål i sig selv (endegyldig værdi). Stegepanden mister ikke egenskaben *at være brugbar*, som er en instrumentel karakter, men i dette tilfælde kan den ikke stå *alene* som grunden til, at jeg vælger stegepanden. For at stegepanden kan værdsættes som et mål i sig selv, er den betinget af, at *nogen* gør det. Stegepandens værdi er afhængig af relationen til den, som værdsætter den således

Vi har nu redegjort for Korsgaards hovedargument om de to distinktioner, og vi vil nu fremlægge, hvordan fitting attitude kommer til udtryk i hendes teori. Som vi har præsenteret, så er værdi ifølge fitting attitude bestemt af, hvorvidt det er passende at have en positiv attitude til X, eller vi kan spørge, hvorvidt vi *bør* have en passende, positiv attitude til X. Hos teleologien så vi, at lykke har intrinsisk værdi, og fordi lykke er godt, så skal vi handle efter at maksimere tilstanden. Med fitting attitude ser analysen anderledes ud, og det kommer til udtryk gennem Korsgaards artikel. Lykke må have ekstrinsisk værdi, da det afhænger af, om betingelsen af lykke bliver 'udløst' eller er til stede (Korsgaard 1983: 179). Med andre ord er lykke betinget og påvirket af mange forskellige faktorer – såsom arbejde, familie, realiserede drømme, helbred med flere. Værdiens kilde er – modsat et teleologisk perspektiv – placeret udenfor lykken og ikke *i* selve lykken. Nu hvor vi har slået fast, at lykke ikke har værdi i sig selv, men derimod skal sættes ind i en relation, da kan vi tale om, at lykke er med til at beskrive noget andet og herunder kan eksistere som en positiv attitude til noget. Eksempelvis kan vi påstå, at vild natur har værdi, såfremt det er passende at have en positiv attitude til vild natur. En passende attitude kan netop være lykke. Lykke er ikke bare noget i verden, men det er derimod en mental tilstand, der bliver udløst under de rette betingelser.

Korsgaard fremlægger, at alt godt i verden til syvende og sidst kan spores tilbage til den gode vilje – at den gode vilje, som det eneste intrinsiske i verden, må være kilden til alt godt i verden: "Since the good will is the only unconditionally good thing, this means that it must be the source and condition of all the goodness in the world: goodness, as it were, flows into the world from the good will, and there would be none without it (ibid.: 181). Så længe det vi gør i verden, kan begrundes med eller kommer fra den gode vilje, da er det passende og berettiget, at vi har en positiv attitude til noget. Hvis jeg interesserer mig for kunst, og at den interesse kan spores tilbage til min gode vilje, da kan jeg sige, at kunst har værdi, fordi det er passende, at jeg har interesse herfor. X er værdifuldt, hvis det er passende/korrekt/berettiget/velbegrundet at have en positiv attitude til X – sådan lyder det fra fitting attitude. De ting, der betyder noget for os har værdi, og det har de ud fra, at det er passende, at vi har positive attituder til dem: "The things that are important to us can be good: good because of our desires and interests and loves and because of the physiological, psychological, economic, historical, symbolic and other conditions under which human beings live" (ibid.: 195). Værdi er betinget af menneskelige egenskaber og forhold, hvilket gør, at det er os selv, der afgør, hvad der er en passende

attitude til noget. Værdien er ikke bare i tingen og er derfor givet på forhånd. Værdien tilskrives tingen ud fra rammer, som mennesker i sidste ende er med til eller har været med til at skabe.

Vi ved nu, at Korsgaard ser en nødvendighed i at lave to distinktioner af værdi, og at hun i høj grad repræsenterer en kantiansk tilgang. Nødvendigheden opstår, fordi hun ser en mangel på en mere fleksibel tilgang til værdisætning og værdidiskussionen. Vi nævnte tidligere, at distinktionen instrumentel og endegyldig værdi siger noget om måden, hvorpå vi værdsætter noget. Korsgaard er særligt interesseret i: “the idea of extrinsically valuable ends, whose value comes from the interest that people take in them” (Korsgaard 1983: 173). Det vil sige ekstrinsisk gode ting, der værdsættes som endegyldigheder. Det er ud fra Korsgaards perspektiv centralt, at man anerkender, at der er andre værdi-typer end middel-mål distinktionen (instrumentel/endergyldig værdi). Hun skriver, at Kants tilgang til værdi tillader os at ‘mixe’ værdierne – som vi ser i den interaktion, der gør sig gældende mellem de to distinktioner, som vi har fremlagt (ibid.: 185).

Korsgaard er vores første bud på, hvordan en fitting attitude-teori kan komme til udtryk. Imidlertid har Tim Scanlon arbejdet videre med fitting attitude-teorien, hvor han har udviklet en gren af denne – heraf *the buck passing account*. Det vil vi i næste afsnit udfolde, som en afslutning på dette kapitel.

2.5 The Buck-Passing Account

Vi har nu gennemgået to måder at opfatte og beskue værdi på. Vi har gennem Moore eksemplificeret, hvordan teleologien mener, at vi skal maksimere de tilstande, der har værdi således, at vi fremmer de gode ting i verden. Det gode går forud for det rette, hvorved det gode bliver en markør for, hvordan vi bør handle. På den anden side har vi netop gennem Korsgaard eksemplificeret en måde, hvorpå fitting attitude kommer til udtryk. Her går det rette forud for det gode således, at det afgørende bunder i, hvorvidt det er passende at have en positiv attitude over for en given ting eller tilstand. Hvis det er passende, så mener hun samtidig, at tingen eller tilstanden har værdi. Vi vil nu bygge yderligere på fitting attitude-sporet ved at præsentere *the buck-passing account*, som er udviklet af Tim Scanlon.

I værket *What We Owe to Each Other* (1998) er Scanlons udgangspunkt at argumentere for, hvorfor vores grunde til at gøre noget er af særlig betydning. Faktisk er det sådan, at den rolle, som grunde spiller i vores måde at tænke på og diskutere med hinanden på, er hele Scanlons base for diskussionen om værdier (Scanlon 1998: 18). En grund er ikke bare en grund og dermed et argument for, hvorfor X mener, som hun gør. For at grunde kan spille den centrale rolle, som Scanlon ønsker, så skal der mere til: “What I am concerned with, then, are reasons in the “standard normative sense.” So

when I say that something is or is not a reason I will not be concerned with whether it is or could be someone's operative reason but with whether it is a *good* reason" (ibid.: 19). En operativ grund er en persons grund for at tro på noget. Scanlon skriver, at der er forskel på at spørge, hvilke grunde der er for at tro på T og spørge, hvad en given persons grunde til at tro på T er. Det første er det primære spørgsmål, og det andet spørgsmål er, hvad et *individ* mener er grunde i denne primære mening (Scanlon 1998: 19). Dét, som Scanlon beskriver i citatet, er, at det ikke er nok, at en person har grunde til noget. Det vigtige er, hvorvidt der er *gode grunde* til at gøre noget. Ifølge Scanlon er de grunde, vi har for at gøre noget tilstrækkeligt, nok som motivation herfor uden, at vi behøver at se på hvilke ønsker eller hvilket begær, vi har for noget: "Desires turn out, on reflection, to have neither the special motivation nor the special justificatory role commonly attributed to them" (ibid.: 77). Det viser dermed også, at Scanlon ikke vil være enig med konsekventialismen i og med, han ikke mener, at vores ønsker og begær spiller en primær rolle. Det gør vores gode grunde derimod: "The buck-passing account is instead an account of what we're talking about when we talk about something being good or valuable. It is an account of the property that we are claiming that friendship has when we claim that friendship is good" (Rowland 2019: 2). Det indebærer, at buck-passing fokuserer på, hvad det egentlig er, vi snakker om, når vi diskuterer, om noget har værdi. Når vi taler om, at vi må have gode grunde til at mene, at X har værdi, så hviler det på en påstand om, at vi må analysere værdi ud fra normative grunde til "pro-attitudes", altså positive attituder (ibid.: 3).

Fundamentet for Scanlon og buck-passing er altså, at vi må have gode grunde til at sige, at noget har værdi eller er værdifuldt at gøre. Eksempelvis kan vi påstå, at det er værdifuldt at have en kat af grunde som, at det gør livet bedre, og at den giver godt selskab. Det er hermed en påstand om, at vores grunde er gode grunde til at anse det at have kat for at være værdifuldt. Scanlon selv bruger eksempler med venskab og det at være fan af nogen og skriver: "to hold that fanship, or friendship, is valuable is to hold that the reasons involved in valuing it are good ones and that it is therefore appropriate to give this notion an important place in shaping one's life" (Scanlon 1998: 90). En ting eller en tilstands værdi ligger i vores grunde til at mene, at det er passende at have disse gode grunde. Scanlon tilføjer, at vi sådan set værdsætter rigtig mange ting, der som sådan ikke har værdi, men værdi er mange ting i forskellige situationer og fra person til person. Der er mange ting, som de fleste mennesker vil være enige om har værdi, som eksempelvis venskab, respekt, nydelse og omsorg. Samtidig er der nogle ting, som vil have en særlig værdi for én men ikke for andre. Hvis jeg eksempelvis har arvet et ur fra min mormor, så vil jeg have gode grunde til at sige, at netop dette ur har værdi, hvilket andre ikke kan tilslutte sig i netop denne situation:

To value something is to take oneself to have reasons for holding certain positive attitudes toward it and for acting in certain ways in regard to it. Exactly what these

reasons are, and what actions and attitudes they support, will be different in different cases [...] Often, valuing something involves seeing reasons to preserve and protect it [...] in other cases it involves reasons to be guided by the goals and standards that the value involves. (Scanlon 1998: 95)

Med Scanlon bliver vi opmærksom på det perspektiv, at noget ikke nødvendigvis har samme værdi eller mængde af værdi altid og for alle. Modsat Moore, som netop mente dette, så åbner Scanlon op for, at vi godt kan sige, at X har værdi, selvom den ikke har det hele tiden og på samme måde. Hos Moore er vi meget fokuseret på tingen selv og hvorvidt, den indeholder naturlige egenskaber, der gør, at tingen selv kan tilskrives intrinsisk værdi. Hos Scanlon forholder det sig sådan, at værdi ikke er noget, en ting har eller indeholder i det selv, hvorved at vi dermed heller ikke reagerer på tingen ud fra det. Derimod er det sådan, at en ting har værdi, fordi den har egenskaber, der giver os gode grunde til at sige, at den har værdi. Det er ikke værdien i sig selv, der giver os grunde, men derimod andre tilknyttede egenskaber, der gør – heraf får positionen navnet 'the buck-passing account' (ibid.: 97). Eksempelvis kan vi mene, at vild natur har værdi, hvilket er at sige, at de grunde, vi har i kraft af vild natur, er gode grunde. Eller sagt på en anden måde, så indebærer det, at den vilde natur har egenskaber, der giver os gode grunde til at forholde os til det på bestemte måder. Egenskaberne ved den vilde natur kan være dens uberørthed, dens rige omfang af dyre- og planteliv, eller det evige skiftende udtryk. Vores gode grunde kan eksempelvis være, at det gør os glade at se på vild natur. Det kan også være, at det tilfredsstiller vores sind på sådan en måde, der gør os rolig og får os til at slappe af. Værdien af den vilde natur bliver derved bestemt ved de grunde, vi har for at sige, at den vilde naturs egenskaber gør den til noget værdifuldt. Det kan lyde abstrakt, men fordelene ved denne måde at anskue værdi på er, at det kan være forskelligt fra person til person hvilke gode grunde, den enkelte har. Mine gode grunde kan være anderledes end min mors, men det gør ikke nødvendigvis, at værdien i mine grunde er bedre eller mere berettiget end min mors grunde. På den måde bliver det tydeligt for os, at Scanlon kan beskrives som værdipluralist, idet buck-passing tillader forskellige såkaldte værdibærere samtidig med, at der eksisterer forskellige grundlag for den enkeltes værdi. Scanlon kommenterer også selv på dette og skriver:

I have argued for a pluralistic view of value in general, but I have not offered a full positive account of any, let alone all, particular values [...] I have offered a very general account of one part of morality, but even this account is incomplete [...] Working out the terms of moral justification is an unending task. (ibid.: 360-361)

På den måde markerer Scanlon, at buck-passing er én måde at anskue værdi på, men påpeger samtidig, at det ikke er den eneste måde. Det er klart, at ikke-pluralister vil være uenige i Scanlons

argumenter i og med, at buck-passing ikke tillægger noget mere værdi end andet og derved differentierer værdier. Omvendt er det også tydeligt, at Scanlon ikke forsøger at omvende og “vinde” værdidiskussionen.

Det er nu klart, hvordan buck-passing account adskiller sig fra teleologien, men hvordan er positionen anderledes end fitting attitude? Først og fremmest er buck-passing ikke fremmed for fitting attitude, fordi den er en videreudvikling fra netop denne position. De to er altså relaterede til hinanden. Når det er sagt, er der forskelle. Fitting attitude har sit fokus på, at en ting har værdi, hvis det er passende eller berettiget at have en positiv attitude til tingen. Det indebærer imidlertid, at der er normative meninger om, hvad der er passende, og hvad der ikke er passende, at have en positiv attitude til. Det er eksempelvis ikke normativt passende at have en positiv attitude til racistiske jokes eller afbrændingen af en dukke, der afbilleder Mette Frederiksen. Buck-passing account har sit fokus lidt anderledes, da den ser på, hvilke egenskaber en ting har, der giver os gode grunde til at forholde os til den på bestemte positive måder og dermed er bestemmende for, om tingen har værdi. Det giver mere rum for, at en tings værdi ikke nødvendigvis er afhængig af normative attituder, men at der nu er plads til de gode grunde, som en person kan have til at værdsætte noget. Buck-passing åbner for et væld af variationer for, hvad og hvordan noget har værdi, og gør samtidig, at det, ifølge Scanlon, er usandsynligt, at der kan eksistere en systematisk *værditeori* (Scanlon 1998: 99). Scanlon appellerer til, at vi ikke må forblænde os selv med et fokus på, *hvor værdifuld* noget er. At forstå en tings værdi handler i høj grad om vores evne til at vide, *hvordan* vi skal værdsætte den samt at kende til, hvilke handlinger og attituder, der opfordres til (ibid.).

Afrunding

Vi har nu gennemgået to store positioner inden for værditeori – navnlig teleologien og the fitting attitude account. Positionerne og deres virke er blevet eksemplificeret gennem henholdsvis Moore, Korsgaard og Scanlon. Disse er valgt på baggrund af at kunne fremvise nuancer, styrker og svagheder ved de to positioner, som har til formål at danne grundlag for en bred diskussion. Moore er vores bud på en repræsentant for teleologien, og han har særlig fokus på den intrinsiske værditype. Dette med berettigelse i, at når vi kender til de ting, der har intrinsisk værdi, da vil vi handle efter at fremme disse tilstande. Det vil sige, at ifølge Moore ligger værdien *i* selve tilstanden. Korsgaard er vores bud på en repræsentant for fitting attitude. Hun pointerer vigtigheden i to værdi-distinktioner, som enten siger noget om *kilden* til værdi eller *måden*, vi værdsætter noget på. Korsgaard indvendte til Moore, at der var behov for en mere fleksibel måde at anskue værdi på, og således rummer hendes teori en mulighed for, at værdien både kan eksistere i såvel som uden for tingen. X kan altså enten være uafhængig eller

afhængig af andre faktorer for at have værdi. Afslutningsvis har vi brugt Scanlon, som kommer med et moderne bud på fitting attitude – kaldet the buck-passing account. For Scanlon gælder det, at værdien kun kan ligge i de gode grunde, vi har til at værdsætte noget bestemt. Det betyder, at det aldrig kan være tingen selv, der indeholder værdi, men det er derimod vores attituder og gode grunde, der legitimerer værdisætningen af noget.

Vi ser tydeligt, i valget af teoretiske bud, den udvikling, som værditeorien har gennemgået siden Moore i starten af 1900-tallet. Værditeorien er gået fra kun at have fokus på det, der har værdi rent objektivt set til nu, hvor subjektive argumenter bør tages med i betragtning.

Kapitel 3.0

Anvendt filosofi og værdi

Udgangspunktet for dette speciale beror sig på en nysgerrighed om, hvilken værdi vi kan tillægge anvendt filosofi – både som uddannelse på Aalborg Universitet men også som felt. I indeværende kapitel vil vi derfor analysere værdien af anvendt filosofi ud fra forskellige værdityper; *intrinsisk*, *ekstrinsisk*, *endegyldig* og *instrumentel*. Baggrunden for at inddrage alle fire værdityper er, at vi har en formodning om, at værdien af anvendt filosofi kan skifte karakter alt efter hvilket forhold, vi analyserer det ud fra. Omend dette ikke er en kontroversiel formodning, da finder vi det alligevel relevant at brede værdianalysen ud på flere værdityper grundet, at anvendt filosofi er et bredt felt, og at denne bredde samtidig kommer til udtryk i uddannelsen. Vi vil påstå, at analysen vil mangle nuancer såfremt, vi ikke breder værdianalysen ud på flere parametre. Hermed tager analysen udgangspunkt i nogle påstande, som vi har valgt på baggrund af, hvad der virker plausibelt at tænke om værdi ud fra et samfundsperspektiv, men også ud fra et individuelt perspektiv.

I første afsnit vil vi analysere, hvorvidt anvendt filosofi har intrinsisk værdi, hvorefter denne analyse leder os direkte over i at inddrage og vurdere den endegyldige værditype. I andet afsnit ser vi på, hvordan anvendt filosofi som felt arbejder sammen med andre fagtelter, og således hvordan værdien påvirkes af feltets tværfaglighed. I tredje afsnit forholder vi os til aktiviteten *at filosofere*, hvilket er noget, der er muligt for filosoffer såvel som ikke-filosoffer. Herfra åbner det for, at ikke-filosoffer kan have positive attituder til filosofien, fordi den ikke blot er forbeholdt professionelle. I sidste afsnit undersøger vi, hvorvidt anvendt filosofi som felt og uddannelse kan siges at have værdi på baggrund af instrumentelle egenskaber.

3.1 Anvendt filosofi har værdi i sig selv

I dette afsnit vil vi undersøge argumentet om, at anvendt filosofi selv er bæreren for en type værdi således, at det er værdifuldt at beskæftige sig med faget for fagets skyld. I dette ligger antydninger om, at anvendt filosofi enten kan have intrinsisk eller endegyldig værdi. Som anvendt filosofi-studerende er det ikke usædvanligt at blive spurgt "hvad kan du så bruge det til?". I det spørgsmål ligger en forestilling om, at vi skal ud og *bruge* vores viden til noget og sætte den i spil, så at sige. Det kan høres som en forventning om at instrumentalisere sin viden således, at ens fagdisciplin også bliver et middel til at opnå noget andet. Det er heller ikke en urimelig forventning. Spørgsmålet er, om det er det eneste, vi kan forvente af vores uddannelse. En uddannelse har et umiddelbart formål om at undervise den enkelte i et særligt fag, så den studerende bliver i stand til at udøve faget i praksis. Undervisningen giver den enkelte viden, som er relateret til faget, og som må anses for at have en særlig værdi for faget. Den viden, som anvendt filosofi som studie giver den studerende, kan derfor tænkes at have værdi i sig selv. Vi vil undersøge påstanden om, at anvendt filosofi som uddannelse producerer viden, der har intrinsisk værdi. Før vi kommer hertil, vil vi dog træde et skridt tilbage og undersøge, om anvendt filosofi som uddannelse kan have intrinsisk værdi ud fra teleologien og særligt ud fra Moores position. Formålet er at starte vores analyse ved at undersøge, om anvendt filosofi har værdi i sig selv. Vi inddrager tidligere præsenteret værditeori samt John Dewey for at diskutere forskellige positioner og påstande. Vi taler i udgangspunktet om uddannelsen i anvendt filosofi, og såfremt vi mener anvendt filosofi som felt, da vil vi tydeliggøre dette.

3.1.1 *Det er det indre, der tæller*

I undersøgelsen af uddannelsen i anvendt filosofi er det relevant for os at se nærmere på, om uddannelsen kan noget unikt eller har noget unikt i sig. Der må være noget, anvendt filosofi bibringer, som har en særlig værdi. Man kan da spørge, hvad vi får ud af at læse anvendt filosofi, og om uddannelsen bibringer nogle tilstande, som har intrinsisk værdi. Der er forskel på, om vi ser på tilstandene i sig selv eller om vi ser på noget, der ligger uden for tilstandene. Med andre ord er der flere positioner, der taler ind i, hvad der har værdi og hvordan. Vi har teleologien, hvor kun tilstande har værdi, og vi har fitting attitude – herunder også buck-passing – hvor værdien er placeret uden for tilstanden eller genstanden selv. Lad os tage udgangspunkt i teleologien, der påstår, at det kun er bestemte tilstande, der har værdi.

Når teleologien taler om *tilstande*⁸, så henviser den til verdenstilstande – altså måder, tingene kan gå på – og der er herved ikke tale om mentale tilstande. Teleologien afviser nemlig, at det ikke blot handler om mentale tilstande og attituder i diskussion om værdi. Teleologien taler eksempelvis selv om mentale tilstande såsom lykke og nydelse, men at pointen er, at det ikke kun handler om disse. Når det kun er tilstande, der har værdi, så måles vores handlinger så at sige ud fra deres evne til at realisere disse tilstande. Det vil sige, at handlinger vurderes ud fra deres konsekvenser. Det gode, altså værdi, findes i bestemte tilstande således, at værdien er ikke-relationel, fordi den er i tilstanden selv. Såfremt uddannelsen i anvendt filosofi har værdi, må det ud fra teleologien være sådan, at uddannelsen bibringer tilstande, der har værdi. Tilstandene skal være objektivt gode, hvilket betyder, at alle mennesker vil mene, at den er god og derfor har værdi. I virkeligheden er det usandsynligt at forestille sig en tilstand, som *alle* mener har værdi, men tanken hos teleologien er, at nogle ting eller tilstande *bør* have den status hos alle mennesker. Lad os prøve at dykke mere ned i denne position ved at anvende Moores teori.

For Moore gælder det, at diskussionen om hvorvidt, en ting har intrinsisk værdi, og i hvilken grad den har det, afhænger af dets intrinsiske natur. Dét, som ifølge Moore, skal gøre det nemmere for os at vurdere, om noget har intrinsisk værdi er ved at opstille et tankeeksperiment. Vi må forestille os en verden, hvor kun X eksisterer i absolut isolation, men også at dennes eksistens skal kunne dømmes til at være god. For Moore gælder det nemlig, at såfremt noget har intrinsisk værdi, så har den det altid og i samme grad altid. Derfor har den også intrinsisk værdi, selv hvis den eksisterer i absolut isolation. Hvis anvendt filosofi skal sættes ind i Moores isolationstest, da må opstillingen se således ud:

Uddannelsen i anvendt filosofi har intrinsisk værdi, hvis det kan eksistere i verden i absolut isolation, og vi dømte dens eksistens til at være god.

Lad os nu vurdere dette tankeeksperiment. For at uddannelsen i anvendt filosofi kan have intrinsisk værdi, skal den kunne stå alene og være godt – uden relation til andre faktorer. Den skal have værdi i sig selv altid og i samme grad altid. Vurderingen går altså på, hvorvidt vi kan tænke, at det vil være godt, at anvendt filosofi eksisterer uden relation til andre faktorer. Selve uddannelsen består af mange ting, eksempelvis viden og eksaminer, og inkluderer mange mennesker, eksempelvis studerende og undervisere. Det vil sige, at uddannelsen i anvendt filosofi i sig selv er svær at sætte parentes omkring således, at den kan vurderes uden, at vi samtidig vurderer de dele, der udgør anvendt filosofi. Som vi har gennemgået i tidligere afsnit, har uddannelsen i anvendt filosofi en relation til feltet anvendt

⁸ Eng.: state of affairs

filosofi, miljøet omkring uddannelsen og miljøet i uddannelsen. Særligt *anvendt* filosofi må i høj grad menes at have et behov for at kommunikere med omverden og være en del af omverden for overhovedet at have en mening med sit virke. Aristoteles – som benyttede sig af en form for anvendt filosofi – kunne ikke formulere grundprincipper for den naturlige verden uden at bringe filosofien sammen med andre faktorer⁹. Disse relationer må være afgørende for, om vi vurderer anvendt filosofi til at være noget godt – men selve diskussionen om anvendt filosofi og dens relationer vil vi komme nærmere omkring i afsnit 3.2. Moores argument om, at intrinsisk værdifulde ting eller tilstande er ikke-relationelle forekommer som en rigid ramme for værdi, da det er udfordrende at forestille sig, at noget overhovedet kan eksistere i absolut isolation og på samme tid være godt. Vi kan dog hertil knytte en kommentar om, at selvom det kan forekomme som en rigid ramme, så må selv Moore alligevel mene, at nydelse eksempelvis er godt i sig selv. Dermed mener vi, at det ikke er absurd at mene, at nydelse kan have værdi i isolerede situationer i kraft af, at nydelse alt andet lige gør verden bedre. Altså, at verden er et bedre sted på grund af, at nydelse er noget, der eksisterer. Med det in mente, vil det for nærværende analyse være interessant at se nærmere på, hvad vi får ud af uddannelsen.

Forinden ovenstående påstand har vi tydeliggjort, at det kun er bestemte tilstande, der har intrinsisk værdi ifølge teleologien, og derved også ifølge Moore. Det vil sige, at anvendt filosofi ikke kan have værdi i sig selv, men det mere interessante spørgsmål er nærmere, hvad studiet giver, der kan have intrinsisk værdi. Altså er spørgsmålet, hvad får vi ud af anvendt filosofi? Den første – og måske mest oplagte tilstand – som anvendt filosofi bibringer er *viden*. En uddannelse er netop at undervise i og videregive bestemt viden. At søge efter og opnå viden er grundlæggende i filosofien, hvilket vi ser i begrebets betydning, hvor filosofi kommer af det græske ord *philosophia* og betyder 'kærlighed til visdom'. Filosofien er nysgerrig, og igennem den opsøger vi viden om den verden, vi er en del af, om vores menneskelige eksistens, om den menneskelige rationalitet – og mange andre emner. Filosofien bidrager med kritisk tænkning og observation således, at den gør os opmærksomme på nye ting og nye refleksioner (Dewey 2005: 340) (Beardsley & Beardsley 2000: 7-12). Man kan da spørge, hvorfor det er godt. Først og fremmest hjælper viden os til at afdække sandheder – eller i hvert fald, hvad vi oplever som sandheder¹⁰. Eksempelvis kender alle i dag til Pythagoras sætning om retvinklede trekanter, hvilket er en viden, alle anerkender som værende sand. Et andet eksempel kan være H.C. Ørsted, der banede vejen for opdagelsen af elektromagnetismen. Netop Ørsted er også et godt eksempel på en, der bedrev videnskab for videns skyld – ikke for nyttens skyld: "Videnskaben maa dyrkes for dens egen Skyld, som vort inderste Væsens Livsyttning, som Erkjendelsen af det Guddommelige" (Ørsted 1920: 159). Meningen med videnskaben måtte ligge i dens evne til at bringe

⁹ Tidligere forklaret på i afsnit 1.1.

¹⁰ Sandhedsdiskussionen er ikke simpel, men meningen her er, at filosofien bidrager til denne.

os tættere på eksistensen og naturen, og ikke at denne viden kun skulle bruges for at bruges til noget. Videnskaben er erkendelsen af det guddommelige, som Ørsted skrev og dermed erkendelsen af, hvad verden omkring os kan og er. Viden er og dyrkes for videns skyld. Udover at bidrage til at afdække sandheder, så hjælper viden os til at navigere gennem livet og skabe et meningsfuldt liv – her tænker vi særligt på den praktisk-etiske viden (phronesis), som vi kender fra Aristoteles, som er viden om det gode liv, og hvordan vi kan skabe betingelser for det gode liv (Aristotle 2009: 106). Viden kan eksempelvis være den videnskabelige viden, som vi får fra folk som H.C. Ørsted, men viden kan også have en anden karakter, som vi ser hos Aristoteles. Praktisk visdom er viden om, hvad der er godt for mennesker – ikke bare for den enkelte, men for mennesker generelt.

Viden kan altså eksempelvis være afdækning af sandheder eller kendskab til værdier. Vores pointe med at trække på de to eksempler er, at viden i bred forstand er mange ting, og på uddannelsen i anvendt filosofi vil de to ovenstående eksempler være bud på, hvilken viden uddannelsen kan bidrage med. Ved vores tidligere påstand kom vi hurtigt omkring, at det ikke er uddannelsen i anvendt filosofi, der har intrinsisk værdi. Derimod bør vi i stedet se på, hvad det er, vi får ud af uddannelsen. Viden, som vi har været omkring, er det oplagte bud på, hvad uddannelsen bidrager med. Vi vil dog pointere, at det ikke er unikt for uddannelsen i anvendt filosofi, da al videnskab bibringer viden inden for eget felt. Imidlertid er dette ikke et problem for vores undersøgelse, da mennesker har forskellige evner og talenter, der gør, at de trives bedre i et bestemt fag end i et andet. Ud fra dette er det godt, at der findes forskellige uddannelser, der kan rumme de mange kundskaber.

Såfremt viden i sig selv har intrinsisk værdi, kan vi igen forsøge at sætte denne ind i Moores isolationstest:

Viden har værdi, hvis, og kun hvis, det kan eksistere i verden i absolut isolation, og vi dømte dens eksistens til at være god.

Moore selv var faktisk skeptisk over for netop denne opstilling. I *Principia Ethica* skriver han:

Perfect knowledge has indeed competed with perfect love for the position of Ideal. If the results of this section are correct, it appears that knowledge, though having little or no value by itself, is an absolutely essential constituent in the highest goods, and contributes immensely to their value. (Moore 2016: 199)

Moore må afgjort selv være af den opfattelse, at viden ikke kan bestå isolationstesten og derved have intrinsisk værdi. Som beskrevet i citatet, så har viden, ifølge Moore, lille eller ingen værdi i sig selv. Derimod er viden en essentiel konstituent til de højeste goder samtidig med, at viden bidrager til deres værdi. Når noget er en konstitutiv komponent af noget andet, er der ikke tale om en instrumentel

relation, men nærmere en essentiel del af en helhed. Eksempelvis kan vi tænke, at en bils motor – såfremt den er motordrevet – er en essentiel del af bilens helhed. I Moores teori vil motoren ikke have en instrumentel relation til bilen, men derimod er motoren en essentiel konstituent, der bidrager til bilens værdi. Hvis vi går tilbage til at fokusere på viden, så vil det sige, at selvom viden ikke selv har intrinsisk værdi, kan der være tale om en delmængde, som har intrinsisk værdi. Vi kan hertil spørge, om al viden har værdi – selv den type viden, der nærmest virker ligegyldig? Eksempelvis er der mange mennesker, der går rundt med en skridttæller og oplever stor værdi i at vide, hvor mange skridt de har gået den enkelte dag. Hvis viden om hvor mange skridt, man har gået den enkelte dag, har intrinsisk værdi, så må det være ud fra argumentet om, at verden alt andet lige bliver lidt bedre i kraft af den viden. Vi kan spørge os selv, om det virkelig kan passe. Vi må i denne proces ikke fokusere på, hvor lang tid eller hvor mange kræfter, vi har lagt i at komme frem til den viden. Det intrinsiske i viden vurderes således ikke ud fra den arbejdsproces, der ligger bag den opnåede viden. Det intrinsiske kommer på baggrund af vurderingen, om verden på en eller anden måde er et bedre sted *på grund af* den viden. De mennesker, der benytter sig af en skridttæller, vil sandsynligvis mene, at viden om hvor mange skridt, de har gået, har værdi, og dermed gør deres verden en lille smule bedre. Resten af verden bliver dog ikke beriget eller gjort bedre af den viden, hvorved viden om antal af skridt kun er forbeholdt én person. I sådan et tilfælde mener vi ikke, at viden er en konstituent til de højeste goder. Dermed er det heller ikke al viden, der har værdi.

Ud fra den generelle, teleologiske position er det bestemte tilstande, og kun bestemte tilstande, der kan kategoriseres som intrinsisk værdifulde. Her vil lykke og nydelse være klassiske eksempler (Mill 2009: 14) (Taylor 1985: 230). Det er sandsynligt at forestille sig, at anvendt filosofi kan bidrage til at bibringe disse tilstande, hvis den person, der beskæftiger sig med faget enten bliver lykkelig af beskæftigelsen eller nyder selve beskæftigelsen. Scanlon skriver, at ifølge teleologien må målet og hensigten med vores handlinger være at fremme det gode i verden: “On this view it is (at least) part of “what we owe to each other” that we must promote certain state of affairs, plausibly called “the good”” (Scanlon 1998: 86). I den forbindelse kan det at beskæftige sig med anvendt filosofi være med til at fremme det gode i verden. Vi kan hertil tilføje, at det inden for teleologien rent logisk er muligt at argumentere for, at handlinger, der bidrager til det gode, kan have intrinsisk værdi: “If actions have intrinsic value, therefore, it is as components of states of affairs – as things that *occur*, and that it is good (or bad) to have occur” (ibid.: 80). Altså, er det logisk muligt inden for teleologien at mene, at anvendt filosofi i en vis udstrækning kan tilskrives intrinsisk værdi, hvis handlingen, heri beskæftigelsen, er med til at bibringe egentlige tilstande, der har intrinsisk værdi. En person kan eksempelvis søge ind på uddannelsen i anvendt filosofi af ren og skær lyst og interesse uden at have et større, konkret formål med uddannelsen. Selve lysten driver den studerende til at studere faget, og

det at studere faget bidrager til lysten. Det vil i dette tilfælde være svært at skille de to ad, da de internt bidrager til og skaber den anden således, at handlingen er en komponent af tilstanden. Såfremt selve handlingen, altså det at beskæftige sig med anvendt filosofi har intrinsisk værdi, så må den have det i kraft af sig selv og ikke i kraft af det, uddannelsen frembringer – eksempelvis lykke og nydelse. Denne attitude kan tydeliggøres gennem Sokrates, der siger: "The unexamined life is not worth living for humans" (Brickhouse & Smith 1994: 201). Størstedelen af de mennesker, som Sokrates mødte, levede passive liv ment på den måde, at deres handlinger og valg skete på baggrund af traditionelle overbevisninger. Disse mennesker levede således i skyggen af overbevisninger, der blev pålagt udefra, men de formåede ikke at være kritiske over for dem. På den måde mente Sokrates ikke, at andre mennesker fuldt ud levede deres eget liv (Nussbaum 1997: 21). Mennesker havde derfor en tendens til at gå gennem livet uden egentlig at tænke over livet eller dets indhold. For Sokrates var det tydeligt, at livet ikke var værd at leve, hvis man ikke stillede spørgsmål, var kritisk og i det hele taget undersøgte livets rammer. Selve handlingen, her selve undersøgelsen af vores liv, er det, der gør livet værd at leve. Dette må samtidig betyde, at handlinger kan have intrinsisk værdi givet, at det tilfører vores liv mening og værdi. Det grundlæggende spørgsmål vi må stille os i det her tilfælde er, hvorfor det er godt, at dét at beskæftige sig med anvendt filosofi er noget, der sker i verden? Altså, hvorfor er det godt, at der er nogen, der studerer eller arbejder med anvendt filosofi? Vi kan forestille os, at den viden, vi opnår gennem anvendt filosofistudiet, er det, som netop bibringer en tilstand af lykke og nydelse. Den lyst og interesse, som den studerende oplever, kommer af, at der er noget, som vedkommende får ud af studiet, som fanger den studerendes interesse og gør vedkommende glad. Vi kan omvendt forestille os, at hvis den viden, som bliver præsenteret på studiet, ikke vækker en interesse hos den studerende, da vil vedkommende ikke fortsætte studiet – for hvorfor bruge tiden på noget, der ikke gør én glad og som er den brugte tid værd? Det vi får ud af studiet, heraf den særlige viden vi opnår herigennem, er det, der gør, at vi overhovedet beskæftiger os med anvendt filosofi. Således kan vi sige, at det er i kraft af viden, at anvendt filosofi er godt at beskæftige sig med.

Opsummering

I dette afsnit har vi undersøgt, om uddannelsen i anvendt filosofi, ifølge den teleologiske teori, kan siges at have intrinsisk værdi eller bibringe tilstande, der har intrinsisk værdi. Vi tog udgangspunkt i Moores isolationstest, hvor vi, på baggrund af specialets indhold indtil nu, kunne afvise, at anvendt filosofi kan eksistere i absolut isolation og dømmes til at være godt. Uddannelsen i anvendt filosofi har behov for sine omkringliggende relationer for at have en mening med sit virke, og derfor kan den ikke

eksistere i absolut isolation og samtidig dømmes til at være god. Det gav os anledning til at spørge, hvad uddannelse i anvendt filosofi i så fald giver, der kan have intrinsisk værdi. Gennem vores analyse bliver vi opmærksomme på, at den viden, som kommer ud af at studere anvendt filosofi, er central for, hvorfor vi overhovedet gider beskæftige os med faget. Vi beskæftiger os med anvendt filosofi, fordi vi har lyst, hvilket gør, at studiet er med til at bibringe tilstande af lykke og nydelse. Det betyder, at det er godt, at uddannelsen anvendt filosofi er noget, der sker i verden. Dertil kan vi sige, at det er i kraft af den viden, vi får fra studiet, at vi bliver lykkelige af at beskæftige os med anvendt filosofi. Altså kan vi afslutte med at pointere, at anvendt filosofi bibringer tilstande, der, ifølge teleologien, har intrinsisk værdi.

3.1.2 En passende attitude til anvendt filosofi

Hvis anvendt filosofi i sig selv skal være intrinsisk værdifuldt, så må det indeholde noget bestemt, noget særligt, der gør, at det har værdi i sig selv. Hvis vi tager udgangspunkt i fitting attitude, nærmere bestemt Korsgaard, vil udfaldet af analysen umiddelbart ikke se meget anderledes ud end den, vi lige har gennemgået ud fra det teleologiske perspektiv. Korsgaard mener, at intrinsisk værdi handler om værdiens *lokation* – ikke om en bestemt tilstand, som vi skal forsøge at fremme. Hvis uddannelsen i anvendt filosofi skal kunne siges at have intrinsisk værdi ifølge Korsgaard, da er det under den præmis, at kilden til dens værdi eller godhed er at finde i den selv. Den skal så at sige have værdien i sig selv. Ud fra hvad vi har gennemgået i specialet indtil videre, kan vi med det samme sige, at det heller ikke her kan være tilfældet, at anvendt filosofi som uddannelse kan kategoriseres som intrinsisk værdifuldt. Hverken ud fra vores egen position eller Korsgaards position. Lad os for en god ordens skyld gennemgå hvorfor. Under inddragelse af studieordningen samt interview med Mogens Pahuus blev det tydeligt, at meningen med uddannelsen i anvendt filosofi er, at den skal have en relation til verden omkring sig. Dette begrundet i, at anvendt filosofi som felt og som uddannelse har brug for det tidslige- og miljømæssige aspekt for at have relevans¹¹. I og for sig er det det samme argument, som vi brugte imod Moores isolationstest. Anvendt filosofi kan hverken stå alene eller eksistere i absolut isolation, da den har behov for at være i forbindelse med dens omkringliggende miljø. Derved kan vi heller ikke mene, at anvendt filosofi har kilden til værdi *i sig selv*, da dette samtidig vil betyde, at den ikke har behov for eller er afhængig af andre faktorer. Korsgaards position peger på, at intrinsisk værdi også kan betegnes *ubetinget værdi*, da værdien netop ikke er betinget af andet end det selv. Det er således ikke noget, vi kan sætte i forbindelse med anvendt filosofi. Tilfældet med både Moore og Korsgaard

¹¹ Beskrevet i afsnit 1.2 og 1.5.

vil være det samme i forhold til den rene filosofi. Omend den ikke nødvendigvis sigter efter samarbejde med praksis, så betyder det ikke, at den rene filosofi ikke har kontakt med omverden. Den rene filosofi har stadig et behov for den ydre verden for at have noget at filosofere ud fra. Selv Descartes, som muligvis kan være grundlæggeren til det, vi opfatter som ren filosofi i dag, havde brug for verden omkring ham til at så tvivl om, hvorvidt denne verden var reel eller ej. Pointen virker måske selvsigende, men om ikke andet er det centralt at nævne for helhedens skyld.

Vi vil dog gå tilbage til fitting attitude til at gå ind i en diskussion om, at vi bør have en positiv attitude til anvendt filosofi og det, studiet bibringer. Fitting attitude er en teori, som i og for sig kan rumme mange perspektiver for, at noget har værdi men også, at der er mange ting, der kan siges at have værdi. I modsætning til teleologien, som kun ser på tingen, da ser fitting attitude på, om det er passende at have en positiv attitude til tingen – og i så fald hvad disse attituder kan være. Teorien har derfor gode forudsætninger for, at en række forskellige ting kan have værdi. Såfremt at anvendt filosofi har værdi, må vi kunne analysere det ud fra denne opstilling fra fitting attitude:

Anvendt filosofi har værdi, hvis, og kun hvis, det er passende at have en positiv attitude til anvendt filosofi.

Vi har allerede været omkring, at man kan have en positiv attitude i form af glæde og nydelse, hvis man beskæftiger sig med anvendt filosofi. Altså, at eksempelvis den studerende er drevet af interesse for studiet. Det må efterhånden også være klart, at hvis man vælger at studere anvendt filosofi, så er det højst sandsynligt ud fra interesse og lyst¹². Lyst og interesse for filosofien kan også komme til udtryk i kærlighed for faget, feltet og den filosofiske aktivitet. Såfremt den studerende elsker at studere og beskæftige sig med anvendt filosofi, da er det klart, at vedkommende har positive attituder til faget. Derfor er det relativt nemt at komme omkring positive attituder, som den studerende har. Det får os til at blive nysgerrige på, hvilke positive attituder andre mennesker kan have – altså mennesker, der ikke selv på nogen måder beskæftiger sig med anvendt filosofi. Eller, det er nok mere præcist at spørge, hvilke positive attituder *bør* andre mennesker have til anvendt filosofi? Det vil være legitimt at mene, at hvis vi *bør* have en positiv attitude til anvendt filosofi, så vil det betyde, at vi i en fitting attitude-forstand tilskriver anvendt filosofi intrinsisk værdi. Et konkret bud kan være, at respekt er en passende attitude at have til anvendt filosofi og det, som studiet bibringer. Ud fra studieordningen er forhåbningen, og i nogen grad forventningen, at vi som uddannede anvendte filosoffer bliver vi i stand til hurtigt at indtage forskellige positioner eller perspektiver således, at vi kan anskue en sag fra forskellige vinkler. Vi uddannes i at sætte os ind i forskellige teoretiske positioner,

¹² I et notat fra Danmarks Evalueringsinstitut, udgivet i 2019, svarede 90 af de adspurgte, at de valgte uddannelser ud fra faglig interesse, hvilket var den klart højeste faktor (Danmarks Evalueringsinstitut 2019).

forstå dem, formidle og forklare dem, men også være i stand til at kritisere dem. Vi evner derfor at komme hele vejen rundt og indtage et positivt såvel som kritisk perspektiv. Det betyder, at vi, der beskæftiger os med anvendt filosofi, i høj grad er omstillingsparate (Studieordning (a) 2020). Omend dette er forventningen fra studiets side, så er det ikke givet, at alle studerende kommer fra uddannelsen med samme "resultat" og har lært lige meget. Læring og udvikling er processer, der er forskellig fra person til person – både fordi vi lærer forskelligt, og fordi vi har individuelle grænser for, hvad vi evner at lære. Et tredje element er, at vi har forskellige mål og intentioner med uddannelsen i anvendt filosofi. Nogle studerer det fordi, de har en interesse eller kærlighed for filosofi, men andre bare gerne vil have en uddannelse i et eller andet. Interesse, mål og formål er med til at sige noget om, hvad vi hver især ønsker og tilstræber af resultat med uddannelsen (Dewey 2005: 143). Derudover er disciplin og vilje andre faktorer, der er afgørende for, hvordan den enkelte studerende lykkedes i sit studie (ibid.: 146) og hvorvidt, vedkommende kan og vil leve op til de forventninger, der beskrives i studieordningen. Disse faktorer har indvirkning på, eller er afgørende for, hvor meget læring og hvor mange kompetencer, den studerende kommer ud af studiet med. Alle studerende har derfor ikke lært det samme efter endt studie, og de kommer således ud med forskellige resultater.

Ud fra ovenstående bør vi derfor værdsætte uddannelsen i anvendt filosofi i kraft af den respekt, der bør tilskrives dem, der beskæftiger sig med faget. Vi bør have respekt for sådan nogle, som er i stand til at omstille sig hurtigt og kan navigere i forskellige perspektiver på en given sag. Det vil i hvert fald være et bud på en passende attitude. Givet at fitting attitude er respons-afhængig, så er anvendt filosofi afhængig af en positiv respons for at kunne tilskrives værdi. Såfremt anvendt filosofi ikke bliver mødt af en sådan positiv respons, da kan det være et tegn på, at der ikke er opbakning til at mene, at anvendt filosofi ikke har værdi. Filosofi, og herunder anvendt filosofi, kan af flere blive opfattet som irrelevant: "Others regard philosophical input as of minor value or irrelevant (see, e.g. Mootz 2009). The latter view can arise from a lack of appreciation of the relevance of abstract thinking to matters of policy and practice" (Uniacke 2017: 36). Uniackes input er et eksempel på attituder, som andre kan have overfor filosofi – her en attitude om, at filosofi har mindre værdi eller er irrelevant. En åben kritiker af filosofi er Neil deGrasse Tyson, som i et interview til The Nerdist Podcast har udtalt: "My concern here is that the philosophers believe they are actually asking deep questions about nature [...] Yeah, if you are distracted by your questions so that you can't move forward, you are not being a productive contributor to our understanding of the natural world" (Pigliucci 2014). Kritikken fra Tyson bliver derved, at filosofi ikke bidrager og derfor kan virke ligegyldig. Tyson antyder, at den der bedriver filosofien, lader sig distrahere af spørgsmål, hvilket gør, at vedkommende ikke bevæger sig fremad. Det kan i kritikken lyde som om, filosofien er "i vejen" og stiller ligegyldige spørgsmål, der er til hindring for, at vi kan komme til at forstå den naturlige verden. Med inddragelse

af Uniacke og Tyson ser vi eksempler på negative attituder, som man kan have over for filosofi – at den er af mindre værdi; at den er irrelevant; at den ikke bidrager. Det er negative attituder som disse, der gør, at anvendt filosofi kan risikere at blive dømt til ikke at have værdi.

Som anvendt filosofi-studerende kender vi selv til de reaktioner, der giver indtryk af, at den anden enten har svært ved at se værdien eller det relevante i filosofi. Vi har også selv erfaret, at andre mennesker gør store øjne og nærmest taber pusten, når vi fortæller, hvad det er, vi studerer. Herfra kan samtalen gå videre med spørgsmål om “hvad kan du så bruge det til?”, “hvor kan du få arbejde?”, eller de kan komme med kommentarer som “det var alligevel noget andet”, “det lyder godt nok tungt”. Meningen med disse eksempler på egne erfaringer er at påpege, at det ikke blot er fag-kendte personer som Mootz (gennem Uniacke) og Tyson, der kan være skeptiske for filosofien. Kristian Høyer Toft og Henrik Jøker Bjerre skriver i *Filosoffen på Arbejde*: “At filosofien er blevet set som en lidt verdensfjern og uproduktiv aktivitet, der måske kan være god for nogen, men ikke rigtig batter, når det kommer til at skabe forandringer i den virkelige verden” (Toft & Bjerre 2013: 103). Det er sandsynligvis også lige netop dette, som Tyson er kritisk over for – at den filosofiske aktivitet i det store hele ikke er med til at skabe egentlige forandringer i verden. På den front kan argumentet da være, at hvis vi ikke tydeligt kan se og mærke det bidrag, som filosofien påstår at komme med, da har det ikke nogen egentlig værdi. Det er også en erkendelse, vi, som anvendt filosofi-studerende, har gjort os i samtaler med andre mennesker. Omend nogle af disse samtaler kan ende med en form for distancering mellem os og andre, er der også tilfælde, hvor den anden nysgerrigt spørger ind til faget og er oprigtig interesseret i at høre mere. Reaktionen synes her at indeholde beundring for, at vi er nogen, der har evnerne til at begå os i sådant et fag. Pointen her ligger sig muligvis i forlængelse af respekt-attituden samtidig med, at beundring også spiller en central rolle. Vi ser altså, at andre menneskers attituder til anvendt filosofi kan svinge fra negative attituder som ligegyldighed til positive attituder som respekt.

Bevæger vi os over i buck-passing account, så skal uddannelsen i anvendt filosofi have egenskaber, der giver os gode grunde til at forholde os til den på bestemte positive måder. Det betyder, at der er noget ved anvendt filosofi-uddannelsen, der får os til at vurdere den som værdifuld. Det synes også intuitivt, at de samme egenskaber, vi vurderer noget til at have værdi, er de samme egenskaber, som giver os gode grunde til at forholde os positivt til det. Hvis vi vælger at læse anvendt filosofi ud fra eksempelvis faglig interesse, vil vi meget sandsynligt også mene, at det er en god grund for at vælge uddannelsen. Anvendt filosofi har værdi i dette perspektiv, fordi vi mener at have gode grunde til at sige, at det bør have værdi. Scanlon skriver: “To claim that something is valuable (or that it is “of value”) is to claim that others also have reason to value it, as you do” (Scanlon 1998: 95). Det betyder, at hvis vi påstår, at uddannelsen i anvendt filosofi har værdi – i stedet for blot at holde den

mening for os selv – så mener vi også, at andre ligeledes bør mene, at uddannelsen har værdi. Når vi følger denne position, er det ikke en påstand om, at anvendt filosofi er godt i sig selv og derfor bør vi mene, at den har værdi. Ifølge buck-passing account er værdien placeret i de grunde, vi har for at have en positiv attitude over for anvendt filosofi. At vi har *gode* grunde til at sige, at anvendt filosofi har værdi må betyde, at det gode ved de grunde også kan accepteres og adopteres af andre. Således er det ikke blot en subjektiv værdi-vurdering, omend dette også har sin plads. Egenskaberne ved anvendt filosofi må være af en sådan størrelse, at de ikke blot tiltaler og gavner én person. Det er klart, at når anvendt filosofi bliver udbudt som en uddannelse, så kræver det, at en større gruppe mennesker vurderer, at der er gode grunde til at oprette studiet. I interviewet med Pahuus fortæller han at ønsket om sådan et studie kom af, at der var nogen på Aalborg Universitet, som mente, at der var brug for det – der var brug for at dreje filosofien i den retning (bilag 1: 4). Omend der blot er tale om et studie på et dansk universitet, vil vi alligevel betone, at studiet kan siges at være et behov for at skabe en tydeligere forbindelse mellem filosofien og praksis – hvilket vi gennemgik i kapitel 1. Det er således muligt at oprettelsen af uddannelsen i anvendt filosofi på Aalborg Universitet er et udtryk for et mere generelt behov for at sætte særligt fokus på det anvendte i filosofien. Pahuus påpeger yderligere, at det herfra krævede en dygtig studieleder og en dygtig rektor for, at forslaget overhovedet kom videre op gennem systemet (ibid.: 3). Vores pointe med denne kommentar er, at det at oprette uddannelsen i anvendt filosofi krævede, at mange individer på forskellige niveauer af uddannelsessystemet mente, at uddannelse har værdi, og at der eksisterer gode grunde til at oprette den. På den vis er det ikke nok, at fokusgruppen bag anvendt filosofi-uddannelsen mener, der er gode grunde til at oprette uddannelsen og dermed sige, at den har værdi. De gode grunde skal anerkendes af flere. Det svært at sige, hvordan processen gennem forskellige udvalg og instanser i Undervisningsministeriet præcist har udfoldet sig, men pointen er, at anvendt filosofi-uddannelsen allerede har gennemgået en større screeningsproces, hvor det er blevet vurderet, om der er gode grunde til at oprette studiet.

Uddannelsen i anvendt filosofi på Aalborg Universitet blev blandt andet etableret på den baggrund, at det anvendte i anvendt filosofi kunne bibringe, at faget åbnede sig mere op for den 'virkelige' verden fremfor at lukke sig om sig selv, som har været en del af kritikken af filosofien (Burik 2009). I artiklen *The Value of doing Philosophy in Mental Health Contexts* skriver Sophie Stammers og Rosalind Pulvermacher om at gennemføre filosofiske workshops i samarbejde med en tredje sektor sundhedsorganisation. Målet var at bruge filosofiske teknikker til at udfordre de stigmata, der eksisterer omkring mental sundhed samt at opbygge ressourcer hos deltagerne, så de opnår bedre forståelse af dem selv (Stammers & Pulvermacher 2020: 743). I konklusionen skriver de:

We maintain that: (i) there is value in engaging with substantive philosophical investigation of the concepts and assumptions underlying mental health discourse,

particularly when this is a structured, communicative practice; (ii) philosophy groups present the opportunity for dialogue across different mental health backgrounds and this may go some way towards alleviating mental health stigma. (Stammers & Pulvermacher 2020: 750)

Undersøgelsen af filosofiske grupper er et godt og konkret eksempel på, hvordan filosofien kan fungere i praksis samt, hvilke værdi og betydning den kan have for dem, der benytter sig af den. I sådan et tilfælde formår Stammers og Pulvermacher at åbne filosofien op for verden og vise dens anvendelighed og værdi. Ikke bare bidrager filosofien her til, at vi bedre kan forstå og indgå i den verden, vi er en del af, men den bidrager også til at skabe forandring. I og med at filosofien i visse kredse har et rygte for at være irrelevant og ikke-bidragende, da kan vi ikke underkende, at der eksisterer negative attituder til filosofien, og herunder også anvendt filosofi. Fokusset på anvendt filosofi som felt og etableringen af uddannelsen i anvendt filosofi på Aalborg Universitet viser om ikke andet, at der inden for dele af det filosofiske miljø er opmærksomhed på udfordringen af de negative attituder, som tilskrives filosofien. Vi vil dog mene, at eksemplet fra Stammers og Pulvermacher kan være et godt bud på, hvordan negative attituder til filosofi kan og bør vendes til respekt, da deres undersøgelse viser, at filosofien virker og har en bidragende og meningsskabende effekt.

I næste afsnit vil vi dykke mere ned i hvilke egenskaber, der hæfter sig på anvendt filosofi, der kan give os gode grunde til at vurdere, at uddannelsen har endegyldig værdi.

Opsummering

I dette afsnit bevægede vi os videre fra teleologien for at se på, hvordan Korsgaards definition af intrinsisk værdi påvirker vores analyse af anvendt filosofi. Vi blev bekendt med, at udfaldet ikke var anderledes end hos Moore. Ifølge Korsgaards teori skal anvendt filosofi være uafhængig af andre faktorer for at kunne have intrinsisk værdi. Herved gik vi videre med en analyse af fitting attitude generelt over for anvendt filosofi, hvilket indebar at komme med bud på hvilke positive attituder, vi bør have for anvendt filosofi og det, det bibringer. Det var umiddelbart ikke et problem at komme med bud på positive attituder fra det perspektiv, der tilhører den, der beskæftiger sig med faget – men hvad så med andre mennesker? Vi gik ud fra respekt, som et bud på en positiv attitude, man bør have for anvendt filosofi. Den viden og de kompetencer vi får med fra uddannelsen, er ikke noget, man kan lære alle steder, hvorved de i særdeleshed kan tillægges anvendt filosofi. Respekt er derfor et bud på en passende, positiv attitude, vi bør have over for uddannelsen i anvendt filosofi. Vi kom også omkring, at filosofi kan være et fag der bliver udskældt for at være irrelevant og ikke bidrage til

vores forståelse af den virkelige verden. De negative attituder kommer i forlængelse af en større kritik af filosofien, og at den har en tendens til at lukke sig om sig selv. Anvendt filosofi er et bud på, hvordan filosofi-miljøet kan komme omkring kritikken og blive bedre til at interagere med verden omkring den. Ved at inddrage en undersøgelse fra Stammers og Pulvermacher har vi fremlagt et eksempel på, hvordan filosofien har en bidragende og meningsskabende effekter. På den baggrund mener vi, at det er passende at have respekt for filosofien.

3.1.3 Uddannelse som mål

Vi kan dog undre os over, om vi nødvendigvis behøver at sige, at anvendt filosofi skal have en indre kilde til værdi for, at faget selv har værdi overhovedet. Lokationen for eller kilden til Xs værdi er ét bud på, hvordan vi kan anskue og vurdere værdi. En anden mulighed hviler på *måden*, vi værdsætter X – hvilket enten kan være instrumentelt eller endegyldigt. Endegyldig værdi er interessant i nærværende analyse. Når noget har endegyldig værdi, så er det, fordi vi anser X for at være et mål i sig selv. Anvendt filosofi på Aalborg Universitet er én ud af mange uddannelsesmuligheder i Danmark, og selvom hver uddannelse kan noget forskelligt, og kan bruges til noget forskelligt, så må der være en værdi, som er gældende for dem alle. Derudover må vi også se på, hvorledes der er noget særligt ved anvendt filosofi, vi kan fremhæve som værdifuldt.

I dag vælger langt de fleste en videregående uddannelse ud fra egne interesser og evner, og muligheden for at gøre det vil være en faktor for at understøtte og bidrage til et tilfredsstillende liv. En given uddannelse har ikke blot værdi i kraft af, at den er et mål i sig selv, men den har også værdi, fordi vi har valgt den – og endda valgt den ud fra egne grunde. Joseph Raz skriver om menneskets velvære¹³, og hvordan vores mål i livet hænger sammen med velvære:

Since they are his goals he guides his actions towards them, they colour his perception of his environment and of the world at large, and they play a large part in his emotional responses and in his imaginative musings [...] That is, improving the well-being of a person can normally only be done through his goals. (Raz 1988: 291)

De valg vi tager, og de handlinger vi gør os, er konstituenten i bestræbelsen på at opnå vores mål. Personlige mål har selvsagt en personlig betydning for, hvordan vi indretter vores liv således, at vi lever et tilfredsstillende liv. Vores mål har betydning for os, men de vil typisk kun have betydning for

¹³ Eng.: "well-being".

netop én selv. Siden jeg aldrig har drømt om at være operasanger, så er mit liv ikke dårligere af det faktum, at jeg ikke er det. Vi har valgt at studere anvendt filosofi, først ud fra nysgerrighed og siden ud fra et mål om at komme ud og bedrive anvendt filosofi på en måde, der kan sprede et positivt budskab om faget. Såfremt vi ikke lykkedes med dette mål, da vil vi være dårligere stillet i livet, fordi vores velvære hænger sammen med vores personlige mål. Mål er noget, vi personligt tilskriver os eller har adopteret, og derfor har de stor betydning for, at vi kan leve et tilfredsstillende liv (ibid.: 292). Vi vil nu, gennem teori fra John Dewey, komme ind på, hvad anvendt filosofi som uddannelse kan, og hvordan den gavner flere end blot dén, der studerer faget.

John Dewey (1859-1952) var en af de mest indflydelsesrige filosoffer inden for uddannelse og sociale reformer, og han talte blandt andet ind i uddannelsens mål. Dewey befandt sig inden for den filosofiske tradition, pragmatismen, som i korte træk kan forstås som en handlingsorienteret tradition. Det indebærer, at man ikke tager udgangspunkt i nogle forudbestemte, filosofiske kategorier om, hvordan verden fungerer, eller hvad vi tænker som sandheder. Med andre ord, så søger pragmatismen ikke at skabe endegyldigheder eller faste kategorier. Med dette menes, at der altid er åbenhed for nye teorier og hypoteser, hvorved pragmatister anerkender den viden, vi har nu med tanke om, at dette sandsynligvis ikke er retningsgivende på lang sigt (Dewey 2005: 11). I indledningen til Deweys værk *Demokrati og Uddannelse* citerer Claus Madsen og Per Munch Hans Fink, der siger: "Mennesker lever i en farlig og usikker verden, og det må man indstille sig på og prøve og få det bedst mulige ud af" (Fink citeret i Dewey 2005: 11). Det centrale her er netop, at verdens usikkerhed er et faktum, som vi må lære at navigere i. Pragmatismens tag på dette forhold er derfor at sige, at vi for nuværende ved, hvad vi ved, men det skal ikke forhindre os i at undersøge verden yderligere og være åbne for nye input. Derudover skriver Madsen og Munch generelt om pragmatismen: "Som teoridannelse opererer den med en indbygget falibilisme – altså med den tilgang, at svarene kan være foreløbige, at vi altid kan blive klogere og derfor må regne med at finde nye og andre svar på spørgsmålene og løsninger på problemer" (ibid.: 11). Deweys filosofiske position giver os indtryk af en særlig ydmyghed over for de erfaringer og undersøgelser, vi gør os gennem livet. Samtidig giver det også indtryk af en position, der i høj grad gør brug af den filosofiske nysgerrighed, som må være drivkraften på vejen mod nye erkendelser om verden og livet samt løsninger på de problemer, der opstår herom. Med afsæt i disse overvejelser vil vi nu se nærmere på uddannelsens rolle hos Dewey, og hvordan denne kan hjælpe os med at opnå nye indsigter i værdien af anvendt filosofi.

Fremtidens samfund opstår på baggrund af det arbejde og den "investering", vi i dag gør med børn og unge. De aktiviteter, de gennemgår i dag, er udslagsgivende for det resultat, vi som samfund ser i fremtiden:

Eftersom de unge på et senere tidspunkt vil udgøre det fremtidige samfund, vil naturen af dette samfund i høj grad være afhængig af den styring, børnenes aktiviteter får i deres barndom og ungdom. Denne akkumulering af handlinger med henblik på et fremtidigt resultat er det, der menes med vækst. (Dewey 2005: 61)

Dewey påpeger hermed det faktum, at de handlinger, vi foretager i dag, er centrale for skabelsen af det fremtidige samfund. Dét at vi handler og aktivt gør noget i livet bidrager til vores vækstproces, og der er særligt nogle bestemte handlinger, vi kan gøre for at fremme en gavnlig vækstproces. Det handler nemlig om uddannelse. Uddannelse for Dewey skal ikke kun forstås som 'formel uddannelse', altså den uddannelse vi gennemgår i en skole. Uddannelse er et mere helhedsorienteret begreb hos Dewey, og derfor indeholder uddannelse også et socialt og livsopretholdende aspekt – herunder uformel uddannelse (ibid.: 33). Det betyder, at uddannelse for Dewey både har en samfundsmæssig betydning samt en individuel betydning. For samfundet har uddannelse den betydning, at den understøtter den demokratiske proces ved at lære os, hvordan vi indgår i et større fællesskab. For individet har uddannelse den betydning, at den understøtter de erfaringsprocesser, vi gennemgår og bidrager til forandring og udvikling (ibid.: 157). I mange af de første menneskeår er barnet og den unge afhængig af samfundets øvrige medlemmer til ikke bare at lære basale livsfærdigheder, men også til at forstå sociale normer og idealer. I takt med samfundets øgede vækst stiger kløften mellem menneskets fødte og oprindelige evner og de ældres sædvaner og viden (Dewey 2005: 24). Dette begrundet i, at desto mere samfundet vækster, desto mere viden og læring er der for den unge at "indhente". Uddannelse i bred forstand er det, der skal fungere som bindeled i kløften mellem de unge og de ældre (ibid.: 25). Denne forståelse af uddannelse ligger også nær begrebet 'dannelse', men om ikke andet indgår det i Deweys helhedsforståelse af uddannelse. Den formelle uddannelse er også en del heraf. Undervisning og udbredelse af kendskab til fagbøger og matematiske symboler åbner for erfaringer, som den enkelte ikke ville opnå gennem uformelt samvær. Det er dog centralt, at der findes en balance mellem den formelle og uformelle uddannelse, da de sammen skaber vigtige betingelser for menneskets og samfundets vækst.

Uddannelsesprocessen er en kontinuerlig vækstproces, og ligegyldigt hvor vi befinder os i denne proces, vil den altid have til formål at øge vores evne til vækst (Dewey 2005: 73): "Derfor er uddannelse ensbetydende med det foretagende at skabe de betingelser, der sikrer vækst eller et tilfredsstillende liv uden hensyntagen til alder" (ibid.: 70). Gennem uddannelsen kan vi altså skabe gode betingelser for vækst således, at vi altid er i gang med at udvikle os som mennesker. Dette indebærer, at siden uddannelse ikke blot er noget, der hører uddannelsesinstitutioner til, så bidrager uddannelse til vækst uanset, hvilken alder vi har. Dewey indvender altså mod tilgangen, at

uddannelse, groft sagt, er et sted, hvor viden og moral fyldes på den enkelte indtil, der er fyldt op. Med andre ord er det en indvending til at forstå uddannelsesinstitutioner som steder, der har forudbestemte mål: "Eftersom vækst er livets karakteristika, er uddannelse ét med vækst; den har intet mål uden for sig selv" (Dewey 2005: 72). Uddannelse, ligesom vækst, bør betragtes som at *være* et mål fremfor at have et mål. For Dewey er menneskelig vækst givet hele livet igennem – eller det *bør* være givet. Vi er altid i gang med at udvikle os, men niveauet herfor afhænger af formbarhed, hvilket betyder, at vores udvikling afhænger af vores miljø og relationer. For Dewey dækker det over, at det gode liv er et liv, hvor vi konstant udvikler os og dermed vokster (ibid.: 69). Ligesom vækst er uddannelse afhængig af miljø og relationer, og disse er afgørende for, om væksten rent faktisk sker, eller om den er hæmmet. Dét, der bliver produktet af uddannelse, er at skabe livsbetingelser og at lære af livet selv. At gennemgå en uddannelse er derfor at skabe de betingelser, der sikrer vækst – og ikke bare vækst, men også et tilfredsstillende liv (ibid.: 70). Fordi uddannelse hænger sammen med vækst, og vækst er grundlaget for det menneskelige liv, har uddannelse ikke noget mål uden for dets selv. Med andre ord, har uddannelse, generelt set, endegyldig værdi i dette perspektiv. Dermed bidrager uddannelse til vækst, og det kan i og for sig være underordnet hvilken titel, den enkelte uddannelse har. Uddannelse fører altid til udvikling.

Spørgsmålet er nu, hvordan vi så skal forstå uddannelsen i anvendt filosofi i Deweysk forstand. Som universitetsuddannelse hører den under formel uddannelse, mens filosofien generelt, som anvendt filosofi også er en del af, kan høre under både den formelle og uformelle uddannelse. Vi har i afsnit 1.2 været omkring anvendt filosofi som aktivitet, der eksempelvis indeholder dét at filosofere – ikke som uddannelse, men den aktivitet som alle mennesker kan bedrive. I denne aktivitet opstår mange overvejelser om værdier, sociale normer og videndeling generelt. Det betyder, at filosofien generelt i høj grad bidrager til den uformelle uddannelse – eksempelvis den kløft, der er mellem unge og gamle – og dermed også dannelse af os som mennesker og det samfund, vi lever i. Som formel uddannelse er der indrettet en institution (Aalborg Universitet), hvor stofområder inden for anvendt filosofi udtænkes og bliver noget, der undervises i. De studerende på anvendt filosofi modtager specialviden, som er videregivet af samfundets ressourcer og opnåede resultater. Det vil sige, at de studerende modtager viden, der er opnået af andre nuværende og tidligere medlemmer af samfundet. Den viden bliver nu implementeret hos en ny generation af samfundsborgere, som kan bygge videre på eller revidere den. Vækst og uddannelse er her to sider af samme sag. Dewey påpeger, at den formelle uddannelse ikke må stå alene. Den tilegnede viden vi opnår herigennem, må påvirke dannelsen af en social disposition¹⁴ på den måde, at den levede erfaring ikke mistes (ibid.: 30). Med

¹⁴ Noget vi ubevidst ved. Karakterdannelse der sker i samvær med andre mennesker.

‘levet erfaring’ menes, at vi ikke må glemme at bringe vores viden i spil i livet og dermed i samfundet således, at den rent faktisk bidrager til menneskelig vækst og udvikling. *Anvendt filosofi* må netop huske at bringe den levede erfaring i spil, da den ikke nøjes med at studere den filosofiske viden for videns egen skyld. Uddannelsen sigter mod at forbinde det teoretiske med det praktiske således, at vi ikke glemmer at bringe filosofien i spil i verden. Det er hele uddannelsens mål og formål. Vi har i forrige afsnit været omkring værdien af den viden, som anvendt filosofi bibringer. Ud fra Deweys position kan vi sige, at uddannelsen i anvendt filosofi har værdi i sig selv på en måde, hvor den er et mål i sig selv. Omend uddannelse er en kompleks størrelse i Deweysk forstand, så så vi tidligere i afsnittet, at uddannelse ikke har noget mål uden for sig selv. Vi kan i og for sig sagtens forestille os, at nogle vælger uddannelse med et klart mål om at bruge som et middel til at opnå noget andet – at man eksempelvis studerer medicin for at blive praktiserende læge eller studerer dansk for at blive gymnasielærer. Dewey selv ville sandsynligvis også anerkende dette perspektiv, men pointen er, at det har værdi i sig selv at uddanne sig. Det har endegyldig værdi, fordi det at uddanne sig, blive klogere, udvikle sig i sig selv er godt ifølge Dewey. Det bidrager til den sociale og intellektuelle vækst, vi som mennesker er afhængige af, og som vores samfund er afhængig af. Dewey går endda så langt som at sige: “Hvis vi er villige til at betragte opdragelse og uddannelse som den proces at danne nogle fundamentale dispositioner, intellektuelle såvel som følelsesmæssige, i forhold til naturen og ens medmennesker, kan filosofi endda defineres som *den generelle teori om opdragelse og uddannelse*” (Dewey 2005: 339). Vi forstår Dewey således, at denne tro på filosofien stammer fra den betragtning, at filosofi ikke blot er for de få. Aktiviteten heri er for alle mennesker, og filosofiens indhold og udfald kan bidrage til intellektuel og følelsesmæssig udvikling. Filosofien påvirker vores sociale forhold og normer, hvilket påvirker den måde, vi opdrager vores medmennesker på. Derudover er uddannelse i filosofiske fag med til at bygge på samfundets udvikling. Filosofien må aldrig kun blive symbolsk eller teoretisk, da den så mister forbindelsen til den verden, den skal virke i. Derfor er anvendt filosofi vigtig og værdifuld¹⁵.

Tidligere i afsnittet var vi omkring buck-passing account, og vi har siden været omkring Deweys teori og fået indsigt i, hvordan en uddannelse i filosofi, og særligt anvendt filosofi, kan siges at indeholde egenskaber, der giver os gode grunde til at vurdere, at anvendt filosofi har værdi. I den formelle uddannelse, altså selve uddannelsen *anvendt filosofi*, får den studerende indsigt i særlig viden, som vedkommende ellers ikke var kommet omkring. Det anvendte i anvendt filosofi skaber bro mellem viden og praksis således, at den viden, vi opnår fra studiet, kommer ud og virke i praksis. Det er netop et eksempel på, hvordan vi kan have fokus på ‘den levede erfaring’, som er så central for

¹⁵ Da vi ønsker at bygge en større diskussion op omkring Deweys påstand, vil vi ikke komme yderligere omkring citatet her. Vi tager derimod påstanden op i kapitel 4.

Dewey. Der må eksistere en tydelig forbindelse mellem det, vi bevidst ved, fordi vi har lært det ud fra konkrete læringsopgaver, og det, vi ubevidst ved, som vi har lært i socialt samvær med andre mennesker (Dewey 2005: 30). Grundet at filosofi både har et uddannende og dannende aspekt, da hjælper den os i både den formelle og uformelle uddannelse. Det anvendte i anvendt filosofi bliver en konkret erfaring om, hvad der kan siges at fungere i praksis. Oplever vi, at noget viden eller teori fejler ude i den virkelige verden, da tages hele vidensdelen op til revision således, at vi lærer af erfaringen og udvikler os herfra. Anvendt filosofi må være et stærkt bud på et fag og et felt, der gør den enkelte i stand til at være nysgerrig og kritisk over for den verden, vedkommende møder. Andre uden for uddannelsen bør på den baggrund kunne se gode grunde i at have en positiv attitude til anvendt filosofi. Der er ikke kun tale om en uddannelsesproces i klassisk forstand, men lige så vel er der tale om en dannelsesproces. Studiet bidrager til den enkeltes såvel som samfundets vækst og læring, hvilket bør være egenskaber, der giver os gode grunde til at mene, at det har værdi.

Opsummering

I dette afsnit har vi fokuseret på måden, hvorpå vi kan værdsætte noget, hvilket vi har trukket i retning af endegyldig værdi og sat værditypen i forbindelse med anvendt filosofi. Vi tog udgangspunkt i buck-passing account, som gjorde det muligt for os at se på egenskaberne ved uddannelsen, som giver os gode grunde til at mene, at den har værdi. Det vil sige, vi gennem vores grunde siger noget om måden, vi værdsætter noget på. Når vi påstår, at anvendt filosofi har værdi, så mener vi også, at andre bør værdsætte det, som vi gør. Vi brugte Dewey til at undersøge hvilke egenskaber, der kan være hæftet på uddannelsen i anvendt filosofi. Her blev vi opmærksomme på, at anvendt filosofi rummer både den formelle uddannelse såvel som den uformelle (ud)dannelse. Herved bidrager anvendt filosofi til den sociale uddannelse af os som mennesker og dermed også vores samfundsstrukturer, mens uddannelsen også bidrager med særlig viden. Begge aspekter er centrale for, at mennesker og samfund kan vækste. Uddannelsen i anvendt filosofi kan siges at have endegyldig værdi i dette perspektiv, fordi uddannelse er lig med menneskelig vækst, hvilket er et mål i sig selv. Mennesker og samfund er afhængige af dette, hvilket giver os gode grunde til at mene, at uddannelsen i anvendt filosofi har værdi. Dette bør derfor afspejles i vores positive attituder til uddannelsen – altså måden vi værdsætter den.

3.2 Anvendt filosofi har værdi, når det samarbejder på tværs af fagligheder

Vi vil i følgende afsnit undersøge og diskutere, hvorvidt man bør have positive attituder til anvendt filosofi-uddannelsen på baggrund af dens ekstrinsiske egenskaber. Undersøgelsen vil derfor tage udgangspunkt i uddannelsens ydre relationer for at finde ud af, om disse kan siges at være kilden til værdien af anvendt filosofi. Vi inddrager dele af uddannelsens indhold fra studieordningen, hvis struktur i høj grad ser ud til at vende blikket mod praksis, som kan siges at være en ydre faktor for anvendt filosofis virke. De ekstrinsiske egenskaber vil i dette afsnit repræsentere et eksternt perspektiv, som indbefatter særligt den relation anvendt filosofi har til det, der findes uden for dets selv.

Vi ved fra forrige afsnit, at anvendt filosofi får værdi gennem grundene til at værdsætte uddannelsen. Det må betyde, at værdien af anvendt filosofi må være betinget af en kilde, som ikke er placeret i dets selv. Det er med disse overvejelser, at vi opstiller følgende påstand:

Anvendt filosofi har værdi, hvis den får værdi gennem yderliggende kilder.

Kandidaten anvendt filosofi er tilrettelagt således, at man på sit 3. semester skal ud og fungere i praksis, hvilket fremgår af studieordningen 2020 således: "Anvendt filosofi i praksis: forløb, der veksler undervisning med praksiskontakt eller praktikophold i relation til linjens område" (Studieordningen (b) 2020). Vi er bekendte med, at anvendt filosofi – både som felt og som uddannelse – har et formål om at være relevant (Stevenson, Lippert-Rasmussen). I den forbindelse understreger Pahuus at for at være relevant, må filosofien funderes på et samarbejde mellem andre vidensformer:

Sådan som vi tænker om anvendt filosofi, vil vi gerne, at de studerende også kommer til at beskæftige sig med nogle bestemte videnskaber, at man bliver god til at arbejde sammen med andre discipliner, at man sætter sig ind i nogle videnskaber. Filosofien kan blive lidt abstrakt, hvis ikke den får et mere konkret indhold. (bilag 1: 5)

Det virker som en rimelig begrundelse for, at man har valgt, at praksis skal udgøre et helt semester i uddannelsen. Gennem praksis kommer de studerende i kontakt med andre 'videnskaber', hvilket – når det lykkes – er en egenskab, vi karakteriserer som tværfaglighed. Vi spurgte Pahuus, om anvendt filosofi – som felt og uddannelse – kan stå alene eller, om det kun har værdi, når det bliver sat i forbindelse med noget andet. Pahuus siger, at anvendt filosofi kræver en erfaringsbasis for at kunne bidrage (ibid.: 7). Pahuus siger derudover, at anvendt filosofi ikke kan stå alene – med det mener han, at anvendt filosofi kræver et samarbejde med noget andet for at have værdi:

noget af pointen med anvendt filosofi, det er, at vi skal have et samarbejde mellem videnskaberne, som man ligesom i en erfaringsmæssig basis. Så man har en masse erfaring, man kan lave teori om [...]. Det er vigtigt at kunne de to ting. Filosofien den kan lave en kritisk undersøgelse af vores antagelser om virkeligheden, om værdierne. Men for at kunne lave den der kritiske diskussion, så skal man have en erfaringsbaggrund. Så vi håbede meget, at I som studerende, er i stand til at kombinere filosofien med noget andet. Sådan at man arbejder, og ofte er i stand til, at hvis man fx går i sundhedsfaglig retning – at man forstår, det som læger og sygeplejersker taler om. Det er det der er samarbejde med andre vidensformer. (bilag 1: 7)

Man kan umiddelbart godt tænke, at anvendt filosofi kan stå alene, men ud fra Pahuus' udtalelser, vil det ikke bidrage og dermed have værdi. Vi vil i næste afsnit inddrage teori, der understøtter, at tværfagligheden bidrager til, at man bør have positive attituder til anvendt filosofi.

3.2.1 Anvendt filosofi som noget tværfagligt

Det er ikke alene Pahuus, som understreger, at et tværfagligt aspekt er en del af det at bedrive anvendt filosofi. Suzanne Uniacke (2017), Philip Kitcher (2011) og David Archard (2017) er nogle af de fagfilosoffer, som skriver om, at anvendt filosofi-feltet assisterer ikke-filosoffer i deres discipliner.

Uniacke skriver følgende: “applied philosophy provide valuable “under-laborer”¹⁶ work in various fields such as legal theory, assist non-philosophers in conceptual clarification, and perform a “gate-keeping”¹⁷ role in identifying “bad arguments” canvassed in public discussion” (Uniacke 2017: 36). Uniacke forbinder værdien af anvendt filosofi med dets arbejde i kontekster, som er udenfor filosofi-feltet. Hun opridser i citatet en bredspektret liste over det, som anvendt filosofi-feltet samarbejder med, hvilket indikerer, at anvendt filosofi arbejder på *tværs* af fagligheder.

Kitcher laver en analogi mellem matematikkens historie, og det han tænker, at anvendt filosofi har potentiale til at blive. Han skriver, at før renæssancen blev matematik set som noget, der havde esoterisk karakter, altså noget der kun blev forstået og anvendt af en lille gruppe (Kitcher 2011: 251). Sidenhen blev matematik noget, der anvendes af de fleste mennesker i forskellige omfang, fordi man har opdaget hvilke brugbare egenskaber, matematikken har. Det er i særdeleshed i samarbejde med naturvidenskaben, at denne brugbarhed kommer i spil. Det er eksempelvis i medicinske kontekster,

¹⁶ “under-laborer” skal forstås som det at arbejde “under” andre fagligheder, altså at samarbejde med eller assistere andre fagligheder i deres arbejde.

¹⁷ “gate-keeping” skal forstås på den måde, at filosofien videreformidler og identificerer information, som ikke nødvendigvis er identificerbart for andre.

hvor matematikken bidrager med værdi til menneskets overlevelse. Det skaber en normativ konsensus om – ud fra fitting attitude-teorien – at vi bør have positive attituder til det at anvende matematik. Kitcher illustrerer her, at et felt som matematik tidligere var noget, der kun havde værdi for en lille gruppe, men som senere blev tillagt værdi på grund af dets egenskaber, som bidrager til verden i et generelt omfang. Det er i den forbindelse, at Kitcher laver en analogi mellem matematik og anvendt filosofi, idet han siger, at begge felter assisterer andre videnskaber:

Philosophy might aspire to something similar, the framing of conceptions that can assist existing disciplines, or even initiate new modes of inquiry. At important moments in its history it has done just that, but its success has resulted from careful attention to features of the state of knowledge or of the broader human condition. There is no internal dynamic of building on and extending the problem-solutions of a field that can be pursued in abstraction from other inquiries. In part that is because of the lack of procedures for yielding firm solutions, but also because philosophical issues evolve. As Dewey remarks of philosophical questions, “We do not solve them: we get over them” (Dewey 1998, 19). (Kitcher 2011: 251-252)

Ifølge Kitcher har resultatet af aktiviteten af anvendt filosofi bidraget til at assistere andre videnskaber. Som vi nævnte i afsnit 3.1.1, er noget af det, som anvendt filosofi bidrager med at producere viden og forholde sig kritisk til den viden, der allerede findes. Sidstnævnte er en aktivitet¹⁸, som stiller spørgsmål til, om noget er sandt. Denne aktivitet producerer viden til og om andre discipliner, hvilket ifølge Kitcher ikke nødvendigvis skal bidrage til løsninger i verden, men viden om verden.

Når filosofien assisterer andre fagligheder med blandt andet sin kritiske tænkning, kan den bidrage til at løse problemstillinger i den givne fagdisciplin – på en indirekte måde. Det gør filosofi til noget redskabsbetonet, idet den nævnte aktivitet bidrager til at forholde sig kritisk til viden, som kan føre til en forbedring af den givne fagdisciplin og eventuelle løsninger til et givent problem. Dog påpeger Kitcher i citatet med inddragelse af Dewey, at indenfor selve filosofi-feltet og de store filosofiske spørgsmål¹⁹, som feltet beskæftiger sig med, er det ikke formålet at komme med et endeligt svar eller løsning, men nærmere acceptere spørgsmålene som en proces, der er under udvikling. De filosofiske spørgsmål bliver en indikation på, at der vil være noget, mennesket ikke ved eller kan ‘løse’. Matematik-feltet alene kan ej heller siges at løse problemer, men bidrager til løsninger hos naturvidenskaben. Det gør ligeledes matematik til noget redskabsbetonet.

¹⁸ Vi vil uddybe anvendt filosofi som aktivitet i afsnit 3.3.

¹⁹ Filosofiske spørgsmål skal forstås som de fundamentale spørgsmål, som filosofien beskæftiger sig med. Det kunne eksempelvis være spørgsmål såsom: Har mennesket en fri vilje?

Det ser ud til, at det filosofiske og matematiske felt bliver brugt som et middel til at løse problemer hos andre fagfelter, hvilket giver dem instrumentel værdi. Hvis vi betragter den instrumentelle værdi af anvendt filosofi ud fra buck-passing positionen, bør den videnskab, som bliver assisteret af anvendt filosofis vidensproduktion, have gode grunde til at vælge anvendt filosofi som tværfaglig samarbejdspartner. Disse gode grunde består af anvendt filosofis egenskaber – heraf instrumentelle egenskaber, der assisterer en given videnskab i at få en dybere forståelse for verden gennem filosofiens viden. Korsgaards fitting attitude position, vil mene at anvendt filosofi får værdi fra den tværfaglige samarbejdspartner, da deres gode grunde – ifølge fitting attitude – vil være kilden til og betingelsen for, at anvendt filosofi har værdi. Begge positioner vil alt andet lige mene, at man bør have positive attituder til anvendt filosofi, når det gennem et tværfagligt samarbejde lykkes at assistere andre videnskaber. Kilden til anvendt filosofis værdi ligger i de fagfelter, som den assisterer – det vil sige, at kilden til anvendt filosofi ligger som noget *eksternt*, hvilket gør anvendt filosofi som felt og uddannelse til noget ekstrinsisk værdifuldt. Man kan dertil sige, at fordi det tværfaglige samarbejde mellem anvendt filosofi og fagfelterne bibringer viden, må selve relationen være intrinsisk værdifuldt. Anvendt filosofi som noget ekstrinsisk værdifuldt repræsenterer den ene komponent i denne relation, hvor den anden komponent består af det givne fagfelt. Tilsammen danner de en intrinsisk værdifuld relation. Med andre ord er anvendt filosofi ekstrinsisk værdifuldt i kraft af at være en konstitutiv del af en intrinsisk værdifuld relation.

Vi ved nu, at ud fra Uniacke og Kitchers analyser arbejder anvendt filosofi tværfagligt for at kunne bidrage og dermed give gode grunde til, at man bør have positive attituder overfor anvendt filosofi. Hvis anvendt filosofi skal lykkes med at samarbejde tværfagligt, skriver Archard, da må den anvendte filosof orientere sig mod empiri (som Pahuus kalder *erfaringsbasis*), som kan understøtte den filosofiske aktivitet, der producerer viden: “For instance, applied philosophers make conscious and deliberate use of empirical facts to support their claims, or seek to defend their claims in a manner that is accessible to non-philosophers, or are interdisciplinary in their manner of working” (Archard 2017: 19). Empirien bliver brugt i forbindelse med at bygge bro mellem filosofiske koncepter og praksis. Empirien gør det muligt at *anvende* filosofi på noget og forbinder anvendt filosofi med andre fagligheder. For at det tværfaglige arbejde lykkes bør anvendt filosofi være tilgængelig for dem, som ikke begår sig inden for feltet. Vi vil komme dette nærmere senere i næste afsnit 3.2.2.

Det ser ud til, at anvendt filosofi får værdi i sit samarbejde med andre fagfelter. Vi har fremlagt teori, som viser, at dette gælder for anvendt filosofi som felt. Pahuus fortæller, at det ligeledes gælder for uddannelsen, som eksempelvis viser sig, når den studerende har et praksis-semester. Det tværfaglige element var en af grundene til, at uddannelsen i sin tid blev stiftet. Pahuus fortæller, at

stifterne af uddannelsens tanke var at gøre filosofi til noget samfundsrelevant gennem anvendt filosofi-uddannelsen:

det [var] bestemt vores opfattelse at filosofien den kan drives på mange måder og den kan drives, på en sådan måde, at den ikke så samfundsrelevant. Dengang jeg blev knyttet til universitetet, da var nogen af ideerne, at man skulle arbejde med PBL, som det kom til at hedde: problemorienteret projektarbejde. Og meningen var selvfølgelig, at man skulle beskæftige sig med menneskelige-samfundsmæssige problemer, som man på en eller anden måde skulle bidrage til løsninger med. Vi tænkte meget i samfundsrelevans, det skulle være nyttigt, brugbart, anvendeligt, altså kontakten til praksis var afgørende for hele universitetet og derfor følte vi også, at det var meget naturligt, at man prøvede at omforme filosofien sådan, at det blev mere brugbart, anvendeligt og havde sigte på praksis. Det havde man selvfølgelig altid haft, men mere sådan formidle og nogle gange kunne vi da godt føle, at den ligesom blev en lukket verden, som havde nok i sig selv og fordybe sig i nogle problemer, hvor man fortabte eller tabte relevansen, så vi håbede med anvendt filosofi og kunne gå i den retning. Ligesom hele universitet var baseret på det, at vi skulle arbejde på en mere praksisnær og samfundsrelevant måde. (bilag 1: 4)

Ifølge Pahuus har anvendt filosofi værdi, når den bidrager til praksis med viden, som er samfundsrelevant²⁰. Pahuus indsnævrer dermed hvilken type viden, anvendt filosofi bør bidrage med, hvilket kan give gode grunde til at beskæftige sig med anvendt filosofi. Samfundsrelevant viden kan kun være således, hvis anvendt filosofi er i kontakt med samfundet på en måde, hvor samfundet forstår filosofiens bidrag. Med andre ord kræver det, at filosofien qua sit tværfaglige samarbejde producerer viden, som er tilgængeligt for dem udenfor filosofi-feltet. Det er blandt andet de fagdiscipliner, som anvendt filosofi samarbejder med og i andre tilfælde dem, som vi kalder den almindelige borger, som disse fagdiscipliner også kan bidrage til. I den forbindelse har vi før nævnt i afsnit 1.2, at filosofien assisterer borgeren i, hvad denne bør have på sinde. Derfor kan man sige, at ikke-filosoffer er alle dem, som eksisterer udenfor filosofi-feltet enten som lægmand eller fagmand. Det må være rimeligt, at hvis anvendt filosofi skal være samfundsrelevant, må dets bidrag være muligt at forstå for dem udenfor filosofi-feltet for, at det lykkes som noget godt. Det vil sige, at anvendt filosofis relation til modtageren udenfor filosofien er en af betingelserne for, at anvendt filosofi kan have værdi. Det gør modtageren til en ekstern betingelse, hvilket – set ud fra Korsgaards teori om ekstrinsisk værdi – må betyde, at modtageren må 'realisere' værdien af anvendt filosofi gennem sine

²⁰ Pahuus talte om samfundsrelevant viden som noget, der skal berige praksis i en eller anden forstand. Det skal forstås som noget bredt, der ikke alene handler om økonomisk vækst og det at bidrage til den offentlige sektor.

positive attituder overfor anvendt filosofi. Det kræver en normativ opfattelse af, at anvendt filosofi er noget, man bør værdsætte. Denne normative konsensus kan kun forekomme, når anvendt filosofi er tilgængeligt for dem, der bør værdsætte det. Værdidommen om anvendt filosofi fældes derved af ikke-filosoffer og deres normative opfattelse af, om anvendt filosofi er noget esoterisk og svært tilgængeligt eller noget, der værdsættes, fordi ikke-filosoffen forstår og kan bruge videns-bidraget fra anvendt filosofi. Omvendt kan man kritisk indvende mod ikke-filosoffens vurderinger – for hvad hvis disse ikke er kvalificeret og dermed ikke giver et sagligt bidrag til den normative opfattelse? Derfor vil vi, når vi refererer til ikke-filosoffer, henvise til dem, som er i stand til at vurdere anvendt filosofi ud fra en kvalificeret og dermed velargumenteret vurdering. Når vi nævner den normative opfattelse, er det med henblik på den opfattelse, som er udgjort af, hvad vi *bør* mene fremfor deskriptive ytringer fra lægmænd, da de vil afhænge af empiriske undersøgelser.

Opsummering

I dette afsnit har vi fremlagt, at anvendt filosofi får værdi gennem sit tværfaglige samarbejde. Det tværfaglige samarbejde er en essentiel del i arbejdet med den anvendte filosofi, hvilket Pahuus, Uniacke, Kitcher og Archard understøtter. Anvendt filosofi bidrager med sin viden og dermed assisterer andre fagfelter i deres arbejde. Det gør anvendt filosofi til noget redskabsbetonet, hvilket gør anvendt filosofi til noget instrumentel værdifuldt for dem, der arbejder indenfor det givne fagfelt, som anvendt filosofien har bidraget til. Det tværfaglige samarbejde bliver dermed en yderliggende kilde til værdien af anvendt filosofi – både som felt og som uddannelse. Denne eksterne kilde gør anvendt filosofi til noget ekstrinsisk værdifuldt – ud fra Korsgaards terminologi. Selve relationen mellem anvendt filosofi og andre fagfelter bibringer tilsammen viden gennem samarbejdet, hvilket gør denne relation til noget intrinsisk værdifuldt. Relationen består af to komponenter heraf anvendt filosofi og det fagfelt, den anvendte filosof samarbejder med – som tilsammen skaber værdi i form af den viden, de producerer. Med inddragelse af Pahuus har vi fremlagt, at for at anvendt filosofi lykkes med det tværfaglige samarbejde, bør den viden anvendt filosofi producerer være samfundsrelevant for ikke-filosoffen, da det giver gode grunde til at mene, at anvendt filosofi er noget godt i ikke-filosoffens øjne. Anvendt filosofi må producere viden, der er tilgængeligt for ikke-filosoffen, hvilket gælder fagmand såvel som lægmand. Hvis ikke-filosoffer skal have grunde til at have positive attituder til anvendt filosofi skal den anvendte filosofi være tilgængelig og dermed ikke distancere sig fra ikke-filosoffen på baggrund af en uforståelig diskurs. Vi vil i den forbindelse udfolde problematikken og

konsekvensen af den uforståelige diskurs, der kan opstå i filosofiens vidensproduktion samt heraf bidraget af denne i næste afsnit.

3.2.2 Anvendt filosofi bør være tilgængelig for ikke-filosoffer

Hvis en normativ opfattelse om, at anvendt filosofi er noget, der bør værdsættes, skal forekomme, må anvendt filosofis bidrag funderes ud fra et vokabular, som gør sin vidensproduktion tilgængeligt for modtageren. Kriteriet for, at filosofien bør være tilgængeligt for andre end dets selv, er noget Kitcher bruger Dewey til at understrege. Kitcher skriver, at filosofien ellers kan komme til at tilsløre de udfordringer, der findes i den sociale praksis på grund af filosofiens ofte tekniske sprog, som ikke matcher det vokabular, der eksisterer i den sfære, den skal virke for og i: “The fact that philosophical problems arise because of widespread and widely felt difficulties in social practice is disguised because philosophers become a specialized class which uses a technical language, unlike the vocabulary in which the direct difficulties are stated (Dewey 1997, 328)” (Kitcher 2011: 250). Et teknisk og utilgængeligt sprog kan udelukke dem udenfor anvendt filosofi-feltet, hvilket kan gøre feltet til en mere lukket og esoterisk enhed. Det kan have betydning for det tværfaglige samarbejde og det bidrag, anvendt filosofi giver gennem dette samarbejde til den sociale praksis. Hvis anvendt filosofi får værdi gennem sit bidrag til den sociale praksis, må det være mennesker, som repræsenterer den sociale praksis, der fælder værdidommen og ikke den anvendte filosof selv. Derfor må bidraget være tilpasset dem, der befinder sig i den sociale praksis, således at de kan gøre brug af dette. Kitcher skriver ud fra Dewey, at hvis filosofien tager udgangspunkt i svært tilgængelig filosofisk litteratur, kan det skabe en lukkethed, som må godtgøres for gennem aktiviteten i den sociale praksis (ibid.). Hvis vi tager udgangspunkt i Uniackes kontinuum fra afsnit 1.3, har den anvendte filosof adgang til den filosofi-tunge ende – heraf academic focus – med hvilken den i sin aktivitet bør ‘overføre’ til praksis, som er det, den praksisorienterede ende repræsenterer – heraf out-reach tilstanden. Det vil sige, at hvis den anvendte filosof skal lykkes med sit bidrag og ud fra dette skabe værdi, må vedkommende bygge bro mellem academic focus og out-reach tilstanden. Out-reach tilstanden bliver i særdeleshed forudsætningen for, at anvendt filosofi kan arbejde tværfagligt, idet den gør det filosofiske arbejde tilgængeligt og dermed samarbejdsorienteret.

Den anvendte filosof bør bidrage til og derved tjene den sociale praksis, hvilket bør være med til at skabe en normative opfattelse af, at man bør værdsætte anvendt filosofi på grund af dets bidrag. Uniacke skriver, at man kan indvende mod dette ved at sige, at der mangler en dimension i, at anvendt

filosofi alene tjener den sociale praksis. Det er et argument om, at anvendt filosofi bør bidrage til filosofi-feltet og ikke kun til dem, der er placeret udenfor feltet²¹:

moreover, applied philosophy has disvalue to the extent that it might divert resources away from “pure” philosophy. While this view might concede that applied philosophy provide valuable “under-laborer” work in various fields such as legal theory, assist non-philosophers in conceptual clarification, and perform a “gate-keeping” role in identifying “bad arguments” canvassed in public discussion, nonetheless applied philosophy itself makes no significant or new contribution to philosophical understanding. (Uniacke 2017: 36)

Man kan betragte ren og anvendt filosofi som to felter, der er forankret i hinanden. Ren filosofi er en del af anvendt filosofi, da anvendt filosofi tager afsæt i filosofiske koncepter og gør disse tilgængelige og brugbare for den sociale praksis – som vi har set på Uniackes kontinuum. Det vil med andre ord sige, at for at anvendt filosofi kan lykkes, må dets grundlag – ren filosofi – eksistere. Hvis ren filosofi skal eksistere, kunne man tænke, at det må få ‘næring’ fra noget. Uniackes indvending fortæller os, at anvendt filosofi bidrager til praksis, men kan komme til at negligere den rene filosofi. Den ekstrinsiske værdi-kilde (de mennesker, som repræsenterer den sociale praksis) har ikke gode grunde til at værdsætte ren filosofi, hvis den ikke bidrager direkte til den sociale praksis. Man kan omvendt argumentere for, at ren filosofi bidrager indirekte til den sociale praksis, da den nærer anvendt filosofi, således at anvendt filosofi kan virke i og for praksis. Der vil dermed være et overlap mellem de to filosofi-felter, men hvor forskellen findes i aktiviteten, hvormed anvendt filosofi bidrager til praksis. I forhold til Uniackes indvending om, at anvendt filosofi ikke bidrager til filosofi-feltet i bred forstand, kan man omvendt indvende til, hvorvidt anvendt filosofi alligevel formår at bidrage til filosofi-feltet, når det gennem erfaringer fra praksis, skaber grundlag for filosofiske spørgsmål, der kan udvikle nye filosofiske koncepter i den rene filosofi. Vi har tidligere fremlagt, at oldtidens Grækenland og deres måde at bedrive filosofi, ser ud til at kunne kategoriseres som anvendt filosofi, og derfor er den første sporbare filosofi, som altså dermed var ophavet og grundstenen til den rene filosofi. Anvendt filosofi er i nogen grad andre fagfelters tjener, hvilket er en rimelig påstand, der argumenterer for, at anvendt filosofi *også* bør værdsættes af andre fagfelter på baggrund af det tværfaglige samarbejde. Det vil dog være påfaldende at mene, at anvendt filosofi *alene* har værdi på baggrund af at tjene videnskaben. Vi

²¹ Uniacke taler senere imod det at sige, at anvendt filosofi ikke bidrager med værdi til filosofi-feltet. Hun betragter værdien af anvendt filosofi som en helhed uden at fragmentere feltet op i de enkelte bidrag, den giver. Hun ser dens enkelte bidrag, som komponenter, der bidrager til hele det filosofiske felt (Uniacke 2017: 37).

vil i afsnit 3.3 argumentere for, at anvendt filosofi – og filosofi generelt – kan bedrives som aktivitet, der ikke betragtes som et middel, men nærmere noget, der har endegyldig værdi.

Opsummering

Vi har i dette afsnit fokuseret på, at anvendt filosofi bør være tilgængeligt for andre udenfor filosofifeltet. Der er særligt to grunde til dette. Først og fremmest har vi fremlagt, at anvendt filosofi har værdi, når det samarbejder på tværs af fagfelter. Dette tværfaglige samarbejde lykkes kun, hvis den tværfaglige samarbejdspartner forstår, hvad den viden, som den anvendte filosofi formidler. Det vil sige, at den viden skal formidles på en måde, som er tilgængelig for andre end de anvendte filosoffer, som er vant til at begå sig indenfor den filosofiske sfære. Her inddrager vi Kitcher, som skriver, at filosofien må gøre brug af et mindre teknisk og mere tilgængeligt vokabular. Det gør det muligt samarbejdspartneren for samarbejdspartneren at modtage og anvende den viden, som den anvendte filosof kommer med. Dernæst vil der gennem samarbejdet produceres viden, som bør bidrage til den sociale praksis for at kunne siges at være samfundsrelevant. Den sociale praksis består af de tænkende væsener der begår sig i det samfund, som rejser problemstillinger, der bliver taget op af den anvendte filosof og den tværfaglige samarbejdspartner. I den forbindelse fremlægger vi argumentet om, at de ikke-filosoffer, som befinder sig i den sociale praksis, ligeledes skal opleve det vidensbidrag, det tværfaglige samarbejde skaber som noget tilgængeligt. Når dem, der befinder sig i den sociale praksis forstår vidensbidraget og dermed ser det som noget brugbart (og relevant), vil det give gode grunde til, at man bør se anvendt filosofi som noget, man bør have positive attituder til.

3.3 Anvendt filosofi har værdi som aktivitet

Vi er nu bekendte med, at anvendt filosofi bør værdsættes på grund af dets vidensbidrag, og at dette vidensbidrag bør være tilgængeligt for ikke-filosoffer. Vi vil i dette afsnit udfolde anvendt filosofi, som en aktivitet. Med andre ord ønsker vi at undersøge, hvordan det at *filosofere* bidrager til at fremme værdien af anvendt filosofi. Vores fokus vil derved være på det at filosofere i en mere generel forstand. Det vil give indblik i, hvordan anvendt filosofi bør bedrives, som noget, der ikke nødvendigvis kun hører til den akademiske verden. Vi har nævnt, at for at anvendt filosofi kan bidrage, og dermed skabe gode grunde til at det bør værdsættes, må bidraget henvende sig til dem uden for den filosofiske sfære. Derfor vil vi undersøge og diskutere, i hvilket omfang filosofien ikke blot bør producere viden til ikke-filosoffer, men også hvorvidt ikke-filosoffer kan bedrive filosofi som en aktivitet, og hvordan dette kan

åbne filosofien op for verden – og på den måde skabe en normativ opfattelse om, at man bør have positive attituder til anvendt filosofi.

Fagfilosof Pablo Cevallos Estarellas lægger i sin artikel *Teaching Philosophy vs Teaching to Philosophise* (2016) op til, at det at filosofere er en grundlæggende aktivitet for mennesket. Han mener, at det at filosofere er en aktivitet, som alle bør udleve (Estarellas 2016: 2). Estarellas foreslår derfor at definere filosofi som noget *processuelt* (ibid.). Det vil sige, at filosofien fremfor alt bliver en proces fremfor en disciplin, der ud fra akademiske rammer skal skabe resultater: “[to] conceive philosophy as an activity or a process, more than an accumulation of contents or products” (ibid.). Med andre ord, bør filosofi være noget, der vælges på grund af sin aktivitet i verden fremfor det resultat, det skaber. Ifølge Estarellas består den filosofiske metode af to elementer: “a) a specific kind of thinking (reflective, critical, creative, striving for understanding, etc) and (b) a specific kind of issues or questions (fundamental or conceptual ones, which cannot be solved by mere observation or calculation)” (ibid.). De to elementer afspejler filosofiens grundlæggende aktiviteter, som ifølge Estarellas ikke kun behøver at blive bedrevet af dem, der begår sig inden for akademiske rammer.

Estarellas deler aktiviteten op i to – heraf ‘amatør filosofi’ og ‘professionel filosofi’. Han bruger de to typer af filosofi til at pointere, at filosofi som aktivitet bør være ‘allemandseje’, således at den ikke bliver en esoterisk enhed, der kun kan bedrives og forstås i elitære kontekster. Med andre ord mener Estarellas, at filosofi som aktivitet og som fagdisciplin kan skilles ad. Estarellas skriver, at aktiviteten kan eksistere udenom fagdisciplinen, eftersom det at filosofere ikke kræver viden om tidligere filosofers berømte litteratur (ibid.). Det gør filosof-feltet til noget unikt set i forhold til andre akademiske fagdiscipliner: “This sets philosophy apart from many other academic disciplines, which can hardly be practiced in any meaningful sense without one having a substantive knowledge of the discipline’s canon and without one keeping abreast with the knowledge produced in the field” (ibid.). Han illustrerer sin pointe med et eksempel om, at man ikke kan forestille sig, at der er nogen, der praktiserer biologi, som ignorerer Darwins evolutionsteori (ibid.). At filosofere er en del af menneskets tænkning, hvilket derfor er en aktivitet, vi alle kan bedrive. Der opstår i den forbindelse problemer, som ifølge Estarellas har gjort, at almindelige mennesker ikke tror på, at de kan filosofere (ibid.: 3). Det første problem kommer fra den professionelle filosofi, som repræsenterer den del af filosofien, som ofte findes indenfor universitetets rammer, der underviser i berømte filosofers teori – altså noget der ofte er nedskrevet lang tid før, den studerende blev født. Her bliver den studerende undervist i det, som andre har filosoferet sig frem til. Det gør ikke den studerende i stand til at filosofere, mener Estarellas, men nærmere kan det afskrække studerende fra filosofien, fordi vedkommende oplever den som noget, der er adskilt fra den verden, vedkommende kender – i den tid, personen lever i: “instead of engagement with pressing philosophical problems relevant to

students' lives [...] has the practical result of alienating many people from philosophy, not because they are incapable of studying it, but simply because they lose interest" (Estarellas 2016: 3). Det er et problem i den professionelle filosofi, som resulterer i en gradvis fremmedgørelse af filosofien som felt og aktivitet. Man kan med andre ord sige, at den professionelle filosofis fremdrift har påvirket det 'offentlige' syn på filosofi, navnlig gjort det til noget elitært og dermed distanceret 'borgeren' fra filosofien:

And yet, paradoxically, one consequence of the dominance of professional philosophy has been, precisely, the impairment and weakening of the amateur tradition, which was always predicated on the non-elitist assumption that everybody could learn to philosophise, an assumption that came under attack by professional philosophers. (ibid.)

Estarellas skriver, at en af grundene til denne fremmedgørelse af filosofien, blandt andet kan spores tilbage til *the analytic movement*, som fandt sted i 1950 og 1960'erne. Her tydeliggjorde den akademiske del af filosofien, at de ikke mente, at andre end dem, som havde kendskab og kunne mestre filosofi, kunne bedrive den (ibid.). Det får nogle til at tænke på Platon og hans formuleringer om, at: "only a tiny minority of intellectually advantaged individuals are able to philosophise" (ibid.). Det kan i den forbindelse gøre, at der bliver skabt en normativ forestilling om, at filosofi kun er for de få, der er intellektuelle nok. Det leder op til en diskussion om, hvorvidt man som ikke-filosof bør have positive attituder til filosofien.

Anvendt filosofi kan i nogen grad kobles til det, som Estarellas kalder amatør filosofi. Ordet amatør skal blot læses som kontrasten til professionel. Grunden til at vi ser en kobling mellem anvendt filosofi og amatør filosofi, er, som vi blandt andet ved fra Stevenson, Lippert og Uniacke, at den anvendte filosofi bør være relevant for de borgere, der findes udenfor den akademiske sfære. Det understøtter filosofen Thomas Nagel, som skriver: "the philosophical raw material comes directly from the world and our relation to it, not from writings of the past" (Nagel citeret af Estarellas 2016: 2). Anvendt filosofi bør gennem filosofisk aktivitet inddrage de problemstillinger, der findes i den sfære, som amatør filosofi repræsenterer. Amatør filosofien repræsenterer ikke os som uddannede anvendte filosoffer, men relationen mellem amatør og anvendt filosofi bør være til stede for, at anvendt filosofi lykkes som relevant for samfundsborgerne.

Anvendt filosofi som aktivitet kan i outreach tilstanden (fra Uniackes kontinuum) siges at bidrage til at 'åbne' filosofien for verden. Fagfilosof Steven Burik skriver, at filosofien bliver en isoleret ø, så længe den er utilgængelig for verden:

Unless we open philosophy to the world of thinking and start doing so in our educational systems, philosophy will remain an island – and the university will over time become an island – that is out of touch with reality and merely representative of a particular form of rationality, increasingly under pressure. (Burik 2009: 312)

Buriks pointe er, at hvis filosofien i sin helhed skal lykkes, må feltet åbnes op således, at filosofien kan forstås af verden udenfor universitetet – med andre ord af ikke-filosoffer. Burik proklamerer for i citatet, at dette må gøres gennem uddannelsessystemet, således at man underviser i en filosofi, som orienterer sig mod det, der ligger udenfor universitetet. Når universitetet bliver en isoleret ø, er det på baggrund af, at forbindelsen mellem universitetet og den 'virkelige' verden er gået tabt. Det gør filosofien til noget, der alene kan forstås af dem, som begår sig i de akademiske kredse. Det kan siges at være med til at spænde ben for the relevance conception, som vi inddrog i afsnit 1.2, fordi filosofien kun tager højde for bestemte problemstillinger, der ikke nødvendigvis er forankret i nutidens problemstillinger. Man kan her argumentere for, at anvendt filosofi-uddannelsen på Aalborg Universitet forsøger at forankre filosofien i praksis – som sker i det førnævnte praksisophold. Et af formålene med uddannelsen er, som vi har nævnt i forbindelse med vores interview med Pahuus, at gøre filosofien mere samfundsrelevant (bilag 1: 4). Det er med andre ord en måde at 'åbne' filosofien for verden og på den måde gøre den mere hverdagsrelevant.

Vi er nu bekendte med, at ikke-filosoffer bør tage del i aktiviteten filosofi således, at de forstår, at filosofi ikke er et esoterisk og utilgængeligt felt, men derimod et felt, der ulig andre felter, formår at henvende sig til mennesket i generel forstand – og derfor kan bedrives udenom det akademiske felt. Det kan skabe en normativ konsensus om, at filosofien ikke kun tilhører den akademiske sfære og dermed bidrage til positive attituder til filosofien. Det akademiske felt er blot én måde at repræsentere filosofi på, hvor aktiviteten at filosofere er en anden måde at repræsentere filosofien på. På den måde kan filosofien både repræsenteres af akademikere og ikke-akademikere. Det betyder, at filosofi ikke kan siges at være noget, man som akademiker har 'patent' på, men noget der – så at sige – er allemandseje²²:

Filosofi i sin helhed har værdi, hvis ikke-filosoffer kan bedrive den som aktivitet udenfor det akademiske felt.

²² Det lægger op til en diskussion om, hvorvidt vi behøver filosofi-uddannelser, hvilket vi vil tage op i afsnit 4.2.

Det leder os hen til, hvad denne aktivitet gør for ikke-filosoffer og det liv, de lever. Hvis filosofien ikke skal bruges i professionelt sigte, men ud fra den nævnte amatør filosofi, hvad giver så – ud fra et buck-passing perspektiv – gode grunde til at værdsætte (anvendt) filosofi som aktivitet? Det vil vi i næste afsnit udfolde med inddragelse af fagfilosoffen A. B. Palma.

3.3.1 At leve filosofisk (har værdi)

Anvendt filosofi har ikke alene værdi på grund af den viden, den producerer, skriver Palma, men at den, der bedriver filosofi, må forstå, at aktiviteten – at filosofere – kræver en visdom, som ikke er identisk med viden (Palma 1991: 41). Palma understreger, at det at producere viden er et vigtigt element indenfor filosofi-feltet, men at det alene ikke kan rumme, det som aktiviteten bidrager med (ibid.: 42). At filosofere går forud for den filosofiske viden, som vi får gennem uddannelsen – men at modtage og forstå den viden som studerende, kræver ikke visdom, men nærmere en flid der forudsætter, at man får læst til den enkelte forelæsning. Som Estarellas skriver, er den offentlige opfattelse af filosofi domineret af tunge tekster, der er skrevet for mange hundrede år siden. Det er en af delene, som filosofi består af, men ifølge Palma kan en god filosof ikke alene måles ud fra sin filosofiske viden, som manifesteres gennem artikler, bøger, udtalelser og så videre. En god filosof bedriver filosofi med en visdom, der indbefatter at anvende filosofien på livet – for som hun skriver; hvad er en mor, som søger viden om moderskabet, men som negligerer sine børn?:

there are instances of philosophers who have fared well intellectually (in universities and elsewhere) but who are not good philosophers as persons. They lack, that is, sufficient philosophical wisdom either in their own life, or in their relations with other philosophers, or other people in general. There is something strange about a doctor who administers medicine 'publicly' rather well, but who neglects his own health, just as there is something strange about a mother who issues 'knowledgeable' advice to other mothers, but who neglects her own children. Likewise, there is something strange about a philosopher who embarks on some metaphysical enterprise about certain 'ultimate' truths but who fails to derive *some* good application of *some* of these truths in his own life, and in his life with other people. (ibid.: 43)

Det er en af Palmas hovedpointer, navnlig at man indenfor den professionelle filosofi har en tendens til at 'måle' den 'gode' filosofers succes og arbejde ud fra vidensbidrag. I den forbindelse mener Palma, at der mangler et parameter i den 'måling'. Den del af filosofien som fordrer visdom, karakteriserer hun som aktiviteten af filosofi, hvilket kræver, at man som filosof forstår det menneskelige liv, der går

ud over den filosofiske teori, vi bliver præsenteret for i de mere grundlæggende filosofiske fag. At bedrive filosofi er mere end blot at forstå og formidle tidligere filosoffers arbejde, men at *leve* filosofisk, ligesom de oldgræske filosoffer sagde – som vi tidligere nævnte i vores historiske introduktion i afsnit 1.1 – at filosofien bør være en livsmåde fremfor alene et professionelt virke²³. At leve filosofisk vil med andre ord sige at implementere filosofisk aktivitet i sit liv – med det menes der, at man formår at stille spørgsmål og undre sig over det, der sker i livet. Det er et argument, som kan kobles til amatør filosofi, som Estarellas skriver om. Estarellas og Palma appellerer til, at vi må betragte filosofi som en aktivitet, der går ud over universitetets rammer og derved må ses som noget større end blot et studie på et universitet. Deres pointe er, at filosofien har værdi for andre end akademikere og de fagfolk, det muligvis kan assistere gennem vidensbidrag. Filosofien har også værdi, når den bliver brugt i sin rene form – som en aktivitet – at filosofere. Når filosofien bedrives og værdsættes som aktivitet bliver den til en proces, hvilket ud fra Korsgaards terminologi kan siges at have endegyldig værdi, fordi den står i kontrast til at blive brugt ud fra et instrumentelt sigte. Det betyder, at filosofien som aktivitet bliver en tilstand, der værdsættes som en proces fremfor sit bidrag. Når vi som mennesker bruger filosofiens metode, heraf den tænkning, som filosofien grundlæggende består af, formår vi også at tænke over vores eget liv på en sådan måde, at vi anvender filosofien på vores liv. Filosofien som aktivitet får værdi som en livsvej, hvilket gør det at bedrive filosofi til noget af endegyldig værdi. Det læner sig op af Deweys måde at betragte filosofien ud fra to positioner, heraf en formel og en uformel filosofi – som vi har fremlagt i afsnit 3.1.3. Sidstnævnte kan kobles til Estarellas' amatør filosofi og Palmas visdomsorienterede filosofi. Den uformelle filosofi udelukker ingen og har dermed ingen begrænsninger i forhold til, hvem den appellerer til. Den appellerer til mennesket og de grundlæggende problematikker, vi gennem vores sociale og individuelle praksis, kommer i kontakt med gennem livet. Palma lægger i særdeleshed vægt på den sociale praksis, med hvilken hun mener den praksis, hvor vi indgår i relationer med andre mennesker – som ovenstående citat indikerer.

Palma understøtter sine argumenter med den oprindelige definition af filosofi – eller nærmere *philosophia*, som oversættes fra græsk til "love of wisdom" (Palma 1991: 41). Kærlighed til visdom er noget, vi tidligere har været inde på i afsnit 3.2, men Palmas argument er en anden end den, vi før har fremlagt. En af hendes pointer angående visdom, er, at man er vis, når man formår at hjælpe det andet menneske (ibid.). Hun skriver, at det at være vis kan udfoldes på mange måder: at være vis

²³ Man kan diskutere, hvorvidt det vil være muligt i nutidens samfund at beskæftige sig med filosofi, som en livsmåde, og samtidig have et arbejde ved siden af. Det kan derfor siges at være urealistisk, at man bruger lang tid på noget uden at kunne leve af det.

med penge, at være vis i sin videnskab og så videre (Palma 1991: 41) – men at den visdom, hun taler om, er anderledes: “But there is another sense of ‘wise’ which means something like having the wherewithal [...] to *help* people, or at least some people, in certain significant ways” (ibid.). Hun nævner i den forbindelse et eksempel på, hvordan vi hjælper folk gennem den sokratiske dialog – som kan siges at være en filosofisk aktivitet. Sokrates hjalp mennesker i sine dialoger med, at: “clear up their minds about certain knots in their thinking” (Palma 1991: 41). Betegnelsen ‘at hjælpe’ kan lyde en smule rosenrødt, da de fleste, som tænker på Sokrates, associerer ham som en forstyrrende karakter. Sokrates hjalp ikke mennesker i direkte forstand, men formåede gennem sine undrende (og sommetider irriterende) spørgsmål at ‘vække’ folk fra en form for dogmatisk slummer. Hannah Arendt taler i sit foredrag *Thinking and Moral Considerations* (1971) om tre egenskaber som karakteriserer Sokrates’ adfærd, heraf bremsen, jordemoderen og den elektriske rokke. De tre egenskaber illustrerer den måde, Sokrates ‘hjalp’ mennesker på. Om førstnævnte siger Arendt:

he [Socrates] knows how to arouse the citizens who, without him, will “sleep on undisturbed for the rest of their lives,” unless somebody else comes along to wake them up again. And what does he arouse them too? To thinking, to examining matters, an activity without which life, according to him, was not only not worth much but was not fully alive. (Arendt 1971: 432)

Sokrates forstyrrede mennesker med sin adfærd, da han forsøgte at vække mennesker fra denne slummer, der holdt dem fra at tænke. Livet har ikke meget værdi, hvis man befinder sig i denne slummer – ifølge Sokrates. Hans måde at bedrive filosofi var gennem dialogen, hvor han forsøgte at vække mennesker. Om jordemoder-egenskaben siger Arendt, at der er tre lag:

Here the implication is threefold – the “sterility” I mentioned before, the expert knowledge of delivering others of their thoughts, that is, of the implications of their opinions, and the Greek midwife’s function of deciding whether the child was fit to live or, to use Socratic language, was a mere “windegg,” of which bearer must be cleansed. In this context, only the last two of these implications matter. For looking at the Socratic dialogues, there is nobody among Sokrates’ interlocutors who ever brought forth a thought that was no windegg. He rather did what Plato, certainly thinking of Sokrates, said of the sophists: he purged people of their “opinions,” that is, of those unexamined prejudgments which prevent thinking by suggesting that we know there we not only don’t know but cannot know, helping them, as Plato remarks, to get rid of what was bad

in them, their opinions without however making them good, giving them truth. (Arendt 1971: 432-433)

Jordemoder-analogien skal forstås ud fra tre lag. Først og fremmest er jordemoderen (Sokrates) 'steril', som de jordemødre, der var i det gamle Grækenland, som var gamle og dermed ikke længere fertile (Arendt 1971: 432). Med sterilitet mente han, at han havde intet at lære andre, tværtimod ville han vide, om sine fagfæller delte samme forvirring som ham (ibid.). Dernæst var jordemoderens opgave at hjælpe 'den fødende' med at finde frem til egne meninger, fremfor at en ekspert fortalte, hvad vedkommende burde mene. "The child" er i overført betydning de meninger, herunder fordomme, som folk 'bærer' på – hvilket jordemoderen må vurdere, om disse er "unexamined prejudices", hvilket Sokrates kaldte et "windegg", som er et æg uden en blomme. Det vil sige, jordemoderen 'hjælper' folk til at give slip på sine fordomme og 'føde' sine egne meninger. Den sidste egenskab, som Sokrates havde, var den elektriske rokke:

Socrates, knowing that we don't know and still unwilling to let it go at that, remains steadfast with his own perplexities and, like the electric ray, paralyzes with them whomever he comes into contact with, the electric ray, at first glance, seems to be the opposite of the gadfly; it paralyzes where the gadfly arouses. Yet what cannot by look like paralysis from the outside and the ordinary course of human affairs is felt as the highest state of being alive. [...] Socrates himself, very much aware that thinking deals with invisibles and is itself invisible, lacking all the outside manifestation of other activities, seems to have used the metaphor of the wind for it: "The winds themselves are invisible, yet what they do is manifest to us and we somehow feel their approach". (ibid.: 433)

Det er Sokrates' forvirring, der, som en elektrisk rokke, lammer den anden i dialogen. Arendt siger, at denne lammelse kan, for ydre beskuere, se ud som noget, der ikke kan siges at 'vække' vedkommende, men nærmere det modsatte (ibid.). Arendt siger ud fra citatet, at lammelsen foregår på et ydre plan, men at tænkningen på det indre plan bliver vakt til live ved hjælp af lammelsen (ibid.). Som citatet indikerer, er tænkning usynlig, men kan sammenlignes med vindens usynlige, men tilstedeværende kræfter. Arendt siger i foredraget, at lammelsen får folk til at stoppe med, hvad de er i færd med og tænke (ibid.: 434). Med andre ord, er lammelsen en måde at vække en tvivl hos folk, en tvivl som får folk til at overveje det, de troede de vidste (ibid.). De tre egenskaber er en måde at karakterisere det, vi kalder *den sokratiske dialog*. Som Palma skriver i citatet på side 66, er det en signifikant måde at hjælpe folk på. De fleste vil nok ikke karakterisere denne form for hjælp, som Sokrates udfører, som det man almindeligvis vil associere som det 'at hjælpe andre'. Denne signifikante form for hjælp, kan

siges at være det, som Palma definerer som filosofisk visdom. Det er påfaldende, at Sokrates ikke ville lære andre noget og dermed ikke betegnede sig selv som vis. For Sokrates var visdom den viden, der bevidstliggjorde mennesket om det, vedkommende ikke ved, hvilket følgende citat indikerer:

Socrates calls this quest for meaning *erôs*, a kind of love which is primarily a need – it desires what it has not – and which is the only matter he pretends to be an expert in. Men are in love with wisdom and do philosophy [...] because they are not wise, just as they are in love with beauty and “do beauty,” as it were [...] because they are not beautiful. (Arendt 1971: 437)

Kærlighed til visdom og aktiviteten filosofi bliver, ifølge Sokrates, bedrevet på baggrund af manglende visdom – nærmere søgen efter visdom. Når en person søger visdom, er det intuitivt at tænke, at derfor er vedkommende ikke vis. Den sande visdom ligger dog i, at man aldrig stopper sin søgen efter visdom, da man ellers vil blive lullet i en dogmatisk slummer, der alene kan vækkes af bremsen, jordemoderen og rokken.

Forskellen på visdom og viden, skriver Palma, handler om, hvor den ene eller den anden er placeret: “wisdom, finally, is the property of a person; truth, on the other hand, is not the property of a person – it is rather the property of certain propositions” (Palma 1991: 42). Visdommen ligger som en egenskab i et menneske, en egenskab som gør mennesket i stand til at søge efter visdom på baggrund af en visdom, som ved, at vedkommende ikke kan vide noget. Viden er omvendt de bestemte egenskaber, vi ved om noget andet – som ligger fast som sande udsagn. Begge definitioner, skriver hun: “are [...] true of the activity of philosophising” (ibid.). Hun skriver ligeledes, at filosofien ofte defineres som at beskæftige sig og bidrage med sande udsagn, men at visdom er mere end det: “it is also, and just as much, concerned with the development of a general alertness, and judiciousness, in the person who practises the subject” (ibid.). Med andre ord er visdom et billede på, at man formår at udvikle sin årvågenhed og fornuft, når man gennem filosofien filosoferer over de problemstillinger, der findes i den sociale såvel som den individuelle praksis. Denne udvikling kan knyttes til Deweys tanker om udvikling og vækst, hvor vækst skaber udvikling og vice versa. Visdom kan siges at være evnen til at udvikle sig; at man med den viden, man får gennem livet – om livet – udvikler sig og dermed vækster som menneske. Med andre ord bidrager visdom en berigelse af praksis på det individuelle, private plan, men også på et højere, socialt plan. Når det enkelte menneske lever et vist liv, altså udvikler sig og dermed vækster, må det bidrage til og forbedre den sociale praksis som helhed. Visdom bør dermed være en del af menneskets liv, hvilket kan siges at bidrage til den normative forestilling om, at filosofi i en anvendelig form – med det mener vi i den form, hvor filosofien bliver en aktivitet fremfor en tung

bog – er godt og dermed skaber grobund for positive attituder overfor filosofien.

Opsummering

Vi ved nu, at ikke-filosoffer bør have større tilgængelighed til filosofien for at undgå en negativ forestilling om, at filosofi er noget, der kun henvender sig til elitære, akademiske kredse, der gennem dette signalerer, at andre ikke-akademikere ikke har en stemme i forhold til de problemer, som filosofien taler om. For at det lykkes, må filosofien som felt være tilgængelig for den, der ikke begår sig indenfor feltet og dets tekniske og sommetider uforståelige diskurs. Derudover har vi fremlagt, at filosofi som aktivitet, med andre ord, det at filosofere, kan skabe en normativ forestilling om, at filosofi er noget, der er en del af det gode menneskelige liv. Det kan skabe positive attituder hos dem udenfor filosofi-feltet overfor den del af filosofien, som ikke kræver en særlig viden, men nærmere kræver, at man er menneske og dermed i stand til at udvikle sin måde at leve på – særligt i den sociale praksis, hvor relationen mellem mennesker har betydning for, om man lykkes i sin filosofiske aktivitet. Vi kan udlede, at der er to elementer indenfor filosofi heraf viden og visdom. Vi betragter anvendt filosofi som noget, der kan siges at repræsentere begge positioner, når det 1) underviser i viden og dermed producerer viden hos den studerende og 2) kobler denne viden til praksis, hvilket åbner filosofien for ikke-filosoffer. Vi udleder heraf, at aktiviteten filosofi har endegyldig værdi, fordi det er selve aktiviteten, som har værdi – og ikke alene det bidrag, det bibringer.

3.4 Anvendt filosofi får værdi på grund af sine instrumentelle egenskaber

Et spørgsmål vi – som anvendt filosofi-studerende – ofte får stillet har typisk en instrumentel karakter, idet der bliver lagt vægt på “hvad kan du *bruge* anvendt filosofi-uddannelsen til?”. Vi har i kapitlets første afsnit, heraf 3.1, været inde på, at man som studerende kan vælge uddannelsen udenom denne instrumentelle begrundelse, altså at vi ikke vælger den for at “ville” noget med den. Her fokuserede vi på, at uddannelsen er mere end blot et middel til at opnå et mål. Det er dog essentielt at understrege, at uddannelse har instrumentelle egenskaber på baggrund af de kompetencer, den kan give den, der uddanner sig (både i formel og i uformel forstand). I dette afsnit vil vi omvendt undersøge værdien af anvendt filosofi ud fra en økonomi-fokuseret tilgang til uddannelse, hvormed vi ønsker at problematisere denne med inddragelse af Hannah Arendt.

Gennem afsnit 3.2, er vi kommet ind på, at anvendt filosofi-feltet producerer viden, og at denne viden har værdi, når den bliver brugt i et professionelt sigte. Ud fra Korsgaards værditeori bliver

den instrumentelle værdi karakteriseret som det, der værdsættes på baggrund af at være et middel til at opnå et (endegyldigt) mål – med andre ord det som værdsættes “for the sake of something else” (Korsgaard 1983: 170). Når anvendt filosofi bliver brugt som et middel til at assistere andre fagfelter og deres analyser, kan vi tale om, at anvendt filosofi har instrumentelle egenskaber, da det ikke værdsættes som et mål i sig selv, men for anden vindings skyld. Vi ser dog en udbredt attitude i samfundet, som beror på, at uddannelse kun har værdi, når det fører til arbejde. Det kan vi eksempelvis se hos Socialdemokratiet, som skriver, at målet med en videregående uddannelse er at få et job (Socialdemokratiet (a) 2021). Partiet skriver desuden, at den studerende bør vælge en uddannelse, som er relevant, hvilket handler om: “at der ikke må blive uddannet flere, end arbejdsgiverne efterspørger, og at indholdet af den videregående uddannelse skal passe til det arbejdsmarked, som den nyuddannede skal ud på” (ibid.). Det læner sig op af det, Hannah Arendt skriver om i sit værk *Menneskets Vilkår* (2005), heraf at den politiske autoritet nu fungerer som oikos (husholdning), hvilket er kernen i Arendts kritik af det moderne samfund – det er noget vi uddyber i næste afsnit 3.4.1. Den politiske autoritet kan siges at være den, der bestemmer, hvorvidt en uddannelse har værdi – hvilket, ud fra Socialdemokratiets uddannelsesreform, bliver de uddannelser, der bidrager til arbejdsmarkedet. Man kan spørge, om der findes uddannelser, der værdsættes højere end andre. Uddannelser, som værdsættes højere af staten, har et begreb – heraf *fordelsuddannelser*, som er uddannelser, der i høj grad er efterspørgsel på og derfor fremmes (og værdsættes) (Børne- og undervisningsministeriet 2021). Fordelsuddannelse-begrebet er noget, der er kommet i takt med det, der bliver betegnet som flaskehals-udfordringen, hvilket er en udfordring Socialdemokratiet italesætter i deres reformudspil *Flere Medarbejdere til et Danmark i Vækst* (Socialdemokratiet (c) 2021). Flaskehalsudfordringen omhandler manglende dækning af bestemte fagområder, og at det i sidste ende vil påvirke den økonomiske vækst, da undersøgelser viser, at flere og flere henter udenlandsk arbejdskraft (Dansk Metal 2019). Det påvirker den danske økonomi negativt, da udenlandsk arbejdskraft ikke bidrager til det danske skattesystem i lige så høj grad som dansk arbejdskraft (Skat 2021).

Vi opstiller ud fra dette, følgende påstand:

Anvendt filosofi har kun værdi, hvis uddannelsen fører til arbejde.

Hvis man accepterer nogle af de påstande, vi har fremlagt indtil nu igennem kapitel 3.0, kan vi allerede her afvise den opstillede påstand. Vi vil dog tilføje, at det kan være en tilstrækkelig betingelse at en

måde, hvorpå uddannelse kan have værdi, er at føre til arbejde²⁴. Det er i og for sig ikke en kontroversiel betingelse, men vores anke går på, hvorvidt det er en *nødvendig* betingelse. Hvis man derimod accepterer Socialdemokratiets (snævre) opfattelse af uddannelse og værdien af denne, så er værdien af anvendt filosofi-uddannelsen betinget af dets virke i et større samfundsøkonomisk aspekt. Når staten fremlægger, at uddannelsen kun har værdi på baggrund af dens bidrag til samfundet, må det betyde, at anvendt filosofi bør bidrage til, at den studerende kommer i arbejde efterfølgende og på den måde bidrager til arbejdsmarkedet for at være relevant og dermed have værdi. Det betyder, at målet for den anvendte filosofi-studerende er at arbejde efter endt uddannelse. Ifølge platformen UddannelsesZOOM kan vi se, at anvendt filosofi-uddannelsen har svært ved at leve op til den opstillede påstand med en ledighedsprocent på 28% (UddannelsesZOOM (a) 2021). Det går altså ikke prangende på dette parameter på anvendt filosofi-uddannelsen, hvor andre humanist-uddannelser såsom audiologopædi kun har en ledighedsprocent på 1% (UddannelsesZOOM (b) 2021). Vi har dog andre grunde til, at anvendt filosofi har værdi, som vi har været inde på gennem specialet, hvilket skaber en vis skepsis overfor udsagnet om, at anvendt filosofi alene har værdi, når uddannelsen fører til arbejde. Hvis vi følger dette snævre udsagn, bør den anvendte filosofi-studerende blive undervist i noget, der indholdsmæssigt må bidrage til at den studerende kan fungere på det arbejdsmarked, som samtiden repræsenterer. Dette bidrag kan siges at være et 'produkt', som borgeren værdsætter. Med andre ord kan det ud fra Socialdemokratiets udsagn, gøre anvendt filosofi-uddannelsen til noget, der kan karakteriseres som relevant. Det er et udsagn, vi betragter som et rigtigt kriterie for, hvad der er relevant, da det alene fokuserer på, at uddannelse skal blive bidrage til arbejdsmarkedet og dermed skabe værdi for samfundsøkonomien. Med andre ord mener Socialdemokratiet, at det filosofiske bidrag alt andet lige skal være tilpasset til det samfund, som den anvendte filosof befinder sig i. Det leder os videre over i Arendts kritik af det moderne samfund og dets tendens til at sidestille offentlig beundring med økonomisk fortjeneste (Arendt 2005: 78). Den offentlige beundring kan siges at være summen af de positive attituder, som man bør have til noget ud fra et samfundsøkonomisk perspektiv. Vi vil i næste afsnit anvende Arendt som et teoretisk grundlag med henblik på at problematisere den udbredte attitude, som Socialdemokratiet fremlægger. Vi vil inddrage hendes værk *Menneskets Vilkår* (2005) i forbindelse med problematiseringen af at betragte menneskelige aktiviteter – i vores tilfælde uddannelse – som noget der alene har værdi, når det bidrager til samfundsøkonomien. Inden vi når så vidt, vil vi i første del af afsnittet fremlægge hendes bagvedliggende tanker særligt med hensyn til *labour, work og action*. Det gør vi, fordi Arendts begreber skal forstås på en lidt anden måde, end hvad

²⁴ I hvert fald den form for arbejde, der er passende – med andre ord, vil det ikke have værdi, hvis uddannelsen førte til et arbejde som lejemorder, hvormed man nærmere vil gøre verden værre end at tilføre den værdi.

de sædvanligvis defineres som i dagligdagstale. Derfor finder vi det nødvendigt at redegøre for hendes begreber, således de kan anvendes i vores kontekst.

3.4.1. Arendt om den private, offentlige og sociale sfære

Arendts tanker om og kritik af nyere tids samfund er forankret i et system, som internt hænger sammen. Arendts system er bygget op omkring tre typer af menneskelig aktivitet heraf *labour*, *work* og *action*. Derfor vil vi, inden vi knytter Arendts tanker til vores problemstilling, først redegøre for hendes system, da det er hele grundlaget for hendes kritik af den nævnte udbredte attitude, som hylder den nødvendige og nyttige handling – fremfor den frie.

Førstnævnte, *labour*, repræsenterer en handling som er funderet på baggrund af det nødvendige – de handlinger som gør, at vi kan overleve på et biologisk plan (Higgins 2010: 277). *Labour* er handlinger, der udføres på baggrund af *mortalitet*, som betyder dødelighed og er det faktum, der udleder, at alle mennesker skal dø en dag (ibid.). *Labour* kan siges at være en respons til mortaliteten, da man i en sfære domineret af *labour* udfører handlinger, der sørger for sin biologiske overlevelse: “Not to put too fine a point on it, we must eat or die” (ibid.). I en sfære, bestående af *labour*, er der ikke forskel på mennesker, nærmere ser man mennesker som én (menneske)art, som har samme fysiske behov for at overleve (Arendt 2005: 69). Der er dermed ikke plads til individualitet i *labour*. I de demokratiske bystater i antikken er *labour* det, der repræsenterer husholdningen, altså den private sfære, hvor *labour* ifølge Arendt i nyere tids samfund (beklagerligvis) bliver rykket frem i den offentlige, politiske sfære. Det vil vi udfolde yderligere lidt senere i dette afsnit.

Den anden aktivitet, *work*, repræsenterer en handling, som er funderet på baggrund af det nyttige (Higgins 2010: 279). Denne type handling er knyttet til tilstanden *worldliness*, som er en tilstand, hvor vi søger at skabe varighed – hvilket viser sig i vores fremstilling af ly og værktøj, der gør, at vi bedre kan overleve i verden (ibid.: 277-278). *Work* repræsenterer arbejdspladsen og bliver ikke knyttet til den politiske sfære, men nærmere den del af den offentlige sfære, som ikke er politisk, men nærmere fremstillende. *Labour* og *work* er to typer handlinger, som begge kan siges at være instrumentelt fokuserede, fordi handlingen udføres på grund af noget andet (Korsgaards terminologi: “for the sake of something else”) – heraf på grund af det nødvendige eller det nyttige. Det er alligevel vigtigt at understrege, at de repræsenterer to forskellige typer af handlinger. Et eksempel kan illustrere forskellen: Det er *labour* at så afgrøder, som senere kan spises, hvorimod det er *work* at bygge en maskine til at så frø med. *Labour*, fordi det at så frø til afgrøder giver os mad som livsfornødenhed, og *work* fordi vi fremstiller noget, der kan sikre os mad. *Work* skal forstås ud fra et utilitaristisk perspektiv, idet man gennem en *work*-handling skaber noget til nytte for noget andet. På

baggrund af det nyttebaserede fokus i handlinger, der er funderet ud fra *work*, repræsenterer *work* et begrænset rum for pluralitet. Med andre ord kan man godt designe sin såmaskine på en unik måde, men den skal fungere i kraft af at være et redskab til at opnå målet om mad.

Den tredje aktivitet, *action*, repræsenterer handlinger, der står i modsætning til den nødvendige og nyttige handling – men modsat de to handlinger, er *action* en handling, som er baseret ud fra det *frie*. Fri fordi handlingen ikke er betinget af noget udefra, som 'bestemmer', at handlingen skal sikre livsfornødenheder eller fremstille noget, der kan sikre livsfornødenhederne. *Action* er handlinger, vi gør sammen med andre mennesker, som gør i stand til at blotlægge vores pluralitet, hvilket Higgins skriver ud fra Arendt således: "It is an inescapable fact of human life that it is lived out in the presence of others who are different from ourselves" (Higgins 2010: 278). Vores pluralitet kommer kun til udtryk, når vi handler sammen med andre mennesker, hvilket for Arendt i særdeleshed er vilkåret for det politiske felt: "Mens alle aspekter af menneskets vilkår på den ene eller anden måde er relateret til politik, så er pluralitet selve vilkåret for alt politisk liv" (Arendt 2005: 37). Hun tilføjer herefter:

Hvis menneskene blot var variable reproduktioner af én og samme oprindelige model hvis natur og væsen var ens for alle og således lige så forudsigelig som enhver anden tings natur og væsen, da ville handling [action] have været en unødvendig luksus og en uforudsigelig forstyrrelse af de almindelige adfærdslove. Men fordi vi alle er *det* samme, nemlig mennesker, og derfor aldrig kan være *den* samme som noget andet menneske, der lever, har levet eller vil leve, udgør pluraliteten grundvilkåret for menneskelig handling (ibid.).

Action repræsenterer dermed de handlinger, der er baseret ud fra vores indre individualitet. Det politiske liv er ifølge Arendt betinget af menneskers forskellighed (pluralitet), som dermed bliver det sted, hvor vi udfolder vores pluralitet gennem interaktion med hinanden. Det politiske rum fejler, når politik bliver et spørgsmål om, hvordan vi sikrer livsfornødenhederne – da det hører sig til husholdningen (*labour*) og arbejdspladsen (*work*²⁵). Ifølge Arendt er *action* vilkåret for, at det politiske rum kan eksistere. Når vi handler på baggrund af vores indre individualitet og ikke på baggrund af nødvendighed eller nytte, skaber vi et politisk rum, som er et offentligt rum, der udelukkende består af pluralitet.

²⁵ Det er en smule uklart om *work* egentlig er problemet for Arendt, da *work* hverken er det, der sker i husholdningen eller i den politiske sfære, men på arbejdspladsen. Om ikke andet er den nyttebaserede tankegang, som *work* repræsenterer et problem, når værdien af menneskelig aktivitet alene hviler på dets evne til at fremstille noget nyttigt eller bidrage til det nødvendige (*labour*).

De tre fremlagte aktiviteter, der repræsenterer handlinger er forbundet internt som en del af et system. Med andre ord er de tre typer af handling uundgåelige og bør alle være til stede i det menneskelige liv, men det, der bliver et problem i Arendts optik, er, at *action* hovedsageligt bliver erstattet af *labour* – men også af *work*. Arendt diagnosticerer nemlig nyere tids samfund ud fra et udbredt fokus på *labour* og *work* fremfor *action*, hvilket gør, at den offentlige og private sfære bliver reduceret til én – heraf den sociale sfære. Det er noget, hun udleder blandt andet i en sammenligning med den græske, demokratiske bystat (polis) (Arendt 2005: 53). Arendts inddragelse af den antikke, demokratiske bystat indikerer, at hendes tanker om det ideelle samfund stammer fra den antikke tanke, som stræbte efter at skelne skarpt mellem det, der lå i privatsfæren (i husholdningen) og det, man gjorde i polis heraf det offentlige, politiske felt. I Arendts optik er adskillelsen af privatsfæren og den offentlige sfære en ideel samfundsopbygning²⁶, idet man i den demokratiske bystat stræbte efter, at alting skulle bestemmes gennem ord og overtalelse fremfor vold og tyranni (ibid.):

I den græske selvforståelse blev dét at tvinge folk med magt^[27] eller beordre dem frem for at forsøge at overtale dem anset for at være førpolitiske måder at behandle mennesker på, der kendetegnede livet uden for polis, det vil sige livet i hjemmet og familien, hvor familieoverhovedets magt var uindskrænket og despotisk (ibid.).

Arendt vil dog medgive, at ethvert samfund – inklusiv polis – nødvendigvis består af alle sfærer – heraf den politiske/offentlige og private sfære. *Labour*, som repræsenterer den private sfære, er med til at opretholde liv, hvilket er med til at gøre, at vi faktisk kan bruge ord og overtalelse i den politiske sfære. Arendt diagnosticerer sin samtid som en eliminering af den politiske sfære, som er blevet erstattet af den sociale sfære. Den sociale sfære er dermed hverken den offentlige eller private sfære men et nyt fænomen, som Arendt karakteriserer som *en kollektiv "husførelse"* (Arendt 2005: 55). I Arendts optik er fremkomsten af staten som én gigantisk husholdning (oikos) helt forkert, da staten for hende bør stræbe efter det, som den demokratiske, antikke tankegang stræbte efter:

Det, vi i dag kalder samfundet, er et familiekollektiv, der økonomisk set har organiseret sig som en slags superfamilie med "nationen" som sin organisationsform. Vi har derfor svært ved at forstå, hvorfor selve udtrykket "politisk økonomi" set fra antikkens

²⁶ Den demokratiske, græske bystat repræsenterer en utopi, da der selv i antikken fandtes vold og tyranni, som vi ser med henrettelsen af Sokrates.

²⁷ Her bliver begrebet *magt* (eng. *power*) brugt i indenfor dagligdagsforståelsen af magt. Arendts brug af 'magt' er væsentlig anderledes. Magtbegrebet hos Arendt er ikke noget, en tyrann har, men nærmere det, en offentlig gruppe har indenfor den politiske sfære. Magt-begrebet hos Arendt har dermed en positiv betydning. Familieoverhovedet kan have styrke, men ikke 'power' – ifølge Arendts terminologi.

synsvinkel måtte virke som en selvmodsigelse; Alt, hvad der havde med økonomi at gøre, handlede om individets liv og artens overlevelse og var derfor et ikke-politisk anliggende, som hørte hjemme i husholdningen. (Arendt 2005: 55)

I citatet problematiserer Arendt, at staten er blevet en gigantisk oikos, hvilket vil sige, at staten er blevet noget, der *har* en økonomi. Det, der før hørte sig til den private sfære (heraf økonomi), er nu blevet et statsligt og offentligt anliggende. Når den private sfæres logik inficerer den politiske sfære, bliver staten (den offentlige sfære) alene et middel til at fremme aktiviteten *labour* – og dermed at sikre menneskeartens overlevelse. Som menneske i det moderne samfund, kan man undre sig over, hvorfor dette er et problem. Det kan etymologien bag økonomi hjælpe med. Økonomi består af oikos (hjemmet, husholdningen) og nomos (at ordne, fordele) (Den Store Danske 2021). Den oprindelige betydning bag økonomi er altså forbundet med husholdningen, hvilket understreger Arendts problematisering af, at der overhovedet er tale om økonomi på samfundsniveau – samfund har ikke økonomi, men husholdninger har økonomier, ifølge Arendt (Arendt 2005: 55). At tale om *samfundsøkonomi* indikerer at det politiske og private er blevet sammenblandet i den forstand, at man nu tror, at samfundet er én stor husholdning, hvilket ifølge Arendts (antikke) tankegang burde holdes skarpt adskilt (ibid.). Derfor skriver Arendt i citatet, at udtrykket *politisk økonomi* set fra antikkens perspektiv er en selvmodsigelse. Den hovedsagelige konsekvens af nyere tids samfundsform, er, at politik bliver præget af det, som Arendt kalder *nødvendighed* (ibid.: 56). Politik burde være præget af frihed (*action*), som den demokratiske, antikke bystat stræbte efter (ibid.) – hvilket kæder Arendts opfattelse af den ideelle politiske orden til de aktiviteter, som aktiviteten *action* repræsenterer. Når den private og offentlige sfære blandes sammen, så kommer nødvendighedens logik, der kendetegner den private sfære og det *labour* der foregår der, til også at præge politik.

Afskrivningen af den politiske sfære

Nødvendighedens politik er et fænomen, vi i dagens Danmark ligeledes er stødt på. Analysechef for CEVEA, Jens Jonathan Steen, skrev artiklen *Hvad er nødvendig politik?* som Berlingske bragte i 2013. Steen problematiserer retorikken bag nødvendighedens politik, som politikere i høj grad anvender for at få nye tiltag igennem. Den retorik, som kendetegner nødvendighedens politik, beror på, at man lægger vægt på, at de reformer, der kan virke begrænsende eller reducerende hos borgerne, er “det nødvendige at gøre” – hertil skriver Steen:

Hvis man konsulterer Den Danske Betydningsordbog, så vil man vide, at den officielle definition af en reform er: »ændring af en eksisterende samfundsmæssig ordning med det formål at gøre den bedre og mere tidssvarende«. Ifølge den klassiske ordbogsdefinition handler en reform altså om at forandre noget til det bedre. En definition, der i udgangspunktet lyder som noget, der ligger milevidt fra regeringens forestillinger om »nødvendige reformer«. Dens reformer handler tværtimod om at begrænse folks ferier (øget arbejdsudbud), reducere dagpengeperioderne, reducere selskabsskatten, fortsætte nedskærings-fetichismen og stække indflydelsen fra arbejdsmarkedets parter. Altså: mere om at tage noget fra nogen end om at give noget til nogen (Steen 2013).

Det er tydeligt, at Steen tilslutter sig en kritisk holdning til nødvendighedens politik, fordi magthaveren, heraf regeringen, gennem retorik formår at fremstille det – som Arendt vil karakterisere som en indskrænkelse af frihed – som noget nødvendigt og dermed noget, vi er nødsaget til at gøre for at kunne opretholde og fremme samfundsøkonomien. Arendt beskriver nødvendighedsbegrebet som det, der grundlagde familiefællesskabet, fordi det i familiefællesskabet (den private sfære) er en nødvendighed at sikre artens overlevelse (Arendt 2005: 56). At sikre artens overlevelse indebærer naturligvis, at der er en økonomi, som kan sørge for livsfornødenhederne. Nødvendighedens logik kan dermed forbindes med *labour*, eftersom *labour* repræsenterer den aktivitet, der sikrer artens overlevelse, hvilket er det, som kendetegner husholdningens sfære – altså den private sfære (ibid.). Sammenblandingen mellem husholdningens sfære og den politiske sfære medfører, at den nødvendighed, som karakteriserer husholdningen inficerer den sfære, der i virkeligheden skulle være fri, og dermed får vi det, der er nødvendighedens politik – hvilket er det, Socialdemokratiet kommer ind på i deres skrivelser om, at uddannelse skal føre til arbejde – som vi før har inddraget i starten af afsnit 3.4. Derudover finder vi i Socialdemokratiets arbejdsprogram for valgperioden 2022-2025 sloganet *Fra Vugge til Grav*, hvilket betyder, at Socialdemokratiet går ind for, at man sørger for borgeren, fra borgeren bliver født til den dag, borgeren dør: "Socialdemokratiet tager ansvar for at sætte de bedste rammer og vilkår for borgernes sundhed fra vugge til grav" (Socialdemokratiet (b) 2021). Det dokumenterer og understreger den nødvendighed, som ifølge Arendt, alene bør eksistere i den private sfære – og altså aldrig i den offentlige, politiske sfære. Socialdemokratiets politik er et udtryk for nødvendighedens politik, hvilket er noget, vi forholder os kritiske overfor med brug af Arendts teori.

Under antikken var det naturligt og acceptabelt at tvang og tyranni var en del af den private sfære, når kvinden fik rollen som den, der skulle føde børn, og manden som den der skulle skaffe mad

for at sikre artens overlevelse (Arendt 2005: 56). Tvang og tyranni hænger sammen med nødvendighed og dermed aktiviteterne indenfor *labour*, fordi man i familiefællesskabet var tvunget og nødsaget til at opretholde sin eksistens – ellers ville man dø. Familiefællesskabet var ikke et spørgsmål om frihed, men nærmere om overlevelse. Omvendt betragter Arendt polis som frihedens domæne, hvilket vil sige, at staten bør være mere end bare et middel til at beskytte samfundets borgere ved at sikre deres overlevelse (ibid.). Staten er dermed ikke bundet til, hvad den nødvendigvis skal gøre. Dog holdt bystaten i antikken ejendomsretten i hævd, for omvendt kunne man ikke forestille sig, at det politiske domæne kunne eksistere uden borgerne. Det begrunder, hvorfor bystaten lavede love om ejendomsret, hvilket sikrede borgerne livsfornødenhed – herunder et hjem, således at de kunne tage del i de offentlige anliggender (ibid.). Det var noget bystaten gjorde på baggrund af at opretholde den politiske sfære, og dermed ikke alene på grund af nødvendigheden om menneskeartens overlevelse – men nærmere at sikre den politiske sfæres overlevelse. Politik for Arendt er *ikke* noget, vi skal være fri for, men nærmere noget vi er frie i.

Frihedsbegrebet hos Arendt skal forstås i forlængelse af de tre aktiviteter, heraf *labour*, *work* og *action*. Frihed står i kontrast til *labour* og *work*, da frihed ikke handler om nødvendighed (*labour*) eller nytte (*work*) (ibid.: 58). En fri handling for Arendt, er en handling *uden* nogen direkte incitamenter for, at man skal udføre den pågældende handling – eksempelvis på grund af nødvendighed eller på grund af, at man opnår et direkte mål (Arendt 2005: 58). Frihed bliver kædet sammen med aktiviteten *action*, fordi vi gennem *action* viser, hvem vi er – hvilket altså dermed ikke styres af noget udefrakommende, der får os til at gøre det (Biesta 2011: 314). Den frie handling står derfor i modsætning til den nødvendige og nyttige handling. Overlappet mellem den politiske/offentlige sfære og den private sfære *gør labour* og *work* til de mest dominerende aktiviteter, hvilket dermed tager pladsen for frihed og kan siges at gøre friheden fraværende.

Arendt ser en sådan politisk struktur som en trussel mod menneskets pluralitet og dermed frihed, når *labour* primært dominerer den politiske sfære. Hun skriver, at mennesket i en sådan struktur bliver reduceret til en *konformisme*, "hvor der kun levnes plads til én interesse og én mening" (Arendt 2005: 69). Når *labour* dominerer den offentlige sfære, vil man betragte mennesket som en art, hvor medlemmerne ikke er forskellige. Det er med til at fremme et menneskesyn, som er præget af, at vi ser mennesker som en enhed, der fungerer på samme måde, og som skal styres på baggrund af nødvendigheden, der *gør* at arten kan overleve (ibid.). Det kalder Arendt for et *massesamfund*, som indskrænker menneskets frihed, fordi mennesker blot reduceres til én betegnelse – og af den grund ikke længere kan bevæge sig frit mellem hinanden og den unikhed, vi hver især bærer med os (ibid.). Frihed findes i den sfære, hvor *action* dominerer, i hvilken menneskets indre individuelle kraft får lov

at blomstre, og dermed bliver det enkelte menneske betragtes som noget unikt. *Action* er muligt i forbindelse med det at blive født, da vi gennem vores fødsel (natalitet) bringer noget nyt og unikt ind i verden – og derigennem blotlægger, hvem vi hver især er (Biesta 2011: 314). Frihed for Arendt er pluralitet, hvor vi gennem vores handlinger manifesterer noget nyt og viser verden, hvem vi er. Frihed skal dermed ikke forstås som en indre følelse, men nærmere muligheden for at vise, hvem vi er gennem vores aktiviteter (*action*). *Action* bliver hæmmet, når den politiske struktur anser mennesket for at være en masse, hvis adfærd må styres af den politiske autoritet, der handler ud fra det nødvendige – som vi ser i Socialdemokratiets slogan *Fra Vugge til Grav*, der fører sin politik på baggrund af det nødvendige; at sikre borgerens livsnødvendigheder fra vugge til grav.

Arendt skriver, at konsumsamfundets fremkomst har sammenviklet menneskelige aktiviteter til noget, der alene skal fremmes på baggrund af et utilitaristisk perspektiv – navnlig at de menneskelige aktiviteter, må gøres op i deres nytteværdi, hvilket henleder til den økonomiske værdi: “at det næsten er lykkedes os at bringe alle menneskelige aktiviteter på en fællesnævner, der handler om at sikre livsfornødenhederne og sørge for deres overflod” (Arendt 2005: 135-136). Med “menneskelige aktiviteter” mener Arendt de aktiviteter, som er en del af *action*, altså de aktiviteter som ikke gøres på baggrund af et princip om det nødvendige (“livsfornødenhederne”) eller nyttige (“sørge for deres overflod”), men som er funderet ud fra vores individuelle unikhed – og som udfoldes i den offentlige sfære. Kernen i Arendts kritik af nyere tids samfund, er netop, at *action* er blevet reduceret og erstattet af *labour* og *work*. “Livsfornødenhederne” og det at “sørge for deres overflod” er altså en henvisning til, at *labour* og *work* – så at sige – har overtaget essensen af menneskelige aktiviteter – hvilket er kernen i Arendts kritik. Arendt problematiserer, at menneskelige aktiviteter i nyere tids samfund i høj grad er blevet reduceret til et middel om at opnå et mål om at sikre livsfornødenheder, hvilket er blevet et spørgsmål om at tjene nok penge til at sikre disse livsfornødenheder. Det gør menneskelige aktiviteter til noget instrumentelt, hvis overordnede formål er at opnå økonomisk fortjeneste for at kunne sikre sin overlevelse (Arendt 2005: 78). På baggrund af dette skriver Arendt kritisk, at: “offentlig beundring og økonomisk fortjeneste har samme natur og kan erstatte hinanden” (ibid.). Med andre ord bliver de aktiviteter, vi udfører, kun værdsat (beundret af offentligheden), når vi igennem disse tjener penge (opnår økonomisk fortjeneste). Det indikerer, at vores handlinger alene har værdi, når de er forårsaget på baggrund af *labour* eller *work*, hvilket gør vores handlinger til noget, der alene skal bidrage til det nødvendige eller nyttige. Problemet er altså, at den offentlige sfære er betinget af den instrumentelle logik, fordi det udelukker vores mulighed for at handle ud fra *action*, som vi – ud fra Korsgaards terminologi – betragter som en handling, der har endegyldig værdi, fordi den kan siges at være et mål i sig selv.

Handling bliver ifølge Arendt meningsløst, når den alene udføres på baggrund af formålet om at tjene penge:

Pointen ligger ikke i den moderne verdens manglende offentlige anerkendelse af digtning og filosofi, men i at denne anerkendelse ikke formår at konstituere noget rum, der kan sikre ting mod at blive tilintetgjort af tidens tand. Tværtimod konsumeres den futilitet, som gemmer sig bag den offentlige beundring, nu i et hastigt voksende omfang, at økonomisk gevinst, som ellers er noget af det mest futile, der findes, i dag er blevet mere "objektivt" og virkeligt. (Arendt 2005: 79)

Det meningsløse (futile) findes i den instrumentelle indstilling til handling, fordi det, vi skaber gennem *labour* og *work*, er noget, der konsumeres, og altså er noget der forsvinder igen. Problemet i det er, at aktiviteter såsom filosofi og digtning ikke er nødvendige eller nyttige aktiviteter, der skaber noget, der kan konsumeres, hvilket dermed bliver "tilintetgjort af tidens tand". Med andre ord bliver sådanne aktiviteter tilintetgjort af den instrumentelle indstilling til aktiviteter. Filosofi og digtning er derimod aktiviteter, som knyttes til *action*, fordi digtning og filosofi er noget, som bliver skabt ud fra en handling, som ikke er betinget af ydre faktorer, men nærmere er baseret ud fra menneskets pluralitet, der kan ses som et mål i sig selv. På baggrund af nyere tids instrumentelle indstilling, kan filosofi og digtning ikke siges at bidrage til nødvendighed eller nytte, da det er aktiviteter, der ifølge Arendt repræsenterer kontemplation²⁸ – hvilket er noget positivt ifølge Arendt, da denne type aktiviteter kan knyttes sammen med *action*:

Kontemplation er ikke ene om at være blevet en fuldstændig meningsløs erfaring. Siden tænkning blev ensbetydende med dét at "drage slutninger", er den blevet forvandlet til en ren funktion ved hjernen, hvilket betyder, at elektroniske instrumenter sagtens kan udfylde disse funktioner bedre end os. Handling er efterhånden nærmest udelukkende blevet til en form for fremstilling og produktion. (ibid.: 317)

Ifølge Arendt har den offentlige sfære kun positive attituder til det, der kan bidrage med økonomisk fortjeneste, hvilket kun konstituerer et rum til den form for kontemplation, som kan instrumentaliseres ("drage slutninger"). Hjernen reduceres til et instrument, der skal drage slutninger, som Arendt skriver jævnfør citatet. Hjernen er derved blevet funktionaliseret, hvilket er med til at illustrere Arendts kritiske tanker om nyere tids værdigrundlag; at al handling skal bidrage til fremstilling og produktion for at opnå værdi ud fra en normativ værdisætning. Der er dermed en klar forventning til vores

²⁸ Overordnet kan man karakterisere kontemplation, som en meditativ tilstand, hvor målet er at komme i fordybelse.

aktiviteter i verden – navnlig at de skal bidrage til det, man på engelsk kalder “to make a living”: “Uanset hvad vi bestiller, forventes vi at gøre det for at “skabe os et levebrød” (*to make a living*); sådan er samfundets dom, og antallet af mennesker inden for de erhverv, der kunne tænkes at udfordre denne opfattelse, er faldet drastisk” (Arendt 2005: 136). De mennesker, som lever efter dette samfunds-’mantra’, bliver ud fra arendsk terminologi betegnet som *animal laborans*. Arendt konstituerer begrebet *animal laborans*, hvilket indikerer, at menneskets aktivitet er blevet reduceret til noget, der bør have instrumentel værdi for at kunne værdsættes. Begrebet er et udtryk for at *labour* og *work* har overtaget nyere tids attitude overfor, hvad for typer af handlinger der har værdi.

Vi er nu bekendte med, at ifølge Arendt har det moderne samfund konstitueret en ny forståelse for det at arbejde og værdien af de aktiviteter, mennesket gør. Det er noget, hun fremlægger gennem hendes tre-inddelte handlingsbegreb – heraf *labour*, *work* og *action*. *Action* er blevet erstattet af *labour* og *work* – hvor *labour* i særdeleshed fylder i den politiske sfære, hvilket ifølge Arendt netop er den sfære, hvor den *ikke* hører hjemme. Det har gjort den offentlige sfære til en sfære, der tager sig af sociale spørgsmål, som for Arendt udelukkende hører hjemme i den private sfære. Dermed opstår den sociale sfære, som er præget af den vold og tyranni, som i det ideelle samfund kun skal finde sted i den private sfære, fordi handlingerne i den private sfære er baseret på det nødvendige. Nyere tids samfund har placeret *labour* i den offentlige sfære, hvilket gør menneskelige aktiviteter indenfor politik til et spørgsmål om at sørge for livsfornødenheder og en overflod af disse – hvilket begrænser forståelsen af, hvad der er værdifuldt, fordi det udelukkende er de aktiviteter, som sikrer livsfornødenhederne og en overflod af disse, som har værdi. *Action* er derimod blevet noget, der ikke hører hjemme i den offentlige sfære, fordi den nu nærmere bliver betegnet som leg – altså de aktiviteter, som ikke har et formål: “As a result, all serious activities, irrespective of their fruits, are called labour, and every activity which is not necessary either for the life of the individual or for the life process of society is subsumed under playfulness” (Arendt citeret af Levin 1979: 525).

Opsummering

I dette afsnit har vi fremlagt, at Arendt kritiserer det moderne samfund på baggrund af, at den private sfære logik inficerer den offentlige, politiske sfære. Det er et problem, fordi den private sfæres logik er præget af vold og tyranni, som er legitimt at bruge, når det bliver et spørgsmål om overlevelse. Den offentlige, politiske sfære er for Arendt, en sfære, der bør være udgjort af den frie handling. Den frie handling er i takt med udviklingen af nyere tids samfund blevet udvisket og erstattet med det sociale, nødvendige spørgsmål, som handler om at sikre livsfornødenheder. Det er ud fra Arendts kritik af det moderne samfund, at vi kan se, hvordan spørgsmålet om værdi i det moderne samfund i høj grad bliver

et spørgsmål om, hvorvidt aktiviteterne kan bidrage til arbejdsmarkedet. Arendts teori danner grundlag for at få øje på, hvad der er galt med denne indstilling til aktivitet; at den instrumentelle tilgang til aktiviteter fortrænger vores frihed til fordel for nødvendighedens (og det nyttiges) logik. Det gør uddannelse til en aktivitet, der alt andet lige, kun har værdi, når den bidrager til, at den nyuddannede bidrager til arbejdsmarkedet, og samtidig forsørger sig selv. Det er en attitude, som vi ikke vil tilslutte os, da vi med Arendt har fremlagt, hvorvidt dette er en problematisk attitude at have overfor uddannelse – herunder anvendt filosofi-uddannelsen.

Vi har før fremlagt, at uddannelse er et mål i sig selv med reference til Deweys tanker om uddannelse i afsnit 3.1.3. Vi kan dog ikke komme udenom, at uddannelse i bredeste forstand er et middel til at opnå viden om et bestemt fagområde som et mål. Uddannelse har altså instrumentelle egenskaber, som fremmer evner hos den studerende – hvilket gør uddannelsen til noget instrumentelt. Når vi skriver, at uddannelse har en instrumentel værdi, mener vi ikke, at den har det i forhold til *labour* og på baggrund af at sikre livsfornødenheder. Nærmere kan vi tænke, at dens instrumentelle egenskaber kan knyttes til den politiske sfære (action) – fordi den kan siges at fremme demokratiske evner hos den studerende, når den studerende indgår i et fællesskab. Vi kan ud fra dette perspektiv fremlægge, hvorvidt anvendt filosofi-uddannelsen, kan siges at være et middel og dermed være instrumentel værdifuld på baggrund af de evner, den giver den studerende. Vi understreger derved, at der her er tale om et perspektivskift i måden at anskue den instrumentelle værdi af anvendt filosofi-uddannelsen.

3.4.2. Anvendt filosofi-uddannelsen har værdi som et middel

Ud fra den udbredte attitude om, at værdien af menneskets aktiviteter er blevet reduceret til noget instrumentelt, som for Arendt er det moderne samfunds største problem, må det være et intuitivt spørgsmål, folk stiller, når de spørger, hvad vi som anvendt filosof-studerende kan *bruge* uddannelsen til. Vi har i afsnit 3.1.2 været inde på, at nogle har negative attituder til uddannelsen, hvilket kan være grundet en antagelse om, at uddannelsen ikke kan bidrage til noget i den 'virkelige' verden. Hvis man derudover kigger på den tidligere påstand, vi fremlagde i introduktionen til afsnit 3.4, der er lavet ud fra Socialdemokratiets fordringer om, at uddannelse skal føre til arbejde – er uddannelse, ifølge Socialdemokratiet, et middel for at opnå målet om at komme i arbejde. Arbejde skal i den forstand forstås som det, der bidrager til arbejdsmarkedet – det vil med andre ord sige den danske økonomi. Det er noget, vi udleder fra Socialdemokratiets uddannelsespolitik, som de i øvrigt navngiver *Flere Medarbejdere til et Danmark i Vækst* (Socialdemokratiet (c) 2021). Essensen af deres

uddannelsespolitik handler om, som vi før har nævnt, at uddannelse kun har værdi, hvis det fører til arbejde. Værdi er i den sammenhæng *økonomisk værdi*, hvilket bliver en faktor for, hvad Socialdemokratiet betragter som værdifuldt. Herudfra må vi antage, at Socialdemokratiet har en positiv attitude til de uddannelser, der fører til arbejde, hvilke dermed bidrager til den danske økonomi. Vi vil dog allerede nu slå fast, at anvendt filosofi-uddannelsen har værdi for arbejdsmarkedet, for som vi har inddraget Dewey til at understrege (i afsnit 3.1.3), har uddannelse generelt en betydning for samfundet. Det er således, fordi uddannelse er med til at understøtte den demokratiske proces, der kan siges at være et mål i sig. Vi vil i den forbindelse tilføje, at vi går ud fra, at Socialdemokratiet vil mene, at man bør have positive attituder til demokratiske evner og uddannelser, der fremmer disse. Martha Nussbaum understreger vigtigheden af demokratiske evner med inddragelse af Sokrates: "Socrates prefers democracy because democracy is noble, and he thinks it noble because it recognizes and respects power of deliberation and choice that all citizens share" (Nussbaum 1997: 27). Hertil skriver Nussbaum, at de videregående uddannelser har et bærende ansvar for at uddanne den studerende ud fra demokratiske principper, således at den studerende opnår demokratiske evner (ibid.). Dette sagt ud fra et perspektiv, hvor Sokrates mente, at alle borgere besidder evnen til at blive en god og reflekteret borger (med mindre borgere af en grund ikke er i stand til at ræsonnere tilstrækkeligt) (ibid.: 26). Der bliver således talt ind i det forhold, at der ikke er forskel på borgerens udviklingspotentiale på dette parametre, men det, der så gør en forskel er, om den evne bliver aktiveret eller sat i spil.

Vi har med Arendts teori problematiseret den udbredte attitude om, at menneskelige aktiviteter alene hviler på evnen til at bidrage til, at borgere kan forsørge sig selv og samtidig bidrage til den samfundsmæssige oikos. Derfor forholder vi os kritisk overfor Socialdemokratiets uddannelsespolitik, da de knytter uddannelse og samfundsøkonomiske mål sammen, hvilket – ud fra deres optik – primært gør uddannelse værdifuld, når den bidrager til samfundsøkonomien herunder arbejdsmarkedet. Når samfundsstrukturen fordrer, at uddannelse skal føre til økonomisk vækst, må det være intuitivt at tænke, at den normative attitude overfor uddannelse bliver påvirket af det, regeringen lægger vægt på som værende værdifuldt. Den øvre politiske autoritet (regeringen) markerer gennem de såkaldte fordelsuddannelser, at der er nogle uddannelser, som har mere værdi end andre – at nogle uddannelser bidrager mere til arbejdsmarkedets efterspørgsel end andre. De uddannelser som betragtes som fordelsuddannelser er erhvervsuddannelser, hvilket kan siges at være uddannelser, der i høj grad repræsenterer det, Arendt vil kalde for "håndens arbejde" (Arendt 2005: 105). Arendt adskiller håndens arbejde og hovedets arbejde, som er to former, der henholdsvis repræsenterer fremstilling og tænkning. Sidstnævnte er noget, som ifølge Arendt bliver betragtet som mindre "produktivt" i nyere tids diskurs, som i høj grad handler om at vækste økonomisk:

Det, der forbinder hovedets og håndens arbejdere, er her atter arbejdsprocessen, der i det ene tilfælde udføres med hovedet og i det andet med andre dele af kroppen. Tænkning, der antageligvis også må regnes for en af hovedets aktiviteter, minder på en måde om arbejde, nemlig for så vidt som den er en proces, der først ophører med livets afslutning, men som er om muligt endnu mindre "produktiv" end arbejde [²⁹] [labour]. Hvis arbejde ikke efterlader sig noget varigt spor, så efterlader tænkning sig ikke engang et håndgribeligt spor. I sig selv materialiserer tænkning sig aldrig i noget objekt. Når som helst tænkeren ønsker at manifestere sine tanker, må han som enhver anden håndværker bruge sin hænder og tilegne sig manuelle færdigheder. Tænkning og fremstilling er med andre ord to vidt forskellige aktiviteter, som aldrig overlapper hinanden. (Arendt 2005: 105)

Som Arendt skriver i citatet, efterlader tænkning ikke et håndgribeligt spor, og er dermed ikke et produkt, vi kan konsumere. Tænkning er derimod den proces, der leder videre til en manifestation af et givent objekt. Man hører ofte folk bruge idiomet: "der er ikke langt fra idé til handling", hvilket ud fra Arendts teori er to aktiviteter, der kommer i forlængelse af hinanden, men som aldrig overlapper hinanden, da det foregår med udgangspunkt i to forskellige aktiviteter – heraf det at tænke og det at manifestere.

En akademisk uddannelse som anvendt filosofi repræsenterer i høj grad tænkning, herunder navnlig kritisk tænkning, hvilket umiddelbart ikke efterlader et spor, hvis ikke det manifesteres som en handling i verden. Vi har før inddraget citater fra Pahuus, medstifter af anvendt filosofiuddannelsen, i afsnit 3.2, som siger, at formålet med uddannelsen var at gøre den mere anvendelig end, hvad den klassiske filosofi uddannelse har ry for at være. Man kan alligevel undre sig over, hvorvidt en uddannelse som anvendt filosofi bliver værdsat ud fra et samfundsøkonomisk perspektiv, når det i høj grad er "håndens arbejde", der bliver fremhævet som noget, der i særdeleshed har værdi som uddannelse for samfundet på nuværende tidspunkt. Vi har indtil nu fremlagt, hvilken værdi anvendt filosofi bidrager med, hvilket lægger op til, at anvendt filosofis værdi er redskabsbetonet. Redskabsbetonet skal i vores udlægning af værdien af anvendt filosofi ikke forstås som *labour*, men nærmere noget, der i sidste ende bidrager til endegyldig værdi.

Vi har i afsnit 3.2.1 nævnt, at filosofien kan siges at bidrage til, at vi forholder sig kritisk til viden, hvilket kan assistere andre fagfelter. Det gør anvendt filosofi til noget redskabsbetonet, men ikke til *labour*. Det at anvendt filosofi bidrager med værdi til andre fagfelter, er med til at understrege dens instrumentelle værdi. I artiklen *Philosophy, Exposure, and Children – How to Resist the*

²⁹ I den danske oversættelse af *Menneskelige vilkår* bliver *labour* beklageligvis oversat til *arbejde*, hvilket kan skabe noget forvirring om, hvorvidt der menes *work* eller *labour*. Af den grund markerer vi i citatet, at der er tale om *labour*.

Instrumentalisation of Philosophy in Education skriver Biesta om fordelene ved at blive undervist i filosofi, hvor han inddrager en undersøgelse, som viser, at den største fordel i at undervise i filosofi synes at være, at den kan hjælpe børn og unge med at udvikle evner i kritisk tænkning, refleksivitet og fornuft – derudover kan engagement i filosofiordre udviklingen af moralsk refleksion og sensibilitet samt sociale og demokratiske evner generelt (Biesta 2011: 306):

Controlled tests in America in the 1980's showed that not only could children's reasoning powers be enhanced through philosophical inquiry, but so could their reading and mathematical skills. Reading and comprehension improvements were also shown by UK studies in Derby and South Wales in the 1990's. Teachers have found that the Community of Enquiry approach suits a holistic concern for their students: self-esteem rises with children's ability to communicate in a personally meaningful way with their peers (ibid.: 307).

Undersøgelsen viser, at filosofien kan bruges som et *middel* til at opnå forbedrede evner indenfor læsning og matematik samt højere selvværd i kraft af forbedrede kommunikationsevner med sine medmennesker. Det som Biesta finder påfaldende, er at filosofien bliver brugt som noget instrumentelt, der som undersøgelsens udleder, kan forbedre forskelligartede evner hos mennesker. Altså har filosofien nogle instrumentelle fordele, som ikke direkte har en kobling til arbejdsmarkedet, men som bidrager til demokratiske evner, som, vi før har været inde på med reference til Dewey, Nussbaum og Sokrates, er vigtige:

Philosophy is deployed as an instrument that is supposed to work upon individuals so that they can develop and/or acquire certain qualities, capacities and skills. While this tendency might be characterised as a psychologisation of philosophy, I prefer to use the more general term of instrumentalisation — philosophy as an instrument for 'producing' something — albeit that within the literature there is indeed a strong emphasis on the ways in which individuals, through engagement with philosophy in the community of philosophical enquiry, are supposed to develop a range of skills, including cognitive and thinking skills, moral and social skills, and democratic skills (ibid.: 310).

Anvendt filosofi som uddannelse har instrumentel værdi i kraft af at være et middel til at opnå evner, som Biesta oplister i slutningen af citatet. Det leder os tilbage til spørgsmålet om, hvad filosofien kan bruges til men også, hvorfor den bør værdsættes ud fra et samfundsmæssigt perspektiv. Man kan nemlig undre sig over, hvorvidt det er nødvendigt at have de oplistede evner, hvis man udelukkende er fokuseret på det samfundsøkonomiske sigte. Som vi har været inde på, handler det ud fra et

samfundsøkonomisk sigte i høj grad om at kunne bidrage med arbejde – og i særlig grad den form for arbejde, som der er efterspørgsel på. Data fra UddannelsesZOOMs ledighedsstatistikker indikerer, at efterspørgslen af anvendte filosoffer ikke svarer helt til udbuddet af dimittender. Herudfra kan vi tænke, at uddannelsen i anvendt filosofi ikke nødvendigvis passer ind i det danske samfunds økonomiske rammer. I det perspektiv kan anvendt filosofi-uddannelsen ikke siges at leve op til den snævre værdisætning af uddannelse, som Socialdemokratiet fordrer. Med andre ord kan vi se, at anvendt filosofi ikke betragtes som en fordelsuddannelse og fra Arendts analyser af det moderne samfunds værdiramme ej heller som noget, der har markedsværdi medmindre, anvendt filosofi bidrager til vækst. Ud fra bucking-passing account kan det give grunde til at have negative attituder til uddannelsen i anvendt filosofi. Vi har inddraget Arendt, Dewey, Nussbaum og Sokrates til at indvende mod disse negative attituder. Deres argumenter fordrer, at uddannelsen i anvendt filosofi med sine instrumentelle fordele kan bidrage til de samfundsværdier, som ud fra en normativ konsensus bistår som vigtige³⁰. Sådanne samfundsværdier er blandt andet frihed og demokrati, hvilket – som vi har nævnt – er noget filosofien i høj grad kan siges at fremme. Vi ønsker at følge op på disse påstande ved en nærmere udfoldelse i kapitel 4.

Opsummering

I dette afsnit har vi fremlagt, at uddannelser indenfor filosofi har instrumentelle egenskaber, hvilket – idet der er gode grunde til at have en positiv attitude overfor disse. Vi har med inddragelse af Arendts teori problematiseret den udbredte attitude om, at aktivitet skal bidrage instrumentelt til at sikre livsfornødheder, hvormed vi afkræfter, at uddannelser alene har værdi på baggrund af at være et middel til at få et arbejde. Vi anerkender, at det er en tilstrækkelig grund til at tillægge anvendt filosofi værdi, men ikke en nødvendig grund, der alene giver anvendt filosofi værdi. Vi refererer til Dewey, Biesta, Nussbaum og Sokrates som bidrager til argumentationen om, at de demokratiske evner, som anvendt filosofi-uddannelsen fremmer, er værdifulde og dermed har uddannelsen mere at byde på end alene at føre til arbejde. Her analyserer vi os frem til, at anvendt filosofi-uddannelsen har instrumentelle egenskaber, som fremmer evner hos den studerende, som blandt andet involverer kritisk tænkning, moral og demokrati. Det er egenskaber, som anvendt filosofi bidrager med, hvilket kan siges at være instrumentelle egenskaber (brugbarhed), som bærer en endegyldig værdi, eftersom disse evner kan betragtes som et mål i sig selv. Med det mener vi ikke, at uddannelsen har endegyldig værdi, fordi den har instrumentelle egenskaber. Vi mener nærmere, at de instrumentelle egenskaber,

³⁰ Se afsnit 4.1, hvor vi udfolder belægget bag dette.

som anvendt filosofi har, bidrager til at fremme evner, som er et mål i sig selv og ikke evner, der forårsager handlinger, som skal passe til det moderne samfunds instrumentelle orden. Med andre ord har anvendt filosofi-uddannelsen instrumentelle egenskaber i kraft af sin brugbarhed, hvilket ikke lever op til en attitude, som alene placerer værdi som det, der sikrer livsfornødenheder. Med andre ord har vi gennem analysen fundet frem til, at den attitude, som Socialdemokratiet fremlægger overfor uddannelse, ikke er en passende attitude. Ud fra et buck-passing account er der ikke gode grunde, der taler for, at anvendt filosofi alene har værdi, fordi det fører til arbejde, men nærmere at anvendt filosofi har værdi, fordi det fremmer vigtige menneskelige egenskaber.

3.5 Afrunding og vurdering af værdianalyse

Vi har gennem kapitel 3 fremlagt forskellige påstande, der beskriver grunde til at have positive attituder til anvendt filosofi. Den første påstand, vi undersøgte, var, hvorvidt anvendt filosofi har værdi på baggrund af sine intrinsiske egenskaber, hvilket vi undersøgte ud fra teleologien og herunder også Moores isolationstest. Her udledte vi, at anvendt filosofi-uddannelsen ikke bestod isolationstesten, da vi fandt ud af, at den har behov for yderliggende relationer for at kunne siges at have værdi. Vi udleder herefter, at anvendt filosofi har intrinsisk værdi i kraft af den viden, som den studerende opnår. Det er med til at fremme tilstande af lykke og nydelse, som den studerende får på baggrund af lyst til at opnå den viden, som anvendt filosofi-uddannelsen producerer og giver den studerende. Ud fra fitting attitude-teorien, herunder Korsgaards definition af intrinsisk værdi, udleder vi ligeledes, at anvendt filosofi som uddannelse ikke har intrinsisk værdi. Det er på grund af, at anvendt filosofi er afhængig af yderliggende faktorer – hvilket gør anvendt filosofis værdi betinget og er dermed ikke-intrinsisk ud fra et fitting attitude perspektiv. Vi afslutter afsnit 3.1 med at udlede fra Deweys teori, at anvendt filosofi som formel uddannelse kan siges at være et mål i sig selv – hvilket tilskriver den endegyldig værdi. Derudover påpeger Dewey, at uddannelse også kan forstås i en uformel form, som bidrager til menneskelig vækst, hvilket også her er et mål i sig selv.

Den anden påstand vi undersøgte, var, hvorvidt anvendt filosofi (som felt) har værdi, når det arbejder sammen med andre fagfelter og derigennem assisterer og bidrager. Vi udleder, at det er en plausibel påstand at tilskrive anvendt filosofi værdi på baggrund af sit bidrag til andre fagfelter. Det giver anvendt filosofi-feltet ekstrinsisk værdi, fordi værdi-kilden er placeret eksternt, idet den er placeret udenfor anvendt filosofi-feltet. Hertil vil vi betone, at den ikke er instrumentel af den grund, men er en konstitutiv del af en intrinsisk værdifuld relation. Selve relationen mellem anvendt filosofi og andre fagfelter kan siges at have intrinsisk værdi, som består af fagfelt og anvendt filosofi, som

begge dele har ekstrinsisk værdi på grund af sine yderliggende relationer. Det gør anvendt filosofi betinget af, om det lykkes i sin formidling til den sociale praksis. Med andre ord bør anvendt filosofi være tilgængelig for de lægmænd, som den sociale praksis repræsenteres af. Det er en nødvendighed for, at anvendt filosofi bliver noget, som andre ikke-filosoffer forstår og dermed kan værdsætte.

Den tredje påstand vi undersøgte, omhandlede hvorvidt anvendt filosofi har værdi, når andre ikke-filosoffer bedriver filosofi som aktivitet. Vi undersøgte i den forbindelse, om anvendt filosofi alene bidrager med viden, eller om det også kan siges at bidrage med visdom. Visdommen kan opstå udenfor den akademiske sfære, altså i den sfære som Dewey kalder uformel uddannelse. Her er det ikke en nødvendighed, at man er fagfilosof, men at man som lægmand kan bedrive filosofi uden at kende til koncepterne, historien, metoden med mere indenfor det filosofiske felt. Det handler om at filosofere – som aktivitet – snarere end det handler om at forstå tung filosofisk litteratur. Vi udleder hermed, at det er en plausibel påstand, som skaber gode grunde til, at man som ikke-filosof har positive attituder til filosofi.

Vi afslutter vores analyse med at inddrage den instrumentelle værdi af anvendt filosofi – herunder dens instrumentelle egenskaber. Vi opstiller her en fjerde påstand, som er funderet ud fra Socialdemokratiets uddannelsesreform, som indikerer, at uddannelse har værdi, når det fører til arbejde. I den forbindelse inddrager vi Arendts kritik af det moderne samfunds syn på værdi og bruger det til at problematisere det, som Socialdemokratiet udlægger. Herudfra udleder vi, at anvendt filosofi-uddannelsen ikke passer ind i et samfundsøkonomisk sigte, men nærmere kan siges at fremme samfundsmæssige værdier. Det gør anvendt filosofi til noget, der har instrumentelle egenskaber på baggrund af sine bidrag, men som i sidste ende værdsættes som noget endegyldigt, fordi anvendt filosofi-uddannelsen kan siges at fremme samfundsværdier, som nærmere er et mål i selv. Dermed skal uddannelsen ikke passes ind i en instrumentel forestilling om, at uddannelse skal bidrage til økonomisk vækst for at have værdi.

Vi kan udlede fra vores analyse, at anvendt filosofi som felt og uddannelse på forskellige vis kan tilskrives værdityperne intrinsisk, ekstrinsisk og endegyldig værdi. Derudover udleder vi, at anvendt filosofi – som felt og uddannelse – har instrumentelle egenskaber, hvilke er med til at fremme egenskaber hos den studerende, hvormed disse egenskaber har endegyldig værdi. Anvendt filosofi har en af følgende værdityper, hvis det perspektiv, den betragtes fra, imødekommer en af disse. Man kan herudfra udlede, at værdien af anvendt filosofi afhænger af, hvilket bidrag den giver i en given kontekst. Med andre ord er anvendt filosofi betinget af relationer og omstændigheder, og derudover de bidrag den fremmer eller kommer med. De fremlagte påstande og deres plausibilitet kan ses som nogle af de fragmenter, som anvendt filosofi i sin helhed består af. Når vi vurderer værdien af anvendt

filosofi, vurderer vi dens fragmenter som et samlet hele. Vi har tidligere fremlagt i afsnit 1.5, at anvendt filosofi er et bredt felt, hvis grænser er udviskede, hvilket gør feltet til noget, der er i konstant udvikling. Det betyder, at de påstande, vi har fremlagt, blot er nogle af de mange, der findes. Vi har dog valgt påstande ud fra, hvad der er plausibelt at tænke som værdi, og det der ser ud til at være en udbredt samfundsforståelse af værdi i forhold til uddannelser og den værdi, de skal bidrage med.

4.0 Diskussion af, hvad der legitimerer værdien af anvendt filosofi

Vi har nu analyseret værdien af uddannelsen i anvendt filosofi på Aalborg Universitet samt anvendt filosofi som felt, hvilket relaterede sig til første del af vores problemstilling. Den første del af specialet har derfor haft et relativt snævert fokus i og med, vi har forholdt os til at analysere anvendt filosofi som felt og uddannelse, og hvad de, i kraft af viden, relationer og egenskaber, kan tilskrives af værdi. Her kunne vi udlede, at den specifikke værdi af anvendt filosofi afhænger af den givne kontekst og situation, som analysen tager udgangspunkt i. Vi har nu et bredt, værdimæssigt udgangspunkt for vores problemstilling, og vi vil således i dette kapitel vende blikket “mod verden” med henblik på at diskutere, hvad der legitimerer, at anvendt filosofi er sådan en uddannelse, som de danske skatteydere betaler for. Nærmere bestemt vil vi undersøge, hvorvidt det er en legitim statslig opgave at fremme de værdier, anvendt filosofi kan siges at sættes i forbindelse med. Vi er opmærksomme på, at der findes mange værdier, som det ikke er statens opgave at blande sig i. Her kan vi tænke på kærlighed, som er en klar positiv værdi, men det er ikke et forhold, staten skal fremme. Vi vælger her at fokusere på *demokrati* og *frihed* af den grund, at de er to værdier, som borgerne i Danmark i høj grad er positive for (Kulturministeriet 2016³¹). Såfremt anvendt filosofi – her tænkt både som felt og uddannelse – er med til at fremme de to værdier, da er det meningsfuldt at mene, at anvendt filosofi som minimum har en bidragende værdi. Vi vil særligt trække på John Dewey, Martha Nussbaum og Hannah Arendt i diskussionen med det formål at give et teoretisk udgangspunkt for, hvordan vi kan argumentere for, at anvendt filosofi som felt og uddannelse udvikler evnen til at indgå i et konstruktivt demokrati. Vi bygger kapitlet op sådan, at vi i første afsnit fokuserer på den udfordring, at filosofi er noget, alle mennesker kan anvende. Dette er et forhold, vi har været omkring flere gange i specialet, og vi vil her bruge første afsnit af kapitel 4 på at udlægge udfordringen. I de to efterfølgende afsnit vil vi forsvare, hvorfor anvendt filosofi som felt og uddannelse er nødvendig *på trods af* det faktum, at alle kan filosofere som aktivitet. Vi understreger, at afsnit 4.1 derfor er en kritisk indvending mod vores

³¹ Omend demokrati ikke direkte er nævnt som en af de ti overskrifter, så fremgår demokrati flere gange under flere af punkterne.

egen problemstilling, hvorefter vi i 4.2 og 4.3 vil argumentere for, hvorfor det er nødvendigt, at nogen beskæftiger sig med filosofi. Vi vil argumentere for, hvordan anvendt filosofi er med til at understøtte et konstruktivt demokrati, og at det herved bør være en statslig opgave at støtte op om støtte en uddannelse i anvendt filosofi.

4.1. Den kritiske indvending og filosofi-uddannelsernes udfordring

I afsnit 3.1.2 fremlagde vi en påstand fra Dewey om, at filosofi sågar kan defineres som den generelle teori om uddannelse og opdragelse. Vi er interesserede i at dykke mere ned i argumentet og diskutere, hvorvidt det kan være korrekt og i så fald, hvilken betydning det har. Såfremt filosofi er noget generelt, noget alle kan bedrive eller anvende, da står vi overfor en udfordring. Tidligere i specialet har vi været omkring det forhold, at filosofi findes som aktivitet, det vil sige det *at filosofere*, og at det kan betragtes som en grundlæggende aktivitet for mennesker (Estarellas 2016: 2). Uddannelsen i anvendt filosofi vil da fremstå irrelevant og overflødig, fordi filosofien eksisterer ude i samfundet uanfægtet uddannelsens og feltets tilstedeværelse. I dette afsnit vil vi diskutere og fremlægge den udfordring, at anvendt filosofi kan være noget generelt for mennesker således, at afsnittet bliver en direkte kritisk indvending mod vores problemstilling. Dette med baggrund i, at det er en udfordring, som vi må være i stand til at tackle.

Lad os først komme nærmere omkring, hvad der ligger bag Deweys påstand. Vi tilkendegiver, at vi kort vil repetere nogle centrale pointer fra Dewey for læsevenlighedens skyld. Dewey beskriver grundlæggende filosofi ud fra de problemer, den tager op. Problemerne udspringer i menneskers sociale liv og de vanskeligheder og konflikter, der opstår heri (Dewey 2005: 335). Det kan eksempelvis være forholdet mellem individualitet og fællesskab, hvilket kan indeholde udfordringer som, hvorvidt man bør handle ud fra egne lyster eller ud fra det fælles gode. Udfordringen kan også være på et socialt plan, hvor man så at sige skal finde sin plads i samfundet – eller i hvert fald i ens nære miljø. Her er der altså tale om et identitetsperspektiv, hvor den enkelte definerer sig selv ud fra sit sociale miljø. Filosofi er et forsøg på at *begribe* den verden, vi er en del af (ibid.). Det indebærer, at vi forsøger at skabe mening i det, vi oplever og erfarer kombineret med de overbevisninger, vi i forvejen har om verden. Med andre ord er det et forhold mellem teori og praksis, som kontinuerligt er i færd med at blive forenet. Mennesker forsøger derved at skabe det bedst mulige overblik over sine erfaringer. Vi kan dertil spørge, hvordan videnskaberne passer ind her siden, at vi som samfund, særligt i verden anno 2021, i højere grad læner os op ad videnskaberne end filosofien. Om det skriver Dewey:

Det er videnskaberne, der kan afgøre, hvilke generaliseringer om verden, der er holdbare, og hvad de specifikt går ud på. Men når vi spørger om, hvilken *form* for permanent handlingsdisposition i forhold til verden, de videnskabelige afsløringer kræver af os, stiller vi et filosofisk spørgsmål (Dewey 2005: 336).

Videnskaben kan eksempelvis vise, hvordan der er fysiske, biologiske og neurologiske forskelle på mænd og kvinder, men videnskaben kan ikke fortælle os, hvordan vi bør forholde os til og handle på den viden. Med sidstnævnte tænker vi på, hvordan faktisk viden om mænd og kvinder påvirker den opfattelse, vi har af de to samt, hvordan vi herfra indretter praksis. Videnskaben kan komme med fakta, der præsenterer os for noget indhold i verden, og hvordan dette så helt præcist hænger sammen. Spørgsmålet om, hvad vi så gør herfra, er, ifølge Dewey, et filosofisk spørgsmål, der er fremadrettet: "Den er en forestilling om, hvad der er muligt, ikke en redegørelse for fuldbyrdede kendsgerninger. Derfor er filosofien som al tænkning hypotetisk" (ibid.: 337). Det vil sige, at vi gennem tænkning kan opsætte tankemodeller og tankeeksperimenter for, hvordan vi kan, eller hvordan vi bør, forholde os til given information. Tænkning bliver et udtryk for noget, der skal forsøges og således er med til at bearbejde erfaring. Værdien, skriver Dewey, består i at foreslå metoder til, hvordan vi kan håndtere og tilgå de vanskeligheder, vi støder på – og i sidste ende betyder det, at vi søger en holdning til vanskelighederne (ibid.). At vi søger en holdning indebærer, at vi gerne vil handle på vores nye erfaringer, og det kan være gennem filosofien, at vi kan finde frem til en bestemt holdning. Hvad, der er yderst centralt, er den forbindelse, der må være mellem teori og praksis. Den, der studerer filosofi, må ikke tænke dette som en intellektuel øvelse, der kun sker for og handler om filosoffer. Hvis en teori viser sig ikke at gøre nogen forskel i praksis, da er den kunstig (ibid.: 339). Vekselvirkningen mellem teori og praksis gør, at vi løbende får blik for filosofiske problemer, hvordan vi kan tilgå dem, og hvordan vi efterfølgende kan forholde os til dem. Opstår der et punkt undervejs, hvor vi må afvise en teori, så starter proceduren forfra. Som vi gennemgik i afsnit 3.1.2, så kan uddannelse tænkes som at skabe betingelser for personlig vækst således, at vi altid er i gang med at udvikle os. Hertil også at uddannelse ikke kun er den, vi finder i klasselokalet, men at den også findes "ude i samfundet" som en social dannelsesproces. Dewey skriver, at hvis vi kan acceptere uddannelse som den proces, hvor vi beslutter følelsesmæssige og intellektuelle holdninger til både vores medmennesker, så kan filosofi være en generel teori om uddannelse (Dewey 2005: 339). Med andre ord, så handler det om, hvordan vi skaber de rette vaner – moralske såvel som mentale – i overensstemmelse med de vanskeligheder, vi oplever i samfundet på det givne tidspunkt (ibid.: 342).

Hvis Deweys påstand er sand, så må det alt andet lige betyde, at alle i en eller anden forstand bliver undervist i filosofi – hvilket netop er en stor udfordring for en videregående uddannelse i

anvendt filosofi. Således er filosofi ikke blot noget, vi bliver undervist i i skolen, men vi “underviser” også hinanden i filosofi *uden* for skolen. Såfremt filosofi er en generel teori om uddannelse, så bedriver alle vel filosofi i en eller anden form. Det betyder derved også, at man ikke nødvendigvis behøver at være uddannet i filosofi for at kunne bedrive og anvende filosofi. For at udfolde dette perspektiv vil vi tage udgangspunkt i et eksempel, vi bygger op omkring ernæringsekspert og samfundsdebattør Morten Elsøe. Elsøe har en kandidat i molekylær ernæring og fødevareteknologi, og han er særlig synlig i den danske sundhedsdebat, hvor han blandt andet punkterer sundhedsmyter og har et mål om at fremme en saglig debat. Elsøe taler i et blogopslag særligt ind i *nysgerrighed*, og hvordan den er en forudsætning for evig læring og forståelse. Dette gælder både i forhold til andre mennesker, men det gælder i lige så høj grad også i forhold til ikke at “sidde fast” i bestemte verdensanskuelser og overbevisninger (Elsøe 2020):

Denne indadvendte nysgerrighed – tænkningen over egen tænkning, eller *metakognition* – er selve essensen i det, der kaldes *kritisk* eller *skeptisk tænkning*. Og det at kunne tænke skeptisk er i min optik en af de vigtigste dyder i et moderne (mis)informationssamfund. Hvorfor? Fordi vi hver dag bombarderes med påstande, og fordi skeptisk tænkning er den bevidste tankeproces, det redskab, der gør, at vi kan vurdere, hvilke påstande der er sande, og hvilke der er falske. (ibid.)

Kritisk tænkning bliver her karakteriseret som en dyd, altså en karakteregenskab, som vi kender fra Aristoteles (Aristotle 2009: 23). Dyder har vi ikke i os fra naturens hånd. Det er derimod nogle, vi må lære, hvilket også betyder, at vi lærer dyderne ved at leve efter dem (ibid.). Eksempelvis ved vi ikke, om vi har mod før, vi forsøger at gøre modige ting. Herfra kan vi afgøre, om vi er gode eller dårlige til at leve efter denne dyd. Med andre ord betyder det, at en karakteregenskab kommer fra at handle og leve efter den egenskab. Derfor er det for Aristoteles ikke ligegyldigt, hvordan vi handler, fordi vores aktiviteter er medskabende til vores karakteropbygning som mennesker. Det har således stor betydning hvilke vaner og aktiviteter, vi optager (ibid.: 24). Dyder er noget, vi søger at realisere for at leve et godt liv, og for at være så godt et menneske-eksemplar som muligt. Dette er i kraft af, at vi ikke besidder dyder fra naturen, men at det er nogle, vi må øve os på, så vi skaber gode karakteregenskaber. Såfremt kritisk tænkning er en dyd, så er det en påstand om, at kritisk tænkning gør os i stand til at menneske-godt – altså gør os gode til at være mennesker. Elsøe påpeger, at vi må bruge den bevidste tankeproces som et redskab, så vi kan skelne mellem sande og falske påstande: “At være skeptisk betyder blot, at man rationelt og objektivt vurderer, hvorvidt en påstand er underbygget godt nok til, at man vil godtage den og handle efter den. Og at man er forbeholden indtil

da” (Elsøe 2020). Han taler herved ind i, at vores rationalitet og fornuft netop er dét redskab. Elsøe påstår ikke, at vi blindt kan stole på det, vi tænker og synes, da den menneskelige hjerne er fejlbarlig:

Netop vores oplevelse af hvordan ting, de har foregået kan påvirkes enormt nemt. Så det første element i kritisk tænkning er netop at forstå, at ens hjerne, den er ikke særlig god, den er ikke automatisk et sandhedssøgende apparat, og den måde vi ser og oplever virkeligheden omkring os på er ikke som et videokamera, der filmer, men det er en fortolkningsmaskine. (Svane & Elsøe 2021: 56:49)

Netop dét, at vi i udgangspunktet fortolker verden, angiver, at vi har behov for at være kritiske over for det, vi rent faktisk har fortolket. Med andre ord, så danner vi en umiddelbar forståelse af verden ud fra vores erfaring og herfra tolket verden gennem de erfaringer. Herfra er der dog behov for at være kritisk over for egne tolkninger, da de netop er umiddelbare og personlige, hvilket blot fortæller os noget om, hvordan vi *tror*, vi forstår verden.

I og for sig er der tale om samme erfaringsproces, som Dewey taler ind i, og som vi optimalt set bør følge. Mennesket forsøger at skabe det bedst mulige overblik over sine erfaringer, men vi kan ikke blot tænke os til, hvordan vi handler på erfaringerne, vi må ud og ”teste dem”. Hvis hjernen var et sandhedssøgende apparat, så var der ikke behov for at stille spørgsmål og være kritisk for de erfaringer, vi gør os. Derimod fortolker vi kontinuerligt gennem livet, hvilket samtidig må kræve, at vi kontinuerligt er i en forståelses- og vækstproces. I forlængelse heraf kan vi vende tilbage til påstanden om, at kritisk tænkning er en dyd. Givet at vi hele livet igennem er i gang med at fortolke og forstå verden omkring os, da må dette også indebære, at vi må øve os på at anvende vores kritiske tænkning. Kritisk tænkning er her en egenskab, der fordrer den kontinuerlige vækstproces, som vi ser hos Dewey. Det vil derfor betyde, at så længe vi øver os på at udføre kritisk tænkning, da vil det i dette perspektiv gøre os til bedre mennesker.

Elsøe taler ikke blot ind i emner som kritisk tænkning og rationalitet, men han taler også ind i frihedsbegrebet, og hvordan det er et, som vi mennesker forstår forskelligt. I et podcastafsnit snakker Elsøe med sin medvært, Morten Svane, om en diskussion, han har haft med en influencer, der er skeptisk over for coronavacciner. Elsøe pointerer over for influenceren, at debatten om vacciner ikke handler om, hvorvidt man er for eller imod frihed. Tværtimod handler det om, hvordan man definerer frihed:

Begge parter var jo for frihed, men der er nogen, der mener, at man får mere frihed gennem mere test, gennem coronapas, gennem at vi gør alt, hvad vi kan for at holde

smittetrykket nede. Derigennem får vi frihed... Men det er jo ikke sådan, at man kan klandre dem fra konspirationsmiljøet... Alle er jo for frihed, men det handler om, hvordan man kan definere det. (Svane & Elsøe 2021: 27:48)

Elsøe har en væsentlig pointe i, at når vi taler om frihed, så er der forskel på, hvordan vi definerer begrebet. Frihed for den ene kan være at lade sig vaccinere mod corona med det formål at kunne vende tilbage til "normalen", altså hverdagen inden corona brød ud. Frihed for den anden kan derimod være at sætte sig imod offentlig "tvang" i den forstand, at vedkommende ikke vil vaccineres og dermed ikke vil "styres" af staten. I begge tilfælde er den enkelte *for* frihed, men der er forskel på, hvad frihed betyder for dem hver især og dermed forskel på, hvordan de handler for at opnå frihed. Ud fra vores forskellige eksempler med Elsøe ser vi tydelige spor af filosofi, der, selvom den ikke nævnes, væver sig gennem Elsøes udtalelser og måder at tænke på. Elsøe kommer igennem 1) kritisk tænkning, 2) hvordan vi erfarer og 3) frihed er ikke bare frihed.

Vi vil endda mene, at ikke blot er filosofien vævet ind i Elsøes måder at tænke på, men han *anvender* også filosofi – dog enten uden at påpege det eller uden at vide det. Det leder os tilbage til Deweys påstand om, at filosofi kan defineres som den generelle teori om uddannelse og opdragelse. Filosofien hænger i høj grad sammen med tvivlen, og samtidig stræber filosofien efter at udforme hypoteser, der kan hjælpe os gennem tvivlen (Dewey 2005: 342). Vi kan tænke det sådan, at fra vi erfarer noget vanskeligt til, at vi har løst denne vanskelighed, da ligger der flere tankeprocesser imellem. Heri udformer og efterprøver vi hypoteser om, hvordan vi kan håndtere den udfordring, vi har mødt. I sagens natur er der tale om en forsøg-fejl-metode³², hvor vi gennem handling finder den bedste løsning (ibid.: 170). Sådan responderer mennesker på alt det, de møder af erfaringer, hvilket er med til at understøtte Deweys tanke om, at vi altid er i gang med at udvikle os. Som vi gennemgik tidligere i afsnittet, så spiller videnskaberne og filosofien hver sin rolle i menneskers mål om at forstå verden omkring dem. Videnskaberne kan fortælle os, hvilke generaliseringer om verden, der er holdbare, og hvordan vi kan forstå dem. Herefter benytter vi os af filosofiske spørgsmål til at navigere i, hvordan vi kan handle på de videnskabelige afsløringer. Det betyder ikke, at filosofien kan opstille konkrete og endegyldige svar, som vi så følger: "Philosophy, though unable to tell us with certainty what is the true answer to the doubts which it raises, is able to suggest many possibilities which enlarge our thoughts and free them from the tyranny of custom" (Russell 2000: 415-416). Filosofien beriger os med muligheder – og netop ikke endegyldigheder. Filosofien er i disse betragtninger ikke det samme, som de videnskaber, Dewey henviser til, for det er ikke meningen, at filosofien skal give

³² En metode hvor man afprøver sin teori i praksis, og hvis den fejler, så starter man forfra og fortsætter således til, man har en holdbar løsning.

definitive svar på sine spørgsmål (Russell 2000: 414). Ifølge Russell sår filosofi tvivl, som den ikke nødvendigvis efterfølgende kommer med afklarende svar på. Med det mener vi, at mennesker trods alt søger at forstå verden omkring dem, men siden at filosofien kommer med muligheder og ikke definitive svar, så fremmer det en aktiv tænkning. Det er det samme, der sker i eksemplet med Elsøe og frihedsbegrebet. Der er forskellige måder, hvorpå vi kan forstå frihed – “hvad er frihed?” er et filosofisk spørgsmål med ikke kun ét svar.

Omend Elsøe ikke er blevet undervist i filosofi – hvad vi ved af – eller er uddannet i filosofi, da er han alligevel i stand til at undre sig, tænke kritisk og stille spørgsmål til den verden, han møder. Som vi gennemgik med Dewey, så kan videnskaberne kun komme med generelle konklusioner om X, men hvordan vi handler på eller håndterer X kan videnskaberne ikke fortælle os, for det er noget, der ligger ude i fremtiden. Ud fra denne tankestrøm, tager filosofien over, når vi skal beslutte vores følelsesmæssige og intellektuelle holdninger til noget. Når det er sagt, så har vi ligeledes fremlagt, at filosofien kan være en generel teori om uddannelse og opdragelse, og såfremt det er rigtigt, så eksisterer filosofien i alle uddannelser givet, at filosofi er tænkning og et forsøg på at begribe verden. Ud fra dette lyder filosofien som noget grundlæggende for alle uddannede mennesker. Det betyder ikke, at alle uddannelser har et mål om at *producere* filosofi, men fordi uddannelsessystemet lærer os at være sådan nogen, der tænker kritisk og selvstændigt, da er filosofien altid til stede. Det leder os hen på aktiviteten *at filosofere*, som vi var omkring i afsnit 3.3. Her bliver vi gennem Palma opmærksomme på, at det at filosofere går forud for den viden, vi opnår gennem en filosofisk uddannelse. Dertil gennemgik vi en pointe fra Estarellas, som skriver, at det at filosofere er en grundlæggende aktivitet for mennesket og sågar noget, alle bør udleve. Med det menes der, at filosofi skal vælges ud fra den proces, den medbringer fremfor de resultater, filosofien skaber. Perspektiverne her taler ind i, at filosofi, og herunder anvendt filosofi, ikke er forbeholdt de akademiske rammer samt de studerende og fagfolk, der beskæftiger sig med faget. Filosofi er nærmere et “allemandseje”, en menneskelig egenskab, som vi alle har adgang til og kan anvende efter ønske. Filosofien er derfor både for “amatøren” og for “den professionelle”, hvor forskellen eksisterer i, om man blot gør sig i aktiviteten eller i hele beskæftigelsen med filosofi i den akademiske sfære. Den filosofiske aktivitet ser vi blandt andet hos Elsøe, som taler ind i, at vi må stille kritiske spørgsmål til ikke blot de erfaringer, vi gør os, men også vores egen måde at tænke på. Spørgsmålet om definitionen af frihed og vigtigheden i at se, at der er forskellige måder at definere denne på, er et godt eksempel på, hvordan filosofi som aktivitet er til stede. Det er først og fremmest en konstatering af, at der rent faktisk er forskel på, hvordan vi opfatter frihed, og at den forskel kommer til udtryk i vores ytringer og handlinger. Vi udvikler os dog ikke, hverken som individ eller samfund, ved blot at hæfte os ved konstateringerne. Hvad skal vi gøre med dem? Vi er nødt til at tænke videre for rent faktisk at kunne komme frem til

erkendelser som; hvad siger de konstateringer om vores opfattelse af, hvad et godt liv er – herunder, hvordan passer den enkeltes opfattelse af frihed i dennes tanker om et godt liv? Eller det kan være erkendelser om, hvordan vores egen opfattelse af frihed spiller sammen med majoritetens opfattelse? Det er tanker og spørgsmål som disse, der opstår under den filosofiske aktivitet, og den er ikke alene forbeholdt de lærde, akademikerne og filosofferne. Det er spørgsmål og tanker, vi alle kan have. Amatørfilosofien, den filosofiske aktivitet, er en social proces og en uformel uddannelse, som danner os og uddanner os som mennesker. Såfremt det kun var mennesker, der beskæftiger sig med filosofi, der var i stand til at gennemgå sådanne tankeprocesser, da ville verden se meget anderledes ud. Vi er således enige i Deweys påstand om, at filosofi kan være en grundlæggende teori for menneskets uddannelse og dannelse ud fra det perspektiv, at filosofien hænger sammen med menneskelige egenskaber som det at kunne tænke og undre sig.

Vi har i dette afsnit fremlagt en trussel mod behovet for en formel uddannelse i anvendt filosofi, da argumenterne og perspektiver her angiver, at filosofien er "derude" uden en direkte relation til filosofiske uddannelser. Det kan herudfra umiddelbart virke til, at der ikke er noget, der legitimerer, at danske skatteydere skal betale for en uddannelse i anvendt filosofi. Såfremt alle kan filosofere uden en filosofisk uddannelse, da undergraver det behovet for uddannelsen, og kan risikere at underminere værdien af anvendt filosof som felt. Det er en udfordring, som vi må være stand til at håndtere, og det er klart, at vi ikke mener, at det forholder sig således. Vi har gennemgået kritiske indvendinger i afsnittet her med det formål at tydeliggøre, at det er en position, vi er opmærksomme på eksisterer, og at den er en stor udfordring for vores problemstilling. Vi vil nu forholde os kritisk til kritikken og forsvare, hvorfor det egentlig forholder sig sådan, at det er legitimt, at anvendt filosofi er sådan en uddannelse, som de danske skatteydere skal betale for.

4.2 Behøver vi filosofi-uddannelser?

Vi har indtil nu analyseret os frem til, at filosofien "er derude" som en aktivitet, der væver sig ind i og dermed bliver en del af den menneskelige tænkning og refleksion. Vi udledte i det tidligere, at alle kan beskæftige sig med filosofisk aktivitet i en eller anden forstand, da filosofien er grundlæggende for undren, kritisk tænkning og refleksion. Det rejser herefter et spørgsmål om, hvorvidt det er nødvendigt, at der findes filosofi-uddannelser, hvis filosofien altid er tilgængelig "derude" – selv hvis den enkelte ikke er bevidst om, at vedkommende beskæftiger sig med filosofi. Vi undrer os dertil over, om filosofien, når den bedrives uden en filosofisk uddannelse, kan siges at blive anvendt i en kompetent form. Vi vil påstå, at der er en grundlæggende forskel på, om filosofien bedrives kompetent eller ej. I dette afsnit ønsker vi at tackle udfordringen, om det er nødvendigt at have filosofi-

uddannelser, hvor vi særligt vil inddrage Arendt og Nussbaum i en argumentation om, at vi behøver filosofi-uddannelser – herunder anvendt filosofi-uddannelsen – som en del af at værne om demokratiet. Derudover vil vi i afsnittet behandle den nævnte påstand om, at det ikke er givet, at når man bedriver filosofisk aktivitet formår at gøre det således, at det kan siges at være kompetent og dermed noget, der bibringer til værdi for samfundet.

Arendts kritik af sin samtid blev udfoldet på baggrund af, at tyranniske styreformer vandt frem i forbindelse med Nazismen under 2. Verdenskrig samt det tyranniske styre, som Stalin stod i spidsen for i den daværende Sovjetunion. Disse styreformer gik i den grad imod alt det, som den græske, demokratiske bystat stod for. Det er på baggrund af en kritik af det totalitære styres fremkomst, at blandt andre Arendt vinder indpas som fagfilosof. Arendts kontekst, heraf tiden under 2. Verdenskrig samt efterkrigstiden, er i høj grad forankret i hendes filosofi, hvorigennem hun forsøger at opråbe samfundet. *Det Totalitære Samfundssystems Oprindelse* (1951) var et ud af flere værker, hvormed Arendt italesatte den grusomhed, som de totalitære samfundsstyrer bragte med sig – heraf den imperialistiske, den kommunistiske og den fascistiske totalitarisme (Stjernfelt et al. i Arendt 2005: 12). I *Det Totalitære Samfundssystems Oprindelse* diagnosticerer Arendt totalitarismen: “som en moderne udviklingstendens [...], som bragt til sin yderste konsekvens vil eliminere mennesket overhovedet” (ibid.). Diagnostikken bliver en måde at oplyse og igangsætte kritisk refleksion i håb om at forhindre, at de totalitære regimer vender tilbage. Arendts værker er primært skrevet efter 2. verdenskrig og efter, at Stalin og Mussolini dør. Man kan se hendes værker som en efterrefleksion og et opråb om, at vi ikke kan fortsætte i det tyranniske spor, vi før var underlagt – men at vi fremadrettet må værne om vores demokrati og den frihed, det bibringer. Arendt formår altså gennem sit virke som fagfilosof at belyse alternative samfundsformer gennem inddragelsen af antikkens demokratiske tanke – som vi før har været inde på. Arendt kan siges at gøre oprør mod den tyranniske tanke, som var tilstedeværende under det totalitære regime, som nazismen, stalinismen og fascismen repræsenterede. Den kontekst, som Arendts filosofi skriver ud fra, er et billede på, at når mennesker er under pres, så kan moralske grænser udviskes og medføre det, Arendt kalder *Ondskabens Banalitet* (2008). Arendt er dermed et eksempel på en fagfilosof, som opråber sin samtid og bruger filosofien til at fremlægge mangel på frihed og demokrati. Det er her bemærkelsesværdigt, at Arendt trækker på de gamle (støvede) bøger, som Estarellas betragter som noget, der fremmedgør filosofien fra ‘almindelige’, ikke-fagfilosofiske personer. Arendt bruger i høj grad den fjerne fortid – heraf den demokratiske, antikke tankegang – til at sætte et kritisk spejl op for nutiden. Hermed bliver det klart, at Arendts kritik af det moderne samfund er knyttet til det, vi gør under den formelle uddannelse i (anvendt) filosofi. Det Arendt udleder gennem sine værker, er ikke noget alle mennesker kan udlede, men kræver evner og talenter. Arendt formår at orientere sig i tidligere filosofers arbejde og anvende

den på nyere tids problematikker. Dog er det bestemt ikke givet, at alle kan orientere sig i antikkens filosofiske tekster, hvilket Estarellas understreger i sin påstand om, at filosofi bør være mindre forankret i gamle tekster. Arendts værker bliver en indvending imod Estarellas påstand, da hun repræsenterer en fagfilosof, som bidrager med kompetente filosofiske tekster, der er baseret på akademisk-filosofisk stof, til at sige noget om samtiden og derigennem bidrage til en udbredt demokratisk tankegang.

Den demokratiske tankegang viser sig hos Arendt, når hun understreger vigtigheden af, at mennesker ikke må blive betragtet og behandlet som en masse, da det for hende kan medføre udryddelse: "af selve det menneskelige ved menneskeheden" (Arendt 2005: 69). Det er i den forbindelse, at hun anvender begrebet *konformisme*. Arendt repræsenterer en filosofi, som i den grad længes efter et samfund, som modsat af konformisme fordrer pluralitet og dermed betragter menneskets værdi ud fra en bredere ramme end blot den, som *labour* repræsenterer. Gennem Arendts værker og hendes rolle som filosof, formår hun at minde os alle om det, vi *bør* have på sinde – som vi i starten af specialet var inde på med henvisning til Lippert-Rasmussen (se afsnit 1.2). Arendt bliver født ind i et samfund på vej mod totalitarisme og er vidne til det gennem sit voksenliv, hvilket gør hende bevidst om, hvilke grusomheder det kan føre med sig. På baggrund af de grusomheder, der er dokumenteret gennem 2. Verdenskrig og dens senfølger, kan vi derudfra udlede, at der i den grad er behov for, at nogen opråber samfundet, således at den demokratiske tankegang kan få mere indflydelse. Det at filosofien lærer den enkelte at tænke kritisk og undre sig – for dermed at 'vågne' fra det, vi tidligere kaldte den dogmatiske slummer – er med til at nedbryde den tyranniske tanke, fordi dens rammer indskrænker pluralitet og dermed den politiske frihed. Arendt formår gennem filosofisk aktivitet at stille spørgsmålstegn til det 'massesamfund', hun bevidnede, som bestod af tyranni og vold. Den filosofiske aktivitet, som Arendt gjorde, var baseret på en identifikation af, at al menneskelig aktivitet alene skulle ske ud fra en nødvendighed, hvilket førte til, at mennesker blev behandlet som ensartet masse, der skulle styres frem for at lyttes til. Den ensartethed som *labour* bibringer, truer menneskers pluralitet og dermed den politiske sfære, som i sidste ende handler om demokrati. Arendts diagnostik af det totalitære regime kan bidrage til at forhindre det totalitære regime at komme igen, med hvilken hun samtidig fremhæver den demokratiske tankegang. På baggrund af den berømmelse og offentlig opmærksomhed Arendt fik grundet sine værker, kan man udlede, at Arendt i kraft af sine filosofiske aktiviteter formår at pege på det, der er grueligt galt i de samfund, som er styret ud fra en tyrannisk tankegang. Man kan med andre ord sige, at Arendt bidrager til fremmelse af demokrati, når hun gennem sine værker peger på, at den *ikke* er til stede.

Filosoffens rolle i samfundet kan tænkes at være jordemoderen, bremsen eller rokken, som vi før har nævnt i forbindelse med Sokrates' måde at bedrive filosofisk aktivitet i afsnit 3.3.1. Det er tre

egenskaber, som formår at skabe bevågenhed overfor de politiske tiltag, som former samfundets rammer. Derudover sættes der fokus på det, der ikke bør ske samt det, der bør fremmes. Gennem de nævnte egenskaber bidrager filosofen til en kontinuerlig vurdering af normen – heraf det vi *bør gøre*. Ved at orientere sig i tidligere fagfilosoffers arbejde, vil vi blive bevidst om de grundproblemer, der har fundet sted gennem historien og dermed undgå at begå samme fejl. Formel uddannelse i anvendt filosofi fremmer de demokratiske kræfter, som eksempelvis er, at menneskers forskellighed kommer til udtryk i deres valgte uddannelse og erhverv. Ifølge Nussbaum har uddannelser et ansvar og et særligt formål om at skabe frie borgere. Hun argumenterer for, at uddannelse bør tænkes liberalt, fordi det forpligter sig til at aktivere de studerendes bevidsthed³³ samt, at det sigter mod at etablere et samfund, hvor vi kan være fælles om at løse problemer (Nussbaum 1997: 19). I idéen om at uddannelse er liberal, trækker hun på romerske Senecas fortolkning af, at uddannelse er *liberalis* – fitted for freedom – når hun skriver: “An education is truly “fitted for freedom” only if it is such as to *produce* free citizens, citizens who are not free not because of wealth or birth, but because they can call their minds their own” (ibid.: 293). Altså er en formel uddannelse i anvendt filosofi kun “fitted for freedom”, hvis den formår at producere frie borgere, og at disse borgere er frie i kraft af egen bevidsthed. Det indebærer, at de kan tænke for sig selv og dermed er selvbestemmende over dem selv. Frihed er på den måde at eje sin egen bevidsthed, ifølge Nussbaum, og at det er gennem uddannelse, at vi får aktiveret denne selvstændighed. Tidligere var vi omkring, at uddannelse for Dewey ikke kun er den formelle uddannelse, som vi modtager gennem institutioner. Nussbaum vil i nogen grad også tillægge sig denne opfattelse, da det at tage en højere uddannelse også har et formål om at kultivere mennesker. Med det menes at uddannelse hjælper os til at forstå den komplekse verden, vi er en del af og herigennem få forståelse for andre mennesker (ibid.: 294). Dette særligt med blik for, at verden har åbnet sig op i sådan en grad, at vi nu har behov for at kende til og forstå verdens mange kulturer. Det er ikke længere blot relevant at kende til og forstå sin familie, sin by, eller sit land. Det er relevant at kende til og forstå *verden*, hvilket betyder, at vi i dag i højere grad er verdensborgere (ibid.). Uddannelse skal derfor rumme den opgave at klargøre unge borgere til den verden, de møder:

We must therefore construct a liberal education that is not only Socratic, emphasizing critical thought and respectful argument, but also pluralistic, imparting an understanding of the histories and contributions of groups with whom we interact, both within our nation and in the increasingly international sphere of business and politics. (ibid: 295)

³³ Eng.: mind.

Den liberale uddannelse må derfor både være sokratisk men også inddragende på den måde, at vi får en forståelse for menneskers historie og deres bidrag til vores fælles verden. I kraft af at verden “er blevet større”³⁴, da står uformelle uddannelser over for flere indtryk, som her også påvirkes af forskellige kulturer, religioner og traditioner. Det er et argument for, at der er behov for filosofiuddannelser, således at vi har nogle i samfundet, der kan undre sig og samtidig have en ballast af viden, der giver indsigt i menneskets historie og de grundproblemer, vi som mennesker har stået overfor. I forrige afsnit brugte vi Morten Elsøe som eksempel på, hvordan aktiviteten *at filosofere* er til stede hos mennesker, der ikke har en filosofisk baggrund og uddannelse. Det talte ind i, at anvendt filosofi kan fungere på amatør-niveau såvel som, at den fungerer på et professionelt niveau. Udfordringen var her, at hvis filosofi er noget, alle kan anvende, da virker det irrelevant, at der er nogen, der uddanner sig i og beskæftiger sig med anvendt filosofi. Men som vi netop tydeliggør her, er der forskel på *amatøren* og *den professionelle*. Med det mener vi helt konkret, at der er forskel på, hvorvidt den enkelte kan filosofere kompetent. Den helt store forskel må – måske ikke overraskende – ligge i, at vi på uddannelsen i anvendt filosofi erhverver os viden, færdigheder og kompetencer som bygger på filosofiske arbejdsmetoder, litteratur og historie. Det betyder, at vi ud fra fagtraditionelle rødder lærer, hvordan anvendt filosofi kan bidrage til løsninger i konkrete praksisfelter (Studieordning (a) 2020). Den viden vi opnår her er unik på den måde, at den forbinder filosofiske traditioner med formålet om, at det kan bruges ude i “virkeligheden” – altså vi ikke blot lærer det for videns skyld, men bliver præsenteret for et muligt, større formål. Det kan lyde instrumentelt, men vi sætter mere eller mindre altid vores opnåede viden i spil i vores liv.

Man kan hertil spørge, om alle ikke kan opnå samme mængde og type viden uden at studere anvendt filosofi på Aalborg Universitet? Det er korrekt, at den filosofiske viden og historie er tilgængelig for alle – på biblioteker eller på internettet. Der er dog et andet forhold, der spiller ind, og det er de forskellige evner og talenter, vi hver især besidder. Vi kan sammenligne det med matematik. De fleste af os bruger matematik på et basalt og grundlæggende niveau, men det er ikke alle, der har evnerne eller talentet til at læse matematik på universitetsniveau, altså et mere professionelt niveau. Der er brug for, at dem, der har evnerne for matematik, beskæftiger sig med faget, da de har talentet til at bruge matematikken på et højere niveau end de andre af os. Det samme gælder for anvendt filosofi. Alle kan anvende filosofi på et grundlæggende amatørniveau, men det er ikke alle, der har evnerne til at læse filosofi på et universitetsniveau og derved filosofere på et kompetent niveau. Det taler samtidig ind i et kerneelement i opretholdelsen af et velfungerende demokrati – navnlig, at borgerne har forskellige interesser og evner, og at disse skal anerkendes af samfundet. Den professionelle anvendte filosof bidrager med sit, mens den professionelle matematiker bidrager med

³⁴ Ment på den måde, at kommunikation, handel og økonomi i dag i høj grad er globaliseret.

noget helt andet, og netop fordi de to fagligheder kan noget meget forskelligt, da er det centralt, at vi anerkender begges "produkt". Dewey trækker på Platon, når han skriver: "et samfund er stabilt organiseret, når ethvert individ gør det, det fra naturens hånd bedst evner, på en sådan måde, at det er nyttigt for andre (eller bidrager til den helhed, individet tilhører)" (Dewey 2005: 105).

I afsnit 3.3.1 fremlagde vi en pointe fra Arendt om, at tænkningen kan sammenlignes med vinden – de er begge usynlige, men de har tilstedeværende kræfter. Uddannelsen i anvendt filosofi og de studerende, der går der eller har gået der, kan ikke nødvendigvis vise et lige så tydeligt produkt som matematikken, men anvendt filosofi har en bidragende værdi til et konstruktivt demokrati. Vi vil derfor påstå, at Elsøe – omend han trækker på noget grundlæggende filosofisk – bevæger sig på et overfladisk niveau, hvor vi kan forestille os, at han ville gå et spadestik eller to dybere såfremt, han havde læst anvendt filosofi. Med overfladisk refererer vi til, at Elsøe blot synes at konstatere, at der er forskel på, hvordan vi kan definere frihed uden yderligere refleksion. Hvis Elsøe havde læst anvendt filosofi er det muligt at forestille sig, at følgende tanker ville springe frem: 1) Det er muligt, at Elsøe og influenceren taler forbi hinanden og derfor opbygger en diskussion på et misforstået grundlag. 2) Det er muligt, at en af dem tager fejl, og at vedkommende på den baggrund opbygger sine argumenter på et forkert grundlag. 3) Det vil være plausibelt at påstå, at vi har mere grund til at bekymre os om en form for frihed end en anden form. I sådan en diskussion kan man da gå ind i hvilke elementer og konsekvenser, det enkelte frihedsbegreb har og herfra kan vi diskutere, hvorfor vi så bør fremme eller bevare den form for frihed. Filosofisk argumentation er en af de færdigheder, som studerende på anvendt filosofi bliver undervist i at forstå og navigere i. Derudover giver filosofisk historie og litteratur den anvendte filosof indsigter i forskellige måder at tilgå et emne. Med andre ord giver det viden om og kompetencer i, hvordan vi i et demokratisk samfund kan diskutere et emne på en konstruktiv måde og ikke blot ud fra "synsninger". En anvendt filosof er blandt andet bekendt med John Stuart Mill og værket *On Liberty*, hvor han taler ind i, at vi kun bliver klogere af at lade standpunkter møde andre standpunkter, hvilket sker i en åben og fri dialog (Mill 2011: 992). Han pointerer, at mennesker foretrækker at blive i deres vante tankegange, som de efterhånden overbeviser sig selv om er eviggyldige sandheder (ibid.: 1001-1002). Det gavner kun et konstruktivt demokrati, hvis borgernes forskelligheder bliver italesat og diskuteret. Ellers er der risiko for ensidighed og konformitet. Uddannelsen i anvendt filosofi klæder de studerende på til at gå ud i samfundet og stille sig spørgende og kritiske over for netop de ting, som borgerne opfatter som evige endegyldigheder. Vores demokratiske bidrag bliver her at undgå, at samfundet lader sig lulle ind i en dogmatisk "sandhed", hvortil anvendt filosofi understøtter den åbne dialog gennem kritiske spørgsmål og argumenter.

Vi kan herudfra udlede, at der er brug for fagfilosoffer i verden, da deres rolle er at gøre opmærksom på og indvende imod samfundsformer, organisationsformer eller andre relationelle

forhold, som kan siges at være mere ødelæggende end gavnlige. Det er en af grundene til at blandt andre Arendt i særdeleshed vandt indpas som fagfilosof. Derudover blev filosofien under Det Gamle Grækenland af nogen værdsat og af andre hadet – men om ikke andet havde filosofien indflydelse på baggrund af sine evner til at stille spørgsmålstejn. De græske filosofers indflydelse er noget, der kan spores frem til den dag i dag, eftersom vi stadigvæk refererer til dem særligt i litteratur- og uddannelsesmæssige sammenhænge. Selvom filosofien ud fra vores argumentation kan siges at bidrage med vigtighed til samfundet og i mere eller mindre grad har gjort det de sidste par tusinde år, kan vi udlede, at den nyuddannede fagfilosof ikke værdsættes på samme niveau, som andre erhvervsfokuserede uddannelser. I en sammenfatning af en rapport fra Uddannelses- og Forskningsministeriet vurderes det, at en humanistisk kandidatuddannelse giver et mindre økonomisk afkast end studerende med en samfundsvidenskabelig uddannelse og faglærte: “De humanistiske uddannelser giver i gennemsnit et samfundsøkonomisk afkast på ca. 2 mio. kr., når der sammenlignes med ufaglærte og på ca. -1 mio. kr., når der sammenlignes med faglærte” (Uddannelses- og Forskningsministeriet 2018: 20). I sammenfatningen anbefales det, at universiteterne fremover skal regulere pladserne på uddannelserne, således at de matcher den efterspørgsel, som arbejdsmarkedet udsender (Uddannelses- og Forskningsministeriet 2018: 22-23). I og med at Uddannelses- og Forskningsministeriet udleder, at uddannelser skal reguleres efter, hvorvidt der er efterspørgsel fra arbejdsmarkedet bliver uddannelse et spørgsmål om økonomi – som vi før har været inde på. Ud fra tallene om humanistiske uddannelsers økonomiske afkast, vil det fremtidigt blive sådan, at pladserne på humanistiske uddannelser mindskes. Denne tendens til at fokusere mest af alt på de erhvervsfokuserede studier, er ifølge Nussbaum med til at ‘sælge’ vores demokrati:

Many institutions that call themselves liberal art colleges have turned increasingly to vocational studies, curtailing humanities requirements and cutting back on humanities faculty – in effect given up on the idea of extending the benefits of a liberal education to their varied students. In a time of economic anxiety, such proposals often win support. But they sell our democracy short, preventing it from becoming as inclusive and as reflective as it ought to be (Nussbaum 1997: 297).

I citatet taler Nussbaum ind i problematikken bag fokuset på økonomi og dens indflydelse på mindskelsen af det humanistiske fakultet, og dermed fremme de erhvervsfokuserede uddannelser. Det vil i sidste ende påvirke vores demokrati og gøre det mindre inkluderende og reflekterende, når uddannelser indenfor det humanistiske fakultet bliver mindsket. For som Nussbaum skriver, er mennesker, der udelukkende er blevet uddannet ud fra et erhvervsfokuseret sigte, langt fattigere

personligt og politisk: "People who have never learned to use reason and imagination to enter a broader world of cultures, groups and ideas are impoverished personally and politically, however successful their vocational preparation" (Nussbaum 1997: 297). For Nussbaum handler det dermed ikke alene om, at formel uddannelse er middel til at sikre økonomisk vækst, men nærmere hvilken samfundsborger, der kommer ud på anden side af uddannelsen. Samfundsborgeren sætter sit præg på demokratiet, og hvis alle samfundsborger bliver nogle, der udelukkende fokuserer på økonomi på baggrund af en erhvervsmæssig uddannelse, da vil en ensformighed opstå. Dertil kan vi igen inddrage Arendts bekymring for massesamfundet og den konformisme der ligger i det. At begå sig i verden i privat eller professionelle sammenhænge kræver, ifølge Nussbaum, læren om racemæssige, etniske og religiøse forskelle, lige såvel som det kræver, at man har viden om historien generelt og mere specifikt om menneskets seksualitet herunder køn (ibid.: 298-299). Det kræver det, fordi vi lever i en verden af pluralitet og indbyrdes afhængighed (ibid.). Det vigtigste for bevarelse af demokratiet og den pluralitet, som demokratiet bør fordre, er en forståelse for diversiteten mennesker imellem: "It would be catastrophic to become a nation of technically competent people who have lost the ability to think critically, to examine themselves, and to respect the humanity and diversity of others" (ibid.: 300). Hvis de humanistiske uddannelser bliver degraderet, vil verden blive fattigere, når det kommer til de menneskelige relationer og bevarelsen af et konstruktivt, demokratisk samfund.

Nussbaum taler ind i, at filosofien er "derude", og at den opstår dér, hvor mennesker befinder sig. Hun skriver, at: "Philosophical questioning arises wherever people are. These students are discovering that philosophy is not an abstract, remote discipline, but one that is woven, as Socrates' arguments were woven, into the fabric of their daily lives" (ibid.: 17). Med "these students" henviser Nussbaum til tidligere gennemgåede eksempler fra college-studerende, der både blev overraskede over, at filosofi ikke kun var for de mest lærde samt; at det var noget, de selv kunne begå sig i. Dertil bliver de i en fælles øvelse bekendt med hvor mange fejlslutninger, der er at finde i en given avis (ibid.). Nussbaum påpeger, at filosofi ganske vist engang var en fjern og abstrakt disciplin, men nutiden tegner et helt andet billede af filosofien. Filosofi bliver i mindre grad undervist isoleret, derimod lærer de studerende: "to dissect the arguments they find in newspapers, to argue about current controversies in medicine and law and sports, to think critically about the foundations of their political and even religious views" (ibid.: 18). De studerende lærer derfor ikke blot *om* filosofien og dens historie, men de lærer derimod at *anvende* den i deres daglige liv. De lærer at se, at filosofien allerede eksisterer blandt dem og er "klar til brug". På den vis bliver der her undervist i anvendt filosofi – eller om ikke andet bliver den lært mellem linjerne. Nussbaum taler altså ind "opdagelsen" af filosofiens egenskaber, tilgængelighed og anvendelighed. Hendes grundlæggende pointe med *Cultivating Humanity* er, at det

er gennem den formelle uddannelse, at vi skaber de rette normer for vores borgerskab. I værket afslutning skriver hun:

It is therefore very urgent right now to support curricular efforts aimed at producing citizens who can take charge of their own reasoning, who can see the different and foreign not as a threat to be resisted, but as an invitation to explore and understand, expanding their own minds and their capacity for citizenship (Nussbaum 1997: 301).

De elementer, som Nussbaum beskriver her, taler tydeligt ind i de egenskaber, som anvendt filosofi besidder og gør den studerende i stand til. En formel uddannelse i anvendt filosofi bør være af værdi for staten, og det danske samfund generelt, fordi de studerende uddannes i at ræsonnere, se fordele i forskellighed samt styrke vores evner til at tænke selvstændigt og indgå i et borgerskab – som det demokratiske samfund i høj grad er.

I 1849 blev den danske grundlov indført, og den blev det første formelle skridt væk fra enevælde og mod folkestyre. De efterfølgende 100 år tog demokratiet langsomt form, og efter 2. verdenskrig kom der et stort fokus på demokratidebatten. Demokratiet blev set som den eneste vej frem, og som det eneste alternativ til nazismen og fascismen (Bejder & Kristensen 2014). Begge ismer repræsenterer en form for totalitært styre, hvor magten er hos få personer eller en enkelt person fremfor hos folket. Samfundets indretning og udvikling er i sådanne tilfælde begrænset til, hvad den ene eller de få ønsker det, hvorved der dannes en særlig ensformighed. I sådanne tilfælde kan vi forestille os, at den enkeltes mulighed for at udvikle evner for refleksion og kritisk tænkning hæmmes, da det kræves, at vedkommende følger den totalitære retning. Vi kan naturligvis tænke, at lige meget hvor i verden, vi bor, da kræves det, at vi følger et minimum sæt af regler og således også følger en vis form for retning. Pointen her er dog, at siden et totalitært styre styres af de få fremfor de mange, da er der lav sandsynlighed for, at borgeren opfordres til at tænke uden for de egentlige rammer. Nussbaum skriver, at filosofien er sådan en ting, der netop kræver, at mennesker opfordres til at tænke for dem selv: "Philosophy breaks out wherever people are encouraged to think for themselves, questioning in a Socratic way" (Nussbaum 1997: 17). Filosofien må på den måde være forbundet med en af menneskets måder at tænke på, og den kommer særligt, eller måske mest tydeligt, til udtryk, når borgerne opfordres til at tænke selvstændigt og stille spørgsmål. Hvis borgere direkte opfordres til at tænke selvstændigt og guides hen mod, hvor den proces kan finde sted, så taler vi om et samfund, hvor demokrati prioriteres. Den demokratiske idé bygger på anerkendelse af, at mennesker har forskellige interesser, og at dette skal komme til udtryk i og respekteres gennem den sociale styring

(Dewey 2005: 104). Selv i et velfungerende demokratisk samfund som det danske, er der eksempler på, at staten kan vælge eller glemme, at prioritere demokratiske kræfter.

For nylig skiftede politiker Jens Rohde fra partiet 'De Radikale' til 'Kristendemokraterne'. I forbindelse med skift af parti var Rohde ude og meddele, at han ikke er for fri abort, men at han og Kristendemokraterne går ind for at nedbringe antallet af aborter ved at tilbyde kvinder rådgivning og samtaler med en psykolog (Berlingske 2021). Ud fra denne udmelding meldte to forskellige reaktioner sig. Den første kom fra tidligere politiker Søren Pind, der skrev: "Hvordan var det nu, Clinton sagde: Ingen af os er for abort. Men nogle af os er for kvindens ret til selv at bestemme. Det er helt fint, at Jens Rohde levendegør den danske abortdebat uden at ville vende tilbage til strikkepinde og baggårde" (Pind citeret i Berlingske 2021). Den anden reaktion kom fra statsminister Mette Frederiksen: "Nogle siger, at det er nødvendigt med nuancer i spørgsmålet om abort. Jeg er ikke enig... Enten er vi for. Eller også er vi imod. Der er ikke en mellemvej" (Frederiksen citeret i Berlingske 2021). Både Rohde og Pind lægger op til, at abortdebatten ikke er et forbudt emne, og at vi altid kan diskutere nye eller andre måder at håndtere et tema. Omvendt gør Frederiksen det tydeligt, at der her er et emne, som ikke bør diskuteres. Faktisk mener hun, at det er en enten-eller sag, hvor der ikke er behov for nuancer. Udfordringen er dog, at det netop taler imod demokratiets ideal om at anerkende forskellige interesser, som skal respekteres helt op til øverste samfunds niveau – heraf den danske regering og statsminister. Som Nussbaum pointerede, så prioriteres demokratiet, når borgerne opfordres til at tænke selvstændigt, hvorved der må være plads til at være uenig med eller kritisk for andre menneskers meninger. Udmeldingen fra Frederiksen synes netop at tale imod dette, da hendes kommentar kan forstås som, at der er nogle ting, vi ikke må snakke om eller diskutere. Frederiksen bliver her et eksempel på et statsoverhoved, der synes nedlægge veto over abortdebatten som et emne, vi ikke må diskutere i det danske samfund. Det giver os anledning til at tydeliggøre, at demokratiet og dets indhold ikke kommer af sig selv, men at det er noget, vi som samfund må prioritere. Eller som John Stuart Mill skriver i *On Liberty*: "If there are any persons who contest a received opinion or who will do so if law or opinion will let them, let us thank them for it, open our minds to listen to them, and rejoice that there is some one to do for us what we otherwise ought" (Mill 2011: 1002). Borgernes forskellighed er netop det, der er i centrum for et velfungerende demokrati, hvilket også indebærer menneskers forskellige synspunkter og meninger. Disse skal rummes og håndteres af samfundet, og jo flere borgere samfundet har, som kan råbe op og pege mod dette forhold, desto bedre. Som vi har gennemgået, så er Arendt eksempel på sådan en borger, som samfundet burde takke for at råbe øvrige borgere op omkring nogle problematiske forhold i samfundet. Abort-eksemplet viser ganske vist, at ikke-filosoffer er med til at påpege vigtigheden i en debats nuancer, men en uddannelse i anvendt filosofi er med til at understøtte, at samfundet altid har

borgere, som kan problematisere en unuanceret diskurs. Hertil kan vi trække på Arendts idealer om et samfund, der værner kraftigt om den politiske sfære, i hvilken mennesker altid kan handle ud fra sin individuelle pluralitet, som ifølge Arendt er et grundvilkår for den politiske sfære. Eksemplet med Frederiksen går imod denne demokratiske tanke, når hun afgør sagen uden at lægge op til, at vi hver især har et unikt grundlag for at tilføre debatten andre perspektiver. I den politiske sfære skal der være plads til at, vi gennem ord og overtalelse finder den bedst mulige løsning – hvilket ikke er det, som Frederiksen lægger op til i sine udtalelser. Frederiksen indtager nærmere en position, som kan siges at ville styre menneskets holdninger til og handlinger af debatten om abort. Frederiksen udviser en autoritet, som kan sammenlignes med det, som ifølge Arendt, kun hører til i den private sfære, hvor familieoverhovedet alene træffer beslutninger, som kan sikre familiens overlevelse. I en debat om abort findes der utallige nuancer og perspektiver, som vi hver især har på baggrund af vores individualitet, hvilke må frem i lyset, hvis demokratiet skal eksistere. I sidste ende er det borgernes pluralitet, som skal sikre et stærkt demokrati. Dog vil vi understrege, at borgernes indflydelse på demokratiet, vil stå stærkest, når borgeren har en vis ballast at træffe beslutninger ud fra.

Demokratiet er sådan et system, der er bygget op således, at dem, der har regeringsmagten i samfundet, er valgt af borgerne – altså, at det i sidste ende er borgerne, der har magten. I den ansvarspålæggelse hos borgerne ligger dermed også en fornødenhed om, at borgerne er uddannede. Vi kan udfordre denne tanke ved at spørge, hvorfor det forholder sig således. Nussbaum kommer omkring dette forhold ved at påpege, at sokratiske argumenter og fornuft er centrale elementer i et velfungerende demokrati (Nussbaum 1997: 19). Blandt samfundets mange individer florerer der mange meninger og ”synsninger”, og hvis disse ikke bliver mødt af kritisk tænkning eller spørgsmål, da har det konsekvenser for vores måde at kommunikere med hinanden: “It is not good for democracy when people vote on the basis of sentiments they have absorbed from talk-radio and have never questioned. This failure to think critically produces a democracy in which people talk at one another but never have a genuine dialogue” (ibid.). I sådanne tilfælde vil det være svært at skelne gode argumenter fra dårlige argumenter, og det er sandsynligt at forestille sig, at fordomme her kan blive lige så legitime som fornuft. Uddannelse er derfor en nødvendighed for det gode demokrati således, at dialogen mellem borgerne opretholdes og udvikles frem for at blive bremset. Derudover er der det forhold, at mennesker er forskellige og lever uensartede liv, hvormed der er behov for, at folkestyret kan være for *hele* folket, altså ramme så bredt som muligt for at nå målet om at repræsentere alle³⁵ (Dewey 2005: 104-105). Demokratiets behov for kritisk tænkende borgere er også noget, Elsøe kommer omkring med fokus på, at det ikke er noget, vi bare kan og er gode til på forhånd – men at vi derimod må øve os på at blive netop det: “Vores demokrati virker kun, hvis vi er oplyste og i stand til

³⁵ Omend det er utopisk at forestille sig, så er det alligevel intentionen med et repræsentativt folkestyre.

at ignorere vores intuition til fordel for rationel tænkning. Skeptisk tænkning er ikke altid noget, der falder os naturligt. Det er til gengæld noget, alle kan lære” (Elsøe 2020). Vi vil dog indvende hertil om, at intuition ikke nødvendigvis er skidt i sig selv og derfor skal ignoreres. Gary Klein skriver herom, at intuition afhænger af, hvordan vi bruger vores erfaring til at afkode nøgle-mønstre i en given situation (Klein 1998: 31). En rutineret brandmand har eksempelvis en intuition om, hvordan en brand kan udvikle sig og handler derved på denne ret umiddelbart. Intuition er også en form for erfaring, som vi til tider drager stor nytte af. Det betyder ikke, at intuitionen er ufejlbarlig, og vores erfaringer vil nogle gange mislede os i en ny situation (ibid.: 34). Det er muligt, at Elsøe ikke er uenig i pointen om, at vi har en intuition, eller en erfaring, som vi ofte trækker på. Elsøes pointe indikerer nok nærmere vigtigheden i at kunne stille sig kritisk over for egne overbevisninger og erfaringer – også selvom disse er på baggrund af stor erfaring med en sag eller et givent felt. Vores pointe er blot at klarlægge, at intuition ikke kun er noget negativt, hvormed den rationelle og kritiske tænkning ej heller kan siges at være noget godt, når denne står alene. Når det er sagt, kan vi vende tilbage til pointen om, at demokrati kræver, at vi er oplyste og er i stand til at tænke kritisk.

Vi har været omkring, at selvom filosofien kan tænkes som den bærende teori i uddannelse, så er virkeligheden ikke nødvendigvis den, at alle uddannede mennesker evner at tænke kritisk og filosofisk på en kompetent måde. I forrige afsnit brugte vi Arendt til at påpege, at der er behov for, at nogle fra tid til anden råber samfundet op og vækker det fra sin dvale. Hvis samfundet stagnerer, og af den grund er hæmmet i at udvikle sig, da kan filosofferne være eksempler på nogle, der råber samfundet op. Russell gør os opmærksomme på, at filosofien ikke nødvendigvis giver os svar på de spørgsmål, som den selv er med til at rejse. Derimod er spørgsmålene selve grund til, at nogen overhovedet bør beskæftige sig med filosofi: “Philosophy is to be studied... for the sake of the questions themselves; because these questions enlarge our conception of what is possible, enrich our intellectual imagination and diminish the dogmatic assurance which closes the mind against speculation” (Russell 2000: 416). Vores indre verden kan ikke forblive den eneste verden hele livet. Før eller siden vil den ydre verden påvirke os, og da må vi lære at forholde os til den og løbende sætte den i relation til vores private verden. Filosofiske spørgsmål vil i denne forbindelse udvide vores forståelse af verden omkring os og bidrage til at mindske dogmatiske overbevisninger, der umiddelbart kan opleves som sikre og trygge. Vi kan således udlede herfra, at de filosofiske spørgsmål er essentielle i udviklingen og bevaringen af demokratiet, hvilket samtidig fortæller, at uddannelsen i anvendt filosofi uddanner borgere, der er medskabende til et konstruktivt demokrati.

Konklusion

I dette speciale har vi ønsket at undersøge værdien af anvendt filosofi med et formål om at sætte denne værdi i relation til det samfund, vi, som kommende dimittender, snart skal ud at virke i. Ultimativt har vores mål været at undersøge, om uddannelsen i anvendt filosofi bibringer eller bidrager til en form for værdi, som den danske stat har til opgave at fremme i samfundet. Gennem vores arbejde med den anvendte teori har vi fået indsigt i, at uddannelsen i anvendt filosofi på Aalborg Universitet bidrager til udvikling af demokratiske borgere, hvilket er medskabende for et konstruktivt demokrati. I og med den danske stat går ind for at bevare og styrke demokratiet og dets egenskaber i det danske samfund, da bør anvendt filosofi være en uddannelse, som staten bør støtte op om. Vi vil derfor mene, at uddannelsen i anvendt filosofi bidrager med en sådan værdi, der gør det legitimt, at de danske skatteydere betaler for uddannelsen.

Vores problemstilling var delt i to spørgsmål, hvoraf det første lød: *hvad er værdien af anvendt filosofi*. Dette spørgsmål gennemgik vi i kapitel 3. Vi fandt frem til, at den givne værdi er afhængig af hvilken kontekst, man sætter anvendt filosofi – enten som felt eller uddannelse – ind i. Da vi ønskede en bred og nuanceret analyse, valgte vi at analysere ud fra fire værdityper; intrinsisk, ekstrinsisk, instrumentel og endegyldig værdi. Ifølge Moores isolationstest kunne vi konkludere, at anvendt filosofi som uddannelse ikke kunne bestå testen og dermed siges at have intrinsisk værdi. Derudover så vi, at uddannelsen i anvendt filosofi, i kraft af sin viden, bibringer tilstande, der ifølge teleologien har intrinsisk værdi. Herefter så vi gennem fitting attitude, at respekt bør være en passende, positiv attitude at have til anvendt filosofi grundet uddannelsens meningsgivende og bidragende effekter. Dernæst konkluderer vi, at uddannelsen i anvendt filosofi har endegyldig værdi på baggrund af den viden og den dannelse, heraf menneskelige vækst, den repræsenterer. I forlængelse af dette anvendte vi buck-passing account til at udlede, at vi har gode grunde til at mene, at anvendt filosofi har værdi, fordi uddannelsen rummer den formelle uddannelse og bidrager med særlig viden. Samtidig rummer uddannelsen uformel (ud)dannelse i form af social dannelse af os som mennesker. Begge former er vigtige for, at mennesker og samfund kan vækste, hvilket har endegyldig værdi. Vi konkluderer herefter, at feltet anvendt filosofi får værdi gennem sit tværfaglige samarbejde. Heri kan man tilskrive feltet ekstrinsisk, instrumentelt og intrinsisk værdi. Ekstrinsisk værdifuld fordi feltet får værdi i *kraft af* sin relation til andre felter. Instrumentel værdifuld fordi feltet *bidrager* med viden til andre felter, som derigennem bliver redskabsbetonet. Intrinsisk værdifuld fordi værdien findes i *selve* relationen mellem anvendt filosofi og andre fagfelter, hvor anvendt filosofi-feltet er en konstitutiv del af denne intrinsisk værdifulde relation. Derefter analyserer vi værdien af aktiviteten at filosofere, hvormed vi konkluderer, at den har endegyldig værdi, fordi den værdsættes for den proces, den er og ikke for det

bidrag, den skaber. I det sidste afsnit af kapitel 3 inddrager vi Arendt til at problematisere en udbredt attitude, om at uddannelse alene har værdi, når det fører til arbejde. Denne snævre instrumentelle indstilling til uddannelse afviser vi, men konkluderer, at en uddannelse i anvendt filosofi har instrumentel værdi. Vi udleder heraf, at anvendt filosofi danner grundlag for demokratiske evner hos den studerende, som gør uddannelsen et middel til at fremme disse. Det giver uddannelsen instrumentelle egenskaber, som har værdi for den studerende – og for bevarelsen af demokratiet i samfundet.

I kapitel 4 håndterede vi anden del af vores problemstilling ved at diskutere, hvad der legitimerer, at danske skatteydere betaler for uddannelsen i anvendt filosofi. Herunder var det passende at spørge, hvorvidt det er en legitim statslig opgave at fremme de værdier, som uddannelsen i anvendt filosofi sættes i forbindelse med. Vi valgte at fokusere på, hvorvidt anvendt filosofi som felt og uddannelse er med til at fremme værdierne *demokrati* og *frihed*. I kapitlet fremlagde vi først en udfordring mod vores egen problemstilling, da vi gennemgik en påstand fra Dewey om, at filosofi kan defineres som den generelle teori om uddannelse og opdragelse. Vi dykkede ned i påstanden med den anke, at hvis alle uddannede mennesker kan filosofere og derved anvende filosofi, da er det en trussel mod behovet for en uddannelse i anvendt filosofi. Efter at have fremlagt den kritiske vinkel til vores problemstilling, kunne vi da vende diskussionen om og forsvare, hvorfor der alligevel bør være en uddannelse i anvendt filosofi på trods af, at aktiviteten *at filosofere* er noget, alle mennesker kan bedrive. Vi gennemgik argumenter for, at det ikke er alle, der kan filosofere kompetent, da det kræver bestemte evner og talenter samtidig med, at det kræver viden om filosofiens historie, dens litteratur og udvikling. Arendt er et eksempel på en fagfilosof, der trækker på antikkens græske filosoffer, og anvender det som et spejl på det samfund, hun levede i – i og efter 2. verdenskrig. Anvendt filosofi understøtter den åbne dialog i samfundet gennem kritiske spørgsmål og argumenter således, at samfundet ikke forfalder til dogmatiske "sandheder". Den anvendte filosof er her med til at nuancere samfundsdebatten, hvilket bidrager til et konstruktivt demokrati på den måde, at flest mulige vinkler og argumenter bliver inddraget i en given sag. Vi brugte Nussbaum til at pointere, at en uddannelse kun er "fitted for freedom", såfremt den formår at producere frie borgere, som er frie i kraft af, at de kan tænke selvstændigt og herved ejer deres egen bevidsthed. I dette perspektiv opnår vi frihed, når vi har mulighed for at uddanne os til kritisk tænkende borgere, der kan bidrage til et nuanceret og konstruktivt demokrati, hvor borgernes forskelligheder bliver rummet. Kompetente, filosofiske spørgsmål udvider vores forståelse af verden omkring os og udfordrer menneskets tankegang, så den ikke stagnerer.

Vi oplever at valget af teori specialet igennem har givet os mulighed for at komme bredt omkring problemstillingen. Det var vigtigere for os at have en bred diskussion af værdien af anvendt

filosofi fremfor at forsøge at snævre fokusset ind på en bestemt værdi. Omvendt er vi opmærksomme på, at vi selv med en bred diskussion ikke kan rumme alle argumenter og positioner. Vi mener, at vi lykkedes med at gennemgå plausible påstande i diskussionen om værdien af anvendt filosofi og samtidig inddraget værdier, som er legitime at mene, at staten bør gå ind for at fremme.

Litteratur

- Archard, D. (2017) [2016]: "The Methodology of Applied Philosophy", i: *A Companion to Applied Philosophy*, John Wiley & Sons, Ltd., West Sussex, United Kingdom
- Arendt, H. (1971): "Thinking and Moral Considerations: A lecture", i: *Social Research* (The Johns Hopkins University Press) Vol. 38, (3), pp. 417-446
- Arendt, H. (2005): *Menneskets Vilkår*, Gyldendal, København
- Aristotle, ovs. Ross, D. (2009): *The Nicomachean Ethics*, Oxford University Press, New York
- Beardsley, M. C. & Beardsley, E. L. (2000): "What is Philosophy?", i: *Exploring Philosophy*, Oxford University Press, New York
- Biesta, G. (2011): "Philosophy, Exposure and Children: How to Resist the Instrumentalisation of Philosophy in Education", i: *Journal of Philosophy of Education*, Vol. 45(2), pp. 305-319
- Brickhouse, T. C. & Smith, N. D. (1994): *Plato's Socrates*, Oxford University Press, New York
- Burik, S. (2009): "Opening Philosophy to the World: The Reader and Education in Philosophy", i: *Educational Theory*, Vol. 59 (3), pp. 297-312
- Cohen, B. & O'Hear, A. (1984): "Editorial: A Note on Policy", i: *Journal of Applied Philosophy*, Vol. 1, No. 1
- Dewey, J. (2005) [1980]: *Demokrati og Uddannelse*, Forlaget Klim, Århus N
- Estarellas, P. C. (2016): *Teaching Philosophy vs Teaching to Philosophise*, United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
- Higgins, C. (2019): "Labour, Work, and Action: Arendt's Phenomenology of Practical Life: Labour, Work, and Action", i: *Journal of Philosophy of Education*, (44), p.275-300
- Kitcher, P. (2011): "Philosophy Inside Out", i: *Metaphilosophy*, April 2011, Vol. 42 Issue 3, p248-260. 13p.

- Klein, G. A. (1998): *Sources of Power – How People Make Decisions*, The MIT Press, Cambridge, MA.
- Korsgaard, C. (1983): “Two Distinctions in Goodness”, i: *The Philosophical Review*, Vol. 92, No. 2, pp. 169-195
- Levin, M. (1979): “On Animal Laborans and Homo Politicus in Hannah Arendt – A Note”, i: *POLITICAL THEORY*, Vol. 7 No. 4, pp. 521-531
- Lippert-Rasmussen, K. (2017) [2016]: “The Nature of Applied Philosophy”, i: *A Companion to Applied Philosophy*, John Wiley & Sons, Ltd., West Sussex, United Kingdom
- Megone, C. (2017) [2016]: “Ancient Applied Philosophy”, i: *A Companion to Applied Philosophy*, John Wiley & Sons, Ltd, West Sussex, United Kingdom
- Mill, J. S. (2009) [1879]: *Utilitarianism*, The Floating Press
- Mill, J. S. (2011): “On Liberty”, i: *Classics of Philosophy*, red.: Pojman, Louis P, & Vaughn, Lewis, 3. udgave, Oxford University Press, New York
- Nussbaum, M. (1997): *Cultivating Humanity - A Classical Defense of Reform in Liberal Education*, Harvard University Press, USA
- Palma, A. B. (1991): “Philosophizing” i: *Philosophy* Vol. 66, (255), pp. 41-51, Cambridge University Press on behalf of Royal Institute of Philosophy
- Raz, J. (1988) [1986]: *The Morality of Freedom*, Oxford University Press Inc., New York
- Rowland, R. (2019): *The Normative and the Evaluative: The Buck-Passing Account of Value*, Oxford University Press, Oxford
- Russell, B. (2000): “The Value of Philosophy”, i: *Exploring Philosophy : An Introductory Anthology*, Oxford University Press, New York, USA
- Rønnow-Rasmussen, T. (2011): *Personal Value*, Oxford University Press, New York
- Scanlon, T.M. (1998): *What We Owe to Each Other*, The Belknap Press of Harvard University Press, USA

Stammers, S. & Pulvermacher, R. (2020): "The Value of Doing Philosophy in Mental Health Contexts" i: *Medicine, Health Care and Philosophy*, Vol. 23 (4), pp. 743-752

Stevenson, L. (1970): "Applied Philosophy", i: *Metaphilosophy*, Vol. 1, No. 3, pp. 258-267

Taylor, C. (1985): *Philosophy and the Human Sciences – Philosophical Papers 2*, Cambridge University Press, Cambridge

Thøgersen, U., red. (2013): *Filosoffen på Arbejde*, Forlaget Mindspace, København

Toft, K. H. & Bjerre, H. J. (2013): "Filosofiens Samfundsforandrende Dimension", i: *Filosoffen på Arbejde*, Forlaget Mindspace, København

Uniacke, S. (2017) [2016]: "The Value of Applied Philosophy", i: *A Companion to Applied Philosophy*, John Wiley & Sons, Ltd., West Sussex, United Kingdom

Ziethen, M., red. (2017): *Anvendt Filosofi er Interaktionel Filosofi. Positioner og perspektiver*, Aalborg Universitetsforlag, Aalborg

Ørsted, H.C. (1920): *Naturvidenskabelige Skrifter. Samlet udg. med to afhandlinger om hans virkeved Kristine Meyer f. Bjerrum*, A.F Høst & Søn

Online

Bejder, P. & Kristensen, B. (2014): "Det Danske Demokrati, efter 1849", i: *Danmarkshistorien.dk*, Aarhus Universitet (sidst besøgt d. 17. maj): <https://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/det-danske-demokrati-fra-1849-og-frem/>

Berlingske (2021): *Statsministeren ser intet behov for nuancer i abortdebat* (sidst besøgt d. 23. maj): <https://www.berlingske.dk/politik/statsministeren-ser-intet-behov-for-nuancer-i-abortdebat>

Børne- og undervisningsministeriet (2021): *Fordelsuddannelser 2021* (sidst besøgt d. 12. maj): <https://www.uvm.dk/erhvervsuddannelser/uddannelser/overblik/fordelsuddannelser>

Mercado, M. (2018): *L 221 Forslag til lov om forbud mod forskelsbehandling på grund af handicap* (sidst besøgt 13. april) https://www.ft.dk/samling/20171/lovforslag/l221/20171_l221_som_vedtaget.htm

- Danmarks Evalueringsinstitut (2019): *Sammenhænge mellem unges begrundelser for studievalg og fravalg på de videregående uddannelser* (sidst besøgt d. 13. april 2021):
https://www.eva.dk/sites/eva/files/2019-06/Studievalgsbegrundelser_final.pdf
- Dansk Metal (2019): *Udenlandsk arbejdskraft i Danmark stiger fortsat* (sidst besøgt d. 12 maj):
https://www.danskmatal.dk/Nyheder/analyser/Documents/Udenlandsk%20arbejdskraft_f%C3%A6rdig.pdf
- Den Store Danske (2021): *Økonomi* (sidst besøgt d. 23. maj 2021):
<https://ordnet.dk/ddo/ordbog?query=%C3%B8konomi>
- Elsøe, M. (2020): *Derfor er skepsis vigtigere end nogensinde* (sidst besøgt d. 10. maj 2021):
<https://www.mortenselsoe.com/blog/skeptisk>
- Kulturministeriet (2016): *DANMARKSKANON – 10 værdier for fremtidens samfund* (sidst besøgt d. 8. maj 2021): https://www.danmarkskanon.dk/wp-content/uploads/2016/12/Danmarkskanon_A4_sorthvid_print-fra-hjemmeside.pdf
- Mason, E. (2018): "Value Pluralism", i: *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (sidst besøgt d. 7. maj 2021): <https://plato.stanford.edu/entries/value-pluralism/>
- Moore, G.E. (1922): "The Conception of Intrinsic Value" i: *Philosophical Studies* (sidst besøgt d. 18. april 2021): <http://www.ditext.com/moore/intrinsic.html>
- Moore, G.E. (2016) [1903]: *Principia Ethica*, The Project Gutenberg EBook of Principia Ethica (sidst besøgt d. 28. april 2021): https://www.gutenberg.org/files/53430/53430-h/53430-h.htm#Page_198
- Nails, D. (2020), Zalta, N. E.: "Socrates", i: *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, (sidst besøgt d. 18. maj 2021): <https://plato.stanford.edu/archives/spr2020/entries/socrates/>
- Pigliucci, M. (2014): "Neil deGrasse Tyson and the Value of Philosophy", i: *HuffPost* (sidst besøgt d. 4. maj 2021): https://www.huffpost.com/entry/neil-degrasse-tyson-and-the-value-of-philosophy_b_5330216

- Rabinowicz, W. (2013): *Value, Fitting-Attitude Account of*, Blackwell Publishing Ltd. (sidst besøgt 1. maj 2021): <https://onlinelibrary-wiley-com.zorac.aub.aau.dk/doi/epdf/10.1002/9781444367072.wbiee311>
- Schroeder, M. (2021): "Value Theory", i: *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (sidst besøgt d. 23. Marts 2021): <https://plato.stanford.edu/entries/value-theory/#RelDeo>
- Skat (2021): *Når du har udenlandske medarbejdere* (sidst besøgt 13. Maj 2021): <https://skat.dk/skat.aspx?oid=2234883>
- Socialdemokratiet (a) 2021: *Videregående uddannelse. En videregående uddannelse skal føre til arbejde* (sidst besøgt d. 3. maj 2021): https://www.socialdemokratiet.dk/da/politik/videregaaende-uddannelse/?fbclid=IwAR3tWSz0fn9nfBYfa8PTKm94XT3Y_xa6Ye0ciHcQQ8LoPWayU-vDmxal_bU
- Socialdemokratiet (b) 2021: *Region Hovedstaden 16 – stedet hvor der er plads og muligheder til alle. Forslag til Arbejdsprogram for Socialdemokratiet Region Hovedstaden for valgperioden 2022-2025* (sidst besøgt d. 23. maj 2021): <https://www.socialdemokratiet.dk/media/9387/arbejdsprogram-2022-2025-v6.pdf>
- Socialdemokratiet (c) 2021: *FLERE MEDARBEJDERE TIL ET DANMARK I VÆKST* (sidst besøgt d. 2. juni 2021): <https://www.socialdemokratiet.dk/media/6802/flere-medarbejdere-til-et-danmark-i-vaekst.pdf>
- Steen, J. J. (2013): *Hvad er 'nødvendig' politik?* (sidst besøgt 7. maj 2021): <https://www.berlingske.dk/kommentatorer/hvad-er-noedvendig-politik>
- Studieordningen (a) (2020) for bacheloruddannelsen i anvendt filosofi (sidst besøgt d. 4. maj 2021): <https://studieordninger.aau.dk/2020/20/1807>
- Studieordningen (b) (2020) for kandidatuddannelsen i anvendt filosofi (sidst besøgt d. 4. maj 2021): <https://studieordninger.aau.dk/2020/23/1846>
- Svane, M. & Elsåe, M. (Værter) (2021, april, 27.): ""Din evidens er ikke min evidens". Om den forførende mavefornemmelse, personangreb og Politikens plantebaserede clickbait" (No. 17), [Audio Podcast Episode], i: *Slut med Forbudt*

Uddannelses- og Forskningsministeriet (2018): *Universitetsuddannelser til fremtiden*.

Sammenfatning (sidst besøgt d. 20. maj 2021):

https://ufm.dk/publikationer/2018/filer/uuu_sammenfatning.pdf?fbclid=IwAR0NwYu9MwBa8YeFV78R9ASRsxoOGNAXF-XpQOx4Xf4vR3FS46ydbilp5gw

UddannelsesZOOM (2021) (a): *Kandidatuddannelse Anvendt filosofi Aalborg Universitet - Aalborg*

(sidst besøgt d. 22. maj 2021):

<https://www.ug.dk/vaerktoej/uddannelseszoom/#!/parameters?subeducations=udb2-kahumanvendtfilosofi:0>,

UddannelsesZOOM (2021) (b): *Kandidatuddannelse Audiologopædi Københavns Universitet -*

København (sidst besøgt d. 22. maj 2021):

<https://www.ug.dk/vaerktoej/uddannelseszoom/#!/parameters?subeducations=udb2-kahumaudiologopaedi:0>

Zimmerman, M. J. & Bradley, B. (2019): "Intrinsic vs. Extrinsic value", i: *Stanford Encyclopedia of*

Philosophy (sidst besøgt d. 13. marts 2021): <https://plato.stanford.edu/entries/value-intrinsic-extrinsic/#WhaExtVal>